

BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

Raport asupra stabilității financiare

2009

ISSN 1843-3235

Notă

Raportul asupra stabilității financiare a fost elaborat în cadrul Direcției Stabilitate Financiară sub coordonarea domnului viceguvernator Eugen Dijmărescu.

Raportul a fost analizat şi aprobat de Consiliul de administrație al Băncii Naționale a României în şedința din 4 iunie 2009.

Analizele au fost realizate folosind informațiile disponibile până la data de 31 mai 2009.

Tehnoredactarea a fost realizată de către Direcția Studii Economice.

Reproducerea publicației este interzisă, iar utilizarea datelor în diferite lucrări este permisă numai cu indicarea sursei.

Lista abrevierilor

AAF	Asociația Administratorilor de Fonduri
ALB	Asociația de Leasing şi Servicii Financiare Nebancare
BCE	Banca Centrală Europeană
BERD	Banca Europeană pentru Reconstrucție şi Dezvoltare
BNR	Banca Națională a României
BRI	Banca Reglementelor Internaționale
CDS	*Credit Default Swaps*
CE	Comisia Europeană
CNVM	Comisia Națională a Valorilor Mobiliare
CSA	Comisia de Supraveghere a Asigurărilor
CSSPP	Comisia pentru Supravegherea Sistemului de Pensii Private
DETS	Datoria externă pe termen scurt
EBIT	Câştiguri înainte de dobânzi şi impozite
ECE	Europa centrală şi de est
EUROSTAT	Oficiul de Statistică al Comunității Europene
FMI	Fondul Monetar Internațional
HH	Indicele Herfindahl Hirschmann
IMM	Întreprinderi mici şi mijlocii
INS	Institutul Național de Statistică
ISD	Investiții străine directe
MFP	Ministerul Finanțelor Publice
OCDE	Organizația pentru Cooperare şi Dezvoltare Economică
ONRC	Oficiul Național al Registrului Comerțului
OUG	Ordonanță de Urgență a Guvernului
PIB	Produsul intern brut
ReGIS	*Romanian electronic Gross Interbank Settlement*
ROE	Rentabilitatea capitalului
SEC95	Sistemul European de Conturi
SENT	Sistemul Electronic cu decontare pe bază Netă administrat de TRANSFOND
TE	Țări emergente
UE	Uniunea Europeană
VAB	Valoarea adăugată brută
WEO	*World Economic Outlook*

Cuprins

CAPITOLUL 1. SINTEZĂ 7

CAPITOLUL 2. CONTEXTUL ECONOMIC ŞI FINANCIAR INTERNAȚIONAL 10

CAPITOLUL 3. SISTEMUL FINANCIAR ŞI RISCURILE ACESTUIA 15

3.1. Structura sistemului financiar 15
3.2. Sectorul bancar 17
3.2.1. Evoluții structurale 17
3.2.2. Evoluții structurale la nivelul bilanțului agregat al instituțiilor de credit din România 21
3.2.3. Adecvarea capitalului 25
3.2.4. Creditele şi riscul de credit 35
3.2.5. Riscul de lichiditate 42
3.2.6. Riscul de piață 46
3.2.7. Profitabilitate şi eficiență 47
3.3. Sectorul financiar nebancar 51
3.3.1. Piața de capital 51
3.3.2. Piața asigurărilor 55
3.3.3. Fondurile de pensii private 57
3.3.4. Instituțiile financiare nebancare 59

CAPITOLUL 4. RISCURILE AFERENTE EVOLUȚIILOR MACROECONOMICE INTERNE 63

4.1. Sectorul real 63
4.1.1. Convergența reală 63
4.1.2. Sectorul imobiliar şi activele imobiliare – importanța pentru stabilitatea financiară 66
4.2. Politicile financiare 69
4.2.1. Politica de creditare şi accesul la finanțare al companiilor şi populației 69
4.2.2. Politica de curs de schimb şi implicațiile asupra stabilității financiare 73
4.3. Echilibrul extern 74
4.3.1. Deficitul de cont curent şi finanțarea acestuia 74
4.3.2. Datoria externă pe termen scurt 77
4.4. Acordurile cu FMI şi Uniunea Europeană – suport pentru întărirea echilibrelor macroeconomice şi a sistemului financiar 79

CAPITOLUL 5. SECTORUL COMPANIILOR ŞI AL POPULAȚIEI 82

5.1. Riscurile generate de companiile nefinanciare 82

5.1.1. Performanța economică şi financiară a companiilor 82

5.1.2. Riscul în rambursarea creditelor bancare 83

5.1.3. Capacitatea companiilor de a face față şocurilor 88

5.2. Riscurile generate de populație 90

5.2.1. Poziția bilanțieră a populației şi economisirea 90

5.2.2. Comportamentul deponenților din România în perioada diminuării încrederii în sectorul bancar (octombrie 2008) 93

5.2.3. Îndatorarea populației 96

CAPITOLUL 6. INFRASTRUCTURA PIEȚELOR FINANCIARE 102

6.1. Liberalizarea contului corespondent 102

6.2. Stabilitatea sistemului de plăți ReGIS 102

CAPITOLUL 1. SINTEZĂ

De la precedentul Raport asupra stabilității financiare, sistemul financiar din România a evoluat în condiții puternic marcate de manifestarea virulentă a crizei financiare şi economice globale. La debutul crizei, economia românească parcursese o perioadă de mai mulți ani de creştere economică în ritmuri înalte, dar însoțită de acumularea unui deficit extern relativ important, precum şi de majorarea datoriei externe pe termen scurt. Sectorul bancar, cu poziție dominantă în sistemul financiar, a rezistat bine acestor presiuni. Stabilitatea financiară a fost pusă la încercare de o vulnerabilitate nouă – volatilitatea finanțării externe. Cu un mic decalaj s-au manifestat şi repercusiunile deteriorării climatului economic extern asupra economiei româneşti, cu consecințe negative asupra calității portofoliului de credite, şi care continuă să se manifeste; riscul de credit rămâne vulnerabilitatea majoră a sectorului bancar. Banca Națională a României, ca autoritate de supraveghere, a reacționat la noile amenințări prin asigurarea punctuală de lichiditate, monitorizarea mai strictă a băncilor, măsuri de îmbunătățire a cadrului de reglementare prudențială şi, împreună cu Guvernul, semnarea unor acorduri de finanțare cu Fondul Monetar Internațional şi Uniunea Europeană. Aceste acorduri asigură finanțarea corespunzătoare a deficitului de cont curent şi transmit o credibilitate sporită politicilor economice şi financiare.

Raportul precedent, care a prelucrat informații disponibile la finele trimestrului I 2008, a surprins primele faze ale crizei economice şi financiare globale, evidențiind riscul ridicat ca evoluțiile pe termen scurt să se deterioreze, cu consecințe negative şi pentru economia şi sectorul financiar din România. De atunci, *deteriorarea mediului economic şi financiar internațional* nu a încetat să se manifeste, iar evoluțiile viitoare sunt marcate de mari incertitudini. Pentru România, climatul extern actual îşi pune amprenta prin: a) înrăutățirea percepției la risc, inclusiv prin asocierea cu evoluțiile regionale; b) contracția piețelor de desfacere externe; c) dificultăți în finanțarea externă; şi d) la nivel microeconomic, dublarea riscului de lichiditate cu cel de solvabilitate. Transmiterea în economie a condițiilor externe, prin astfel de canale, afectează tot mai pregnant sistemul financiar din România, în care rolul dominant îl dețin băncile.

În primul rând, deteriorarea sentimentului pieței față de țările Europei Centrale şi de Est, inclusiv față de România, a tins să conteze în dinamica marjelor costului de finanțare şi a cursurilor monedelor acestor țări. În al doilea rând, contracția piețelor externe afectează companiile exportatoare româneşti, care ocupă o pondere importantă în portofoliile băncilor. Se remarcă însă că, în context regional, până în prezent exporturile României au fost mai puțin afectate. În al treilea rând, finanțarea externă a devenit mai dificilă şi mai scumpă, reflectând aversiunea la risc sporită a creditorilor externi şi concurența pe resurse generată de guverne. În fine, persistența crizei globale conduce la reducerea activității economice, inclusiv prin ieşirea din piață a unor firme.

Evoluțiile macroeconomice interne au un impact important asupra sănătății sistemului financiar. O vulnerabilitate nouă o constituie contracția economică, materializată în primul trimestru al anului curent şi care echivalează cu înrăutățirea poziției financiare a companiilor şi creşterea şomajului, cu repercusiuni negative deosebite asupra sistemului financiar, îndeosebi asupra băncilor. Pe de altă parte, deficitul de cont curent – care în anii precedenți constituia o provocare serioasă şi pentru sectorul bancar – se diminuează relativ rapid şi, astfel, afectează mai puțin stabilitatea financiară, mai ales dacă ajustarea nu va reduce investițiile şi, pe această cale, exporturile. O altă provocare

nouă pentru stabilitatea financiară are ca origine însuşi sectorul bancar: reducerea accesului la finanțarea internă (dar şi externă) – un risc evident în ultimele luni – poate genera constrângeri serioase în rambursarea datoriilor companiilor.

Declinul economic este deja o realitate şi pentru România. Persistă incertitudini privind orizontul reluării creşterii economice. Comparații internaționale sugerează că, în condițiile crizei globale, țările cu ritmuri de creştere ridicate tind să parcurgă scăderi de amploare. Acest risc trebuie avut în vedere în configurarea/ajustarea politicilor economice şi financiare ale autorităților române; atragerea de resurse financiare de la instituții financiare internaționale reprezintă, din această perspectivă, o măsură binevenită. Creşterea investițiilor publice şi a competitivității firmelor româneşti devin obiective dezirabile pentru creşterea economică durabilă. La nivel sectorial, construcțiile şi domeniul imobiliar – prin dinamică, pondere în economie şi dependență de finanțarea internă şi externă – se dovedesc importante pentru stabilitatea financiară, iar riscurile din creditarea acestora au crescut.

Ca şi în cazul creşterii economice, şi la nivelul contului curent există riscul unei ajustări puternice în perioada curentă. Corecția lină a deficitului contului curent realizează un compromis mai bun între posibilitățile curente de finanțare a acestuia şi riscurile asociate. O corecție abruptă, deşi dezirabilă din perspectiva finanțării, atrage după sine deteriorarea severă a situației financiare a exportatorilor şi importatorilor şi riscul de diminuare a investițiilor. Îndeosebi exportatorii dețin importante credite (interne şi externe) care, în ultimele luni, generează o rată a restanțelor ridicată.

Una dintre cele mai severe vulnerabilități curente pentru stabilitatea financiară, inexistentă practic de la liberalizarea contului de capital şi până la debutul crizei financiare globale, o reprezintă datoria externă pe termen scurt. Aceasta are o pondere importantă (43 la sută) în datoria externă, iar peste 80 la sută este deținută de sectorul privat. Vulnerabilitatea derivă din reducerea finanțărilor externe cu debut la finele anului 2008 şi din percepția riscurilor regiunii şi ale României (inclusiv ca nivel față de rezervele valutare ale țării). Finanțarea externă în valută a băncilor româneşti reprezintă circa o treime din pasivul bilanțier al acestora, din care aproximativ jumătate este pe termen scurt. În ultimele luni, această vulnerabilitate a scăzut mult în intensitate, odată cu angajamentul principalelor bănci-mamă de a menține expunerea pe România şi cu semnarea acordurilor de finanțare cu FMI şi Uniunea Europeană. Aceste acorduri furnizează nu numai acoperirea deficitului de finanțare externă, ci şi credibilitate.

O vulnerabilitate mai persistentă pentru economie şi stabilitatea financiară o constituie dezechilibrul în creştere dintre activele în valută ale companiilor şi populației şi pasivele lor în valută (pasiv net), care, din 2004 şi până la finele lunii martie 2009, s-a majorat de peste şase ori. Dinamica acestui raport a reflectat aşteptările favorabile pe piață privind creşterea economică internă şi evoluția cursului de schimb. Relansarea economică cât mai rapidă va micşora costurile financiare ale companiilor şi populației şi, pe această cale, va limita impactul negativ asupra sectorului bancar.

Situația financiară a *companiilor* s-a menținut relativ bună în anul 2008, precum şi capacitatea acestora de a absorbi şocuri moderate. Deteriorarea activității economice din ultima parte a anului 2008, care continuă şi în trimestrul I 2009, va îngreuna serviciul datoriei către bănci; IMM sunt considerate a prezenta riscul de credit cel mai mare. De asemenea, apelul important al companiilor la finanțarea pe termen scurt constituie o slăbiciune a sectorului, mai ales în condițiile mai restrictive de creditare din partea băncilor care ar putea limita aceste linii de credit.

În ultimele 12 luni riscurile pentru stabilitatea financiară asociate cu *sectorul populației* au crescut mai mult decât s-a anticipat în Raportul anterior: îndatorarea populației a fost în creştere, îndeosebi în valută, pe termen lung şi pentru bunuri de consum (tendință reprimată puternic spre finele anului 2008 şi în continuare), rata restanțelor s-a majorat (practic s-a dublat în ultimele 12 luni), iar averea netă s-a deteriorat. Averea netă a sectorului populației, contrar tendinței din anii anteriori, s-a micşorat în 2008, îndeosebi pe seama declinului valorii activelor din portofoliul populației. Poziția populației față de sectorul bancar s-a înrăutățit (poziția valutară şi cea de debitor net). Deteriorarea condițiilor de finanțare externă a băncilor a condus, în ultimele luni, la reconsiderarea de către bănci a strategiilor de gestiune a activelor şi pasivelor, cu orientarea spre atragerea de economii de la populație.

Sectorul bancar a continuat să înregistreze indicatori de sănătate financiară în spectrul pozitiv, fiind bine capitalizat şi cu rezultate financiare apreciabile. Analizele de testare la stres indică o bună capacitate de absorbție a unor şocuri moderate. Două vulnerabilități se manifestă mai pregnant, alimentate de criza economică şi financiară globală: riscul de credit şi riscul de lichiditate. Începând cu ultima perioadă a anului 2008, se înregistrează o deteriorare mai accentuată a calității portofoliului de credite, reflectând îndeosebi încetinirea activității economice şi deprecierea cursului monedei naționale. Deteriorarea nu este uniformă pe bănci, cele mai mari consemnând niveluri mai ridicate ale creditelor restante şi îndoielnice. În pofida înrăutățirii mai rapide a portofoliilor de credite în ultima perioadă, pe ansamblu calitatea acestor portofolii se încadrează favorabil în context european. De asemenea, gradul de acoperire cu provizioane a creditelor neperformante din bilanțurile instituțiilor de credit din România este superior celui raportat de mai multe țări din Uniunea Europeană.

Adecvarea capitalului este bună atât la nivel agregat, cât şi la nivel individual. Persistența efectelor crizei economice şi financiare globale aduce însă în actualitate necesitatea întăririi băncilor pentru a face față unor şocuri potențiale puternice. În acest sens, Banca Națională a României a decis, ca măsură prudențială, ca băncile să asigure şi să mențină, cel puțin pe perioada 2009-2010, un nivel al solvabilității de minim 10 la sută; această măsura a fost recomandată şi de FMI. Totodată, pentru a evalua, *ex ante*, nevoia de capital suplimentar corespunzătoare pragului de solvabilitate stabilit în condițiile unei posibile înrăutățiri a mediului economic, Banca Națională a României a convenit cu FMI rularea unor scenarii de testare la stres a băncilor. Rezultatele acestor scenarii indică nivelul fondurilor proprii după aplicarea setului de şocuri şi, implicit, necesarul de fonduri pentru atingerea ratei de solvabilitate de 10 la sută. Exercițiul de testare la stres, bazat pe factori de stres regăsiți în programul economic al Guvernului, s-a aplicat tuturor băncilor. În condițiile scenariului de bază folosit în testare, fondurile proprii scad cu circa 21 la sută, iar atingerea pragului de solvabilitate stabilit ar necesita un aport suplimentar de capital de aproximativ 1 miliard euro. Băncile aflate în situația de a aduce fonduri suplimentare au confirmat intenția acționarilor lor de a respecta cerința de solvabilitate de minim 10 la sută pentru anii 2009 şi 2010.

Piața de capital din România a înregistrat o evoluție similară altor burse din regiune, mai ales în perioada maximelor turbulențe de pe piețele financiare externe, respectiv o tendință descendentă, dublată de o volatilitate mult sporită. Capitalizarea bursieră s-a diminuat, de asemenea, puternic, în timp ce lichiditatea bursieră a rămas relativ constantă.

CAPITOLUL 2. CONTEXTUL ECONOMIC ŞI FINANCIAR INTERNAȚIONAL

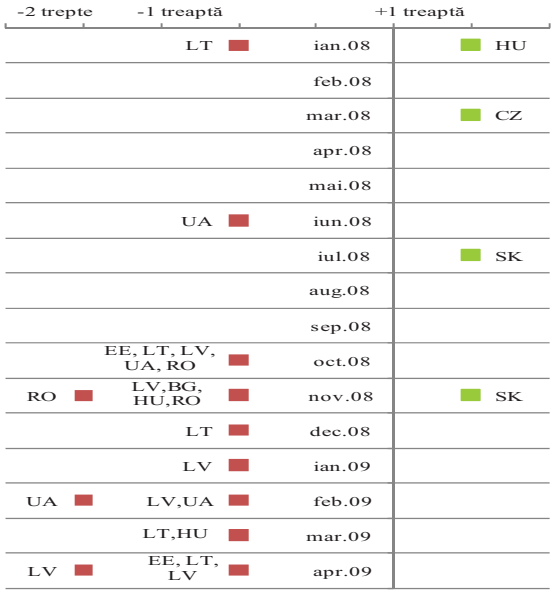
Contextul macroeconomic şi financiar internațional a suferit schimbări negative majore de la data precedentului *Raport*. Amploarea şi intensitatea crizei economico-financiare au fost subevaluate de autoritățile din întreaga lume. Incertitudinile privind evoluțiile viitoare sunt mari. Pentru România, principalele provocări dinspre sectorul extern sunt: (A) înrăutățirea percepției la risc, inclusiv prin contagiune cu evoluția regională nefavorabilă, (B) contracția piețelor de desfacere internaționale, (C) finanțarea externă mai dificilă şi (D) înlocuirea riscului global de lichiditate cu cel de solvabilitate.

(A) Turbulențele financiare care au debutat pe plan internațional în 2007 s-au transformat în anul precedent în criză. Aceasta s-a intensificat din septembrie 2008, afectând sever şi creşterea economică mondială (Caseta 1). Avansul economic pe plan internațional prognozat pentru anul 2008 de 3,2 la sută se estimează a fi înlocuit cu o scădere de 1,3 la sută în 2009 (FMI, WEO aprilie 2009).

La început, criza a afectat în special țările dezvoltate. Aversiunea la risc din aceste țări s-a translatat însă rapid către zonele emergente. Europa Centrală şi de Est (ECE) nu a fost ocolită (Grafic 2.1). Sentimentul piețelor a început să conteze tot mai mult în dinamica *spread*-urilor şi a cursurilor de schimb ale țărilor ECE (Grafic 2.2). Regiunea a intrat într-o zonă de risc ridicat, unde România nu este imună, şi contagiunea de la o țară la alta a crescut. Previziunile pentru regiune sunt pesimiste: scăderile economice sunt generalizate, companiile dezinvestesc iar şomajul se amplifică, deficitele de cont curent se ajustează, chiar brutal în unele cazuri, deficitele fiscale se majorează semnificativ (Tabel 2.1).

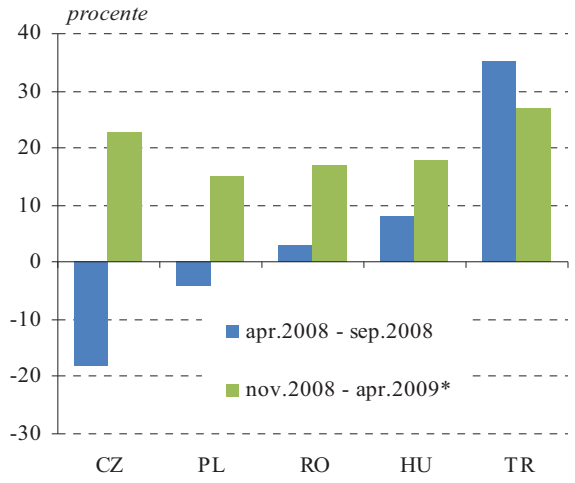
În aceste condiții, refacerea încrederii în perspectivele favorabile ale regiunii este esențială.

Grafic 2.1 – Modificările de *rating* în ECE (agențiile de *rating* S&P, Fitch şi Moody's)

Sursa: Bloomberg

Grafic 2.2 – Modificările corelațiilor dintre cursurile valutare şi indicatorul de aversiune la risc (VIX)

*corelații ajustate conform Forbes, Rigobon (2002)

Sursa: Bloomberg, calcule BNR

(B) Activitatea economică în principalele ţări partenere ale României (Germania, Italia şi Franţa) este estimată să se contracte cu valori printre cele mai importante din spaţiul euro (între -5,4 la sută şi -3,0 la sută, CE, mai 2009). Încrederea consumatorilor din aceste ţări cunoaşte scăderi accentuate (Grafic 2.3), ceea ce afectează inclusiv cererea de bunuri externe.

Tabel 2.1 – Principalii indicatori macroeconomici ai ţărilor din regiune

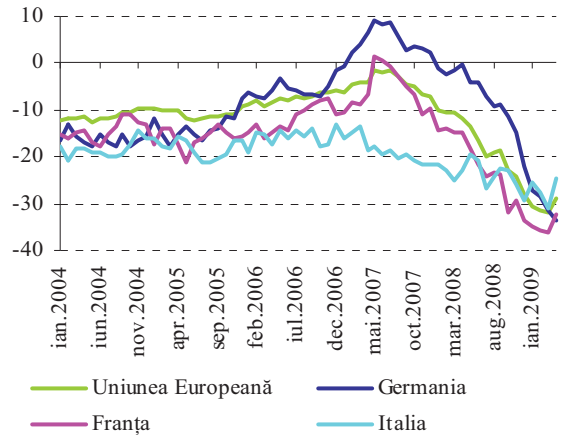
procente

	2008 (estimări)							2009 (previziuni)						
	BG	LV	HU	PL	RO	HR	TR	BG	LV	HU	PL	RO	HR	TR
PIB	6	-4,6	0,5	4,8	7,1	2,4	1,1	-1,6	-13,1	-6,3	-1,4	-4	-3	-3,7
Formarea brută de capital fix	20,4	-13,2	-2,6	7,9	19,3	8,2	-4,6	-12,7	-24	-10,6	-6,2	-6,5	-7,5	-7,9
Şomaj	5,6	7,5	7,8	7,1	5,8	8,4	9,4	7,3	15,7	9,5	9,9	8	9,6	13,1
Inflaţie	12	15,3	6	4,2	7,9	6,2	10,4	3,9	4,6	4,4	2,6	5,8	3,1	7,3
Deficit de cont curent/PIB	-24,8	-13,6	-8,4	-5,3	-12,3	-8	-5,7	-18,8	-1,5	-5	-4,7	-7,4	-5,9	-1,8
Datorie publică/PIB	14,1	19,5	73	47,1	13,6	32,2	39,5	16	34,1	80,8	53,6	18,2	34,6	42,7
Deficit fiscal/PIB	1,5	-4	-3,4	-3,9	-5,4	-2	-2,1	-0,5	-11,1	-3,4	-6,6	-5,1	-3,3	-4,6

Sursa: Comisia Europeană, previziunile de primăvară, mai 2009

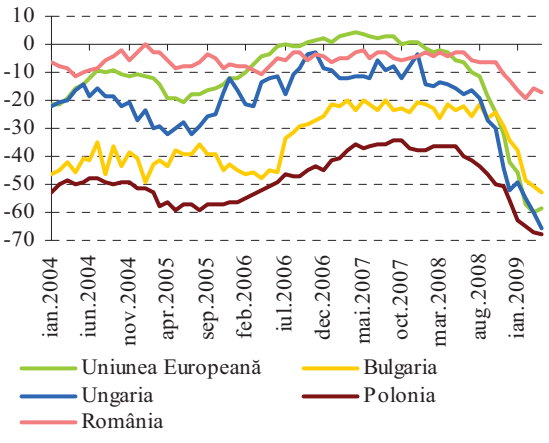
În consecinţă, pieţele de desfacere a exporturilor României sunt influenţate negativ, iar firmele autohtone de comerţ exterior ar putea avea probleme în desfăşurarea activităţii. Deprecierea importantă a monedei naţionale care s-a manifestat începând cu toamna anului 2008 este un factor care mai temperează dificultăţile. Companiile exportatoare sunt importante pentru economia şi sectorul bancar românesc: contribuie cu aproape 16 la sută la crearea valorii adăugate (iunie 2008) şi deţin circa 10 la sută din creditele acordate (decembrie 2008)[1]. Până în T1 2009, activitatea de export a României a fost printre cele mai puţin afectate dintre ţările din regiunea ECE (Grafic 2.4).

Grafic 2.3 – Indicatorii de încredere a consumatorilor din principalele ţări partenere de comerţ ale României (sold conjunctural, ajustat sezonier)

Sursa: Comisia Europeană

Grafic 2.4 – Indicatori privind modificarea volumului comenzilor la export în ţări din UE (sold conjunctural, ajustat sezonier)

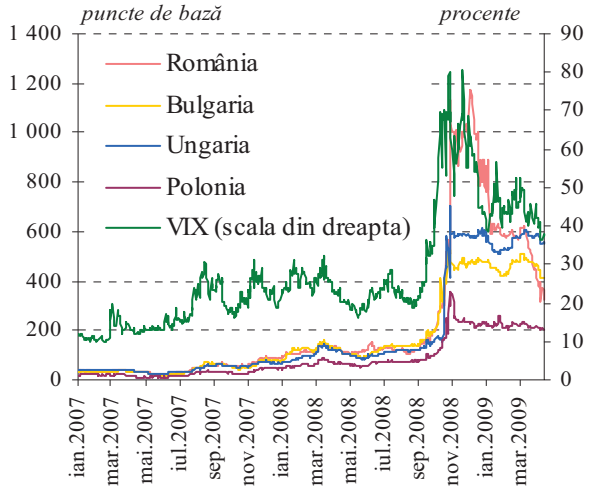

Sursa: Comisia Europeană

[1] Calcule pe baza primelor 1 000 de companii exportatoare (decembrie 2006). Acestea deţineau peste 80 la sută din totalul exporturilor.

(C) Accesul la finanţare a devenit mai dificil şi mai scump întrucât: (i) pe lângă reticenţa creditorilor internaţionali de a furniza noi lichidităţi, (ii) guvernele din lumea întreagă au început să intre în competiţie puternică cu sectorul privat pentru resurse[2], iar (iii) unele agenţii de *rating* au înrăutăţit percepţia la risc pentru România (sub pragul de *investment grade*[3]). Companiile şi instituţiile financiare româneşti au apelat consistent în 2008 la împrumutul extern: suma a fost de 13,7 miliarde euro (creşterea datoriei externe), aproximativ volumul creditului bancar intern nou acordat companiilor şi populaţiei în 2008.

Grafic 2.5 – Evoluţia *spread*-urilor obligaţiunilor de stat* comparativ cu aşteptările privind volatilitatea pieţelor (VIX)

*faţă de obligaţiunile statului german

Sursa: Bloomberg

Sentimentul pieţelor contează tot mai mult în stabilirea costului finanţării pentru statele emergente europene (Grafic 2.5). De altfel, folosirea tot mai amplă a CDS în evaluarea riscului de ţară (în pofida lichidităţii şi transparenţei scăzute ale acestor instrumente), sporeşte rolul modificărilor de sentiment în stabilirea costurilor de împrumut.

Finanţarea pe scară tot mai largă furnizată de FMI ţărilor emergente este făcută cu scopul de relaxare a presiunilor asupra costurilor şi accesului la finanţare.

(D) Turbulenţele financiare au determinat preocupări pe linia gestionării riscului de lichiditate. Totuşi, apariţia crizei economice măreşte probabilitatea ca riscul de solvabilitate la nivelul companiilor să devină mai important decât cel de lichiditate. Stabilitatea financiară din România poate fi afectată prin contagiune din ambele direcţii.

Tabel 2.2 – Furnizarea de lichidităţi de către autorităţile din ţările de origine şi efectele asupra finanţării în ţara gazdă (România), septembrie 2008 – martie 2009, milioane EUR

Ţara de proveniență a capitalului	Creditul acordat de autorităţile din ţara de origine instituţiilor lor financiare	Modificarea capitalurilor proprii ale filialelor româneşti [a, b]	Modificarea pasivelor externe ale filialelor româneşti [a]
Grecia	n.a.	-99	-1 641
Austria	2 988	-373	-652
Olanda	17 755	76	36
Italia	13 199	-31	134
Ungaria	-15 437	-30	26
Franţa	1 002	18	722

[a] Reprezintă modificarea în perioada menţionată a elementelor de pasiv bancar; o contribuţie importantă în rezultat se datorează ajustării sumelor în euro (moneda naţională s-a depreciat în respectivul interval cu peste 13 la sută); scăderea pasivelor externe nu presupune neapărat diminuarea expunerii unui grup bancar pe România.

[b] Include şi efectul deteriorării calităţii portofoliului bancar, ce a condus la creşterea provizioanelor.

Sursa: site-urile băncilor centrale, calcule BNR

[2] Programele fiscale generoase, simultan cu intrarea în acţiune a stabilizatorilor automaţi (ce presupun venituri mai mici la buget şi cheltuieli mai mari) pun presiune pe guvernele din întreaga lume să identifice surse suplimentare de finanţare. O bună parte din acestea ar putea proveni din împrumuturi de pe pieţele externe.

[3] Situaţia României este mixtă: două agenţii de *rating* (S&P, BB+ din octombrie 2008, perspectivă negativă şi Fitch BB+ din noiembrie 2008, perspectivă negativă) consideră că ţara noastră are risc mai mare (peste pragul de *investment grade*); alte două agenţii (Moody's, Baa3 din octombrie 2006, perspectivă stabilă şi JCRA, BBB- din decembrie 2008) consideră că riscul este similar nivelului de *investment grade*.

(D1) Riscul de lichiditate: Băncile centrale din ţările de proveniență a capitalului bancar românesc au injectat sume importante în sistemele lor financiare în scopul reluării creditării şi a funcționalității pieței monetare.

Aceste injecții au avut impact diferit asupra resurselor financiare ale filialelor băncilor româneşti: la unele s-au înregistrat creşteri de capitaluri proprii şi pasive externe, în timp ce la altele situația a fost inversă (Tabel 2.2). În aceste condiții, rolul fondurilor atrase de pe plan local tinde să devină tot mai important.

(D2) Riscul de solvabilitate: Criza economico-financiară se anticipează a genera pierderi importante la nivel mondial. Estimările FMI (GFSR, aprilie 2009) arată că acestea ar putea totaliza circa 4 000 miliarde dolari, din care două treimi ar fi localizate la bănci. Diminuarea activității economice mondiale şi concretizarea pierderilor vor genera prin contagiune implicații şi asupra (I) sectorului bancar autohton şi (II) economiei reale româneşti.

Tabel 2.3 – Componentele contagiunii crizei internaționale (decembrie 2008)

procente

(I) prin sectorul bancar românesc			**(II) prin economia României**			
Țară de proveniență a acționariatului	PIB estimat pentru 2009	Pondere în capitalul sectorului bancar românesc	Țara de proveniență a acționariatului[4]	PIB estimat pentru 2009	Pondere în	
					credit bancar intern	VAB*
Grecia	-0,9	30	Olanda	-3,5	2,2	6,8
Austria	-4,0	24	Italia	-4,4	1,3	1,5
Olanda	-3,5	12	Franța	-3,0	1,2	3,0
Italia	-4,4	6	Germania	-5,4	1,2	3,7
Ungaria	-6,3	6	Austria	-4,0	0,9	3,6
Franța	-3,0	6	Turcia	-3,7	0,6	0,5

*iunie 2008

Sursa: Comisia Europeană, ONRC, MFP, calcule BNR

(I) Astfel, scăderea economică din țările de proveniență a capitalului bancar românesc (Tabel 2.3) va majora dificultățile debitorilor din aceste țări în a-şi onora serviciul datoriei. Solvabilitatea băncilor-mamă va fi afectată, problemele astfel create adăugându-se celor de lichiditate. În consecință, nevoia de recapitalizare a băncilor-mamă va diminua resursele pe care acestea le-ar putea direcționa către filialele lor din străinătate. În acest context, angajamentul principalelor bănci străine de a-şi menține expunerea față de România ar putea să reducă din riscul prezentat.

(II) Acționarii nerezidenți ai companiilor din România ar putea întâmpina dificultăți în a-şi păstra la acelaşi nivel investițiile transfrontaliere. Ca efect, companiile autohtone deținute de străini ar putea înregistra o diminuare a finanțării provenind pe acest canal, ceea ce le poate afecta activitatea. Aceste companii dețin o pondere relativ importantă în totalul creditului bancar intern (aproape 15 la sută), în formarea valorii adăugate din economie (Tabel 2.3) şi în datoria externă a României (peste 40 la sută, atât din datoria pe termen scurt, cât şi din cea pe termen mediu şi lung, martie 2009).

[4] Locul secund este ocupat de Cipru, dar este probabil ca acționarii înregistrați în această țară doar să se folosească de prevederile fiscale pentru înregistrarea firmelor (într-o anumită măsură acelaşi lucru este valabil şi pentru Olanda).

Caseta 1. Măsurile întreprinse pe plan internaţional pentru contracararea efectelor crizei

Situaţia pieţelor financiare s-a deteriorat puternic din septembrie 2008, odată cu falimentul băncii de investiţii americane Lehman Brothers Inc. Gradul de încredere printre participanţii pe pieţele financiare a scăzut puternic, iar primele de risc au crescut la niveluri extrem de ridicate. Funcţionarea pieţei interbancare a fost grav afectată, băncile cu exces de lichiditate fiind reticente a împrumuta surplusul altor bănci.

Răspunsul băncilor centrale şi al guvernelor pentru contracararea efectelor crizei a fost fără precedent. Politicile fiscale şi monetare au devenit puternic expansive. Principale măsuri adoptate de băncile centrale au fost: (i) relaxarea rapidă şi semnificativă a politicii monetare; (ii) creşterea volumului şi frecvenţei operaţiunilor pe piaţă pentru asigurarea lichidităţii şi (iii) extinderea bazei de garanţii eligibile şi a maturităţilor ofertei de lichiditate. Cooperarea între principalele bănci centrale ale lumii a devenit tot mai strânsă, acţiunile de politică monetară fiind mai corelate.

De altfel, băncile centrale tind să primească un mandat formal mai puternic în vederea asigurării stabilităţii financiare prin măsuri de reorganizare a structurii de reglementare şi supraveghere financiară (de exemplu: *Blueprint for a modernized financial regulatory structure* în SUA sau *Raportul De Larosiere* în UE).

Diminuarea marjei de manevră a politicii monetare a condus la acordarea unei importanţe sporite stimulului fiscal. Măsurile luate de guverne au vizat fie susţinerea sistemului bancar prin recapitalizări, garanţii guvernamentale sau programe de preluare a activelor toxice, fie stimularea cererii agregate prin creşterea investiţiilor guvernamentale, reducerea taxelor, prin programe de stimulare a cumpărării de noi autovehicule, subvenţii pentru angajatori etc. La nivelul ţărilor OCDE, valoarea stimulentelor fiscale adoptate până în martie 2009, pentru perioada 2008-2010, reprezintă 3,4 la sută din PIB al acestui grup de ţări (OCDE), *Fiscal packages across OCDE countries: Overview and country details*, martie 2009).

În pofida acestor eforturi, condiţiile de creditare s-au menţinut restrictive, iar cererea agregată şi gradul de ocupare în multe ţări au continuat să se deterioreze. Dificultăţile companiilor nefinanciare de a obţine finanţare, precum şi contractarea cererii pe fondul efectului de bilanţ şi de avere au avut consecinţe negative asupra volumului producţiei. Economia mondială şi-a diminuat considerabil ritmul de creştere, anticipându-se chiar o scădere în 2009. Integrarea economică şi financiară s-a dovedit că propagă cu mare rapiditate şi efectele negative, nu numai pe cele pozitive, inclusiv în ţări care nu au avut expuneri directe pe instrumente derivate complexe. În faţa unei crize globalizate, sunt necesare şi măsuri de aceeaşi amploare. Fondul Monetar Internaţional devine tot mai implicat ca parte a soluţiei. Sprijinul financiar a început să fie acordat tot mai multor ţări emergente, în special celor din Europa Centrală şi de Est (Ungaria, Ucraina, Letonia, Polonia sau România).

Măsurile de politică monetară şi fiscală au fost suplimentate şi prin extinderea protecţiei deponenţilor. La nivelul UE au fost modificate reglementările privind sistemele de garantare a depozitelor: plafonul minim de garantare a crescut la 50 000 euro (urmând a ajunge la 100 000 euro până la sfârşitul anului 2010), coasigurarea a fost abandonată, iar termenul de plată a compensaţiilor s-a redus. Tot la nivelul UE se află în curs de adoptare o propunere de revizuire a cerinţelor de capital impuse băncilor, în sensul unei mai bune gestionări a expunerilor mari, a riscurilor de lichiditate, a riscului pentru produsele securitizate, precum şi unei mai bune supravegheri a grupurilor bancare transfrontaliere şi a unei calităţi îmbunătăţite a capitalului bancar.

CAPITOLUL 3. SISTEMUL FINANCIAR ŞI RISCURILE ACESTUIA

3.1. Structura sistemului financiar

Sistemul financiar intern este supus presiunilor exercitate de turbulenţele financiare internaţionale, iar riscurile sunt în creştere. Instituţiile financiare din România nu au expuneri pe activele cu grad ridicat de risc ce au destabilizat sistemul financiar internaţional, însă efectele indirecte s-au resimţit, în proporţii diferite, la nivelul tuturor segmentelor sistemului financiar intern. Începerea colectării de resurse de către fondurile de pensii (pilonul 2) a constituit principalul element în dezvoltarea sistemului financiar în anul 2008 şi în prima parte a anului 2009.

Impactul turbulenţelor financiare internaţionale s-a resimţit cel mai puternic asupra pieţei de capital datorită posibilităţii de transfer rapid al fondurilor, dar şi sensibilităţii ridicate la informaţiile din mediul financiar şi din economia reală. Piaţa de capital reacţionează prima în perioadele de instabilitate, dar are şi capacitatea de a se redresa înaintea celorlalte sectoare financiare şi a economiei reale, în condiţiile restabilirii încrederii investitorilor. Fondurile de pensii beneficiază de un volum nesemnificativ al plăţilor efectuate pentru situaţii de invaliditate sau deces şi sunt aşteptate să-şi menţină ridicat ritmul de creştere al activelor în anii următori. Celelalte componente ale sistemului financiar şi-au redus semnificativ ritmul de creştere în 2008, în special în a doua parte a anului.

Tabel 3.1.1 – Evoluţia activelor nete din sistemul financiar[5]

procente în PIB

Intermediari financiari[6]	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**
Instituţii de credit	36,6	44,6	50,6	61,0	62,4
Societăţi de asigurare*	1,9	2,2	2,5	3,0	3,0
Fonduri de pensii	-	-	-	-	0,2
Fonduri de investiţii	0,2	0,2	0,3	0,3	0,2
Societăţi de investiţii financiare**	1,3	1,8	2,3	2,8	1,2
Instituţii financiare nebancare	3,6	4,5	4,7	7,2	8,4
Total	**43,6**	**53,3**	**60,4**	**74,3**	**75,4**

*active totale; **date estimative

Sursa: ALB, BNR, CNVM, CSA, CSSPP, INS

Nu s-au produs consolidări la nivelul sistemului financiar în anul 2008. Numărul companiilor ce activează în sectoarele financiare cu cerinţe semnificative de capital, precum instituţiile de credit şi societăţile de asigurări, s-a menţinut relativ constant, în timp ce brokerii de asigurare şi fondurile de investiţii au înregistrat creşteri notabile. De asemenea, numărul instituţiilor notificate în baza paşaportului unic european a crescut (Tabel 3.1.2).

[5] Societăţile de investiţii financiare nu au fost introduse în tabel datorită dimensiunii reduse a activelor, tranzacţiile în cont propriu având ponderi modeste în activitatea acestor instituţii

[6] Clasificare conform standardelor SEC95.

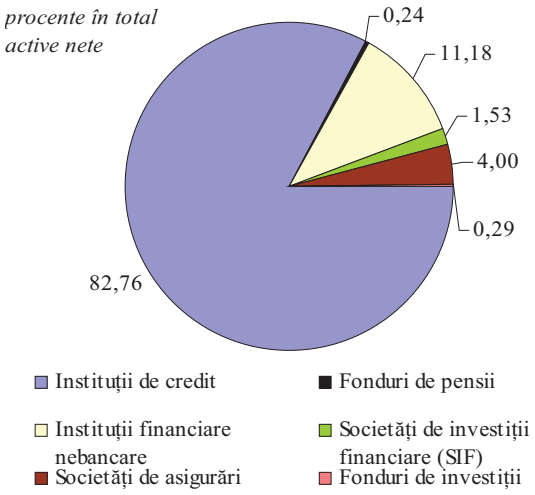
Tabel 3.1.2 – Numărul instituţiilor financiare

	Instituţii active		Instituţii notificate în baza paşaportului unic european	
	2007	2008	2007	2008
Instituţii de credit	42	43	126	174
Societăţi de asigurare	42	44	177	80
Brokeri de asigurare	382	459	528	365
Fonduri de pensii	25	23	-	-
Fonduri de investiţii	50	71	13	33
Societăţi de investiţii financiare (SIF)	5	5	-	-
Societăţi de servicii de investiţii financiare şi sucursalele acestora	71	71	316	661
Instituţii financiare nebancare (registrul general)	218	238	-	-
Instituţii financiare nebancare (registrul de evidenţă)	4 284	4 513	-	-

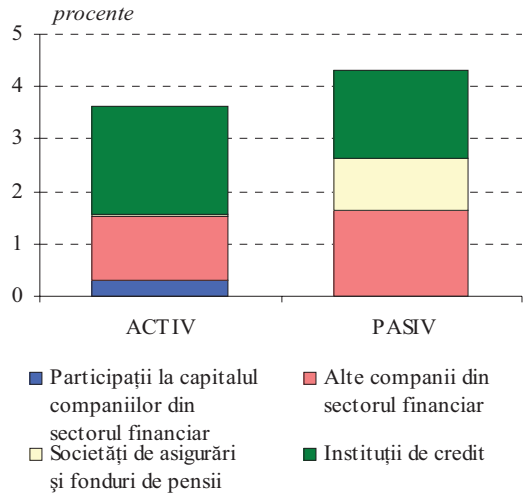
Sursa: BNR, CNVM, CSA, CSSPP

Instituţiile de credit şi cele financiare nebancare au continuat să deţină cea mai mare parte din totalul activelor financiare în anul 2008, fiind în uşoară creştere până la valoarea de 93,9 la sută. Deprecierea activelor din piaţa de capital a influenţat negativ portofoliile societăţilor de investiţii financiare şi ale fondurilor de investiţii, iar societăţile de asigurări s-au menţinut la acelaşi nivel (Grafic 3.1.1).

Grafic 3.1.1 – Structura sistemului financiar din România în anul 2008

Grafic 3.1.2 – Expunerile instituţiilor de credit pe sectorul financiar la sfârşitul anului 2008

Notă: Pentru societăţile de asigurări s-au folosit activele totale

Sursa: BNR, CNVM, CSA, CSSPP

Sursa: BNR

Fondurile de pensii constituie un element de stabilitate în cadrul sistemului financiar datorită orientării către investiţii pe termen lung şi creşterii lichidităţii pe pieţele financiare. De asemenea, aceste fonduri constituie şi un factor de educare financiară a populaţiei prin dezvoltarea comportamentului de tip economisire-investire şi prin îmbunătăţirea capacităţii de evaluare a raportului dintre riscurile asumate şi randamentele obţinute din investiţii.

Expunerile şi obligaţiile instituţiilor de credit faţă de sectorul financiar sunt nesemnificative (Grafic 3.1.2). Participaţiile la capitalul unor societăţi financiare deţinute de instituţiile de credit însumează 0,2 la sută din activul total al sistemului bancar la finele anului 2007, respectiv la finele anului 2008, relevând legături de capital de un nivel modest. Expunerea sectorului bancar către celelalte sectoare ale sistemului financiar a evoluat constant, reprezentând 1,8 la sută din total active la finele anului 2007, respectiv 1,7 la sută la finele anului 2008. Aceeaşi tendinţă se observă şi în legătură cu obligaţiile sectorului bancar către celelalte sectoare ale sistemului financiar care reprezentau 2,6 la sută din total pasiv la finele anului 2007, respectiv 2008. Riscul destabilizării instituţiilor de credit ca urmare a receptării unor şocuri dinspre companiile financiare prin intermediul activelor şi pasivelor bilanţiere este scăzut, fără a include însă riscul de contagiune ce se poate manifesta la nivelul comportamentului entităţilor nefinanciare.

Dezvoltarea de produse financiare complexe şi necesitatea reducerii costurilor încurajează constituirea de grupuri cu activităţi multiple în sectorul financiar. Structuri de grup financiar sunt prezente şi în România, iar majoritatea sunt parte a grupurilor internaţionale, în condiţiile în care capitalul financiar este predominant străin. În perioadele de acalmie pe pieţele financiare internaţionale, aportul semnificativ de capital străin reprezintă o ancoră de stabilitate pentru sistemul financiar intern, însă în prezent constituie un risc important. Analizând numai activitatea din România a grupurilor financiare, posibilitatea de arbitraj cu cerinţele de capital este redusă datorită reglementărilor specifice fiecărui sector financiar, armonizate cu legislaţia europeană, iar transferul excesiv de riscuri între sectoarele financiare poate fi diminuat prin măsuri ale autorităţilor de supraveghere. Atât beneficiile, cât şi riscurile asociate grupurilor financiare prezente în România sunt limitate datorită orientării lor preponderent monosectoriale (pondere foarte ridicată deţinută de instituţiile de credit).

3.2. Sectorul bancar

3.2.1. Evoluţii structurale

În anul 2008 şi primul trimestru al anului 2009 nu s-au remarcat modificări notabile în structura sectorului bancar românesc. Tendinţa de extindere a activităţii în teritoriu ca şi a numărului de angajaţi îşi pierde din intensitate în ultima parte a anului, în contextul crizei globale. Gradul de concentrare, moderat, continuă trendul descendent.

În 2008 şi trimestrul I 2009 nu se constată mutaţii importante în structura sectorului bancar românesc (Tabelul 3.2.1). Autorizarea unei bănci cu capital străin (BCR Banca Pentru Locuinţe), deschiderea unei noi sucursale la Bucureşti (DEPFA Bank Plc. Dublin), după ce o altă bancă îşi înceta activitatea în urma unei fuziuni (Banca di Roma) sau modificările produse în structura acţionariatului unei bănci (ABN AMRO Bank, în prezent RBS Bank România S.A., în urma preluării ei de către Royal Bank of Scotland) nu au modificat substanţial structura sectorului bancar. Începând cu ianuarie 2009, CitiBank România S.A. şi-a modificat statutul de bancă – persoană juridică română cu capital străin, devenind sucursala din România a CitiBank Europe cu sediul la Dublin.

La sfârşitul anului 2008, pe teritoriul României existau 43 de instituţii de credit, faţă de 42 la finele anului 2007, dintre care 32 autorizate de BNR să funcţioneze ca persoane juridice române, 10 sucursale ale unor grupuri bancare din UE şi o reţea cooperatistă de credit. Acelaşi număr de instituţii de credit regăsim şi la 31 martie 2009, singura modificare, şi aceasta doar la nivel de structură, fiind noul statut al CitiBank.

De remarcat sunt, de asemenea, notificările privind intenţia unui număr de 174 de instituţii din străinătate de a oferi în mod direct servicii financiare pe teritoriul României. Unii dintre solicitanţi se aflau în faţa unui prim contact cu piaţa financiară românească, în încercarea de a uza de avantajul paşaportului european în condiţiile în care operaţiunile transfrontaliere s-au dovedit pentru aceştia o oportunitate, în special pe segmentul finanţării corporaţiilor.

Tabel 3.2.1 – Indicatori structurali ai sistemului bancar românesc

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	T1 2009
Nr. instituţii de credit*	41	41	41	39	39	40	40	39	42	43	43
Nr. bănci cu capital majoritar privat	37	37	38	36	36	38	38	37	40	41	41
Nr. bănci cu capital majoritar străin, din care:	26	29	32	32	29	30	30	33	36	37	37
– Sucursale ale băncilor străine	7	8	8	8	8	7	6	7	10	10	11
Nr. de bănci la 100 000 locuitori	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,19	0,18	0,19	0,2	0,2
Ponderea în total active a băncilor cu capital majoritar privat (procente)	53,2	53,9	58,2	59,6	62,5	93,1	94,0	94,5	94,7	94,7	93,6
Ponderea în total active a băncilor cu capital străin (procente)	47,5	50,9	55,2	56,4	58,2	62,1	62,2	88,6	88,0	88,3	86,7
Ponderea primelor cinci bănci în total active (procente)	66,7	65,5	66,1	62,8	63,9	59,2	58,8	60,3	56,3	54,4	54,3
Indicele Herfindahl-Hirschmann	1 296	1 375	1 427	1 381	1 264	1 120	1 124	1 171	1 046	926	906

* inclusiv CREDITCOOP

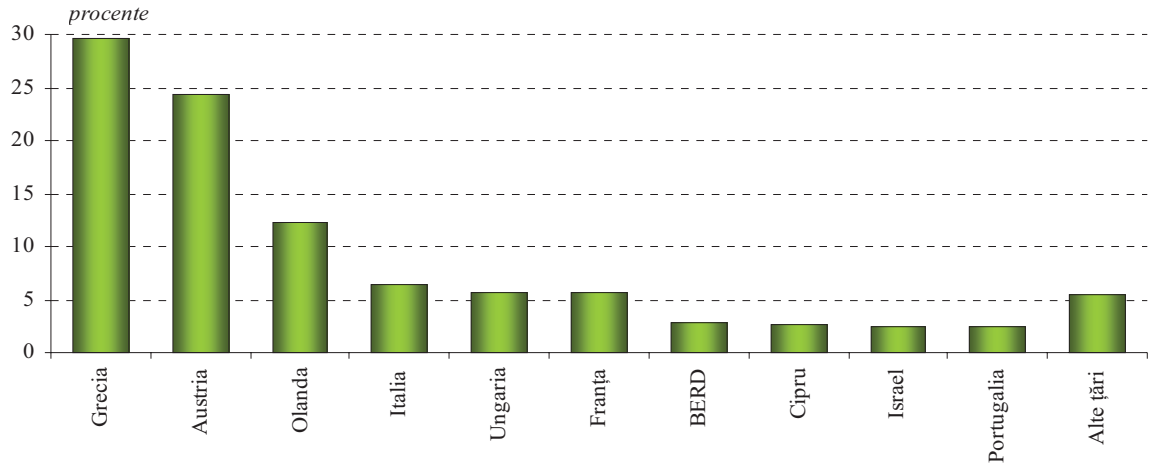
Sursa: BNR

Pe de altă parte, instituţiile de credit din România, în cursa pentru o cotă de piaţă mai bună, şi-au continuat, cu o intensitate însă mai redusă spre finele anului 2008, tendinţa de extindere a activităţii în teritoriu, prin înfiinţarea a 1 067 de noi unităţi. În luna decembrie 2008 s-au înregistrat 88 de noi unităţi, cu 6 mai puţine decât în luna precedentă, iar în primele trei luni ale anului curent numărul acestora s-a cifrat la doar 65, 26, respectiv 23.

Scăderea dinamicii angajărilor sau chiar reducerile de personal nu au influenţat semnificativ numărul salariaţilor din sistem care se ridicau la 71 622 la 31 decembrie 2008 şi respectiv 70 458 la 31 martie 2009. Cele două tendinţe menţionate au contribuit la contracţia indicatorului „număr de salariaţi pe unitate operativă" de la 12 în 2007, la 11 în decembrie 2008 şi 10,8 în martie 2009.

Sub aspectul ţării de origine a capitalului investit în instituţiile de credit ce funcţionau pe piaţa bancară românească la finele lunii martie 2009 (Grafic 3.2.1), noutatea a constat în rocada ocupantelor primelor două poziţii. Astfel, în funcţie de aportul de capital, Grecia a trecut pe primul loc, cu o pondere de 30,7 la sută din capitalul străin agregat înregistrat la finele lunii martie 2009 de sectorul bancar autohton, Austria a ocupat poziţia secundă cu 23,5 la sută, iar ocupanta locului trei a rămas Olanda cu 11,9 la sută.

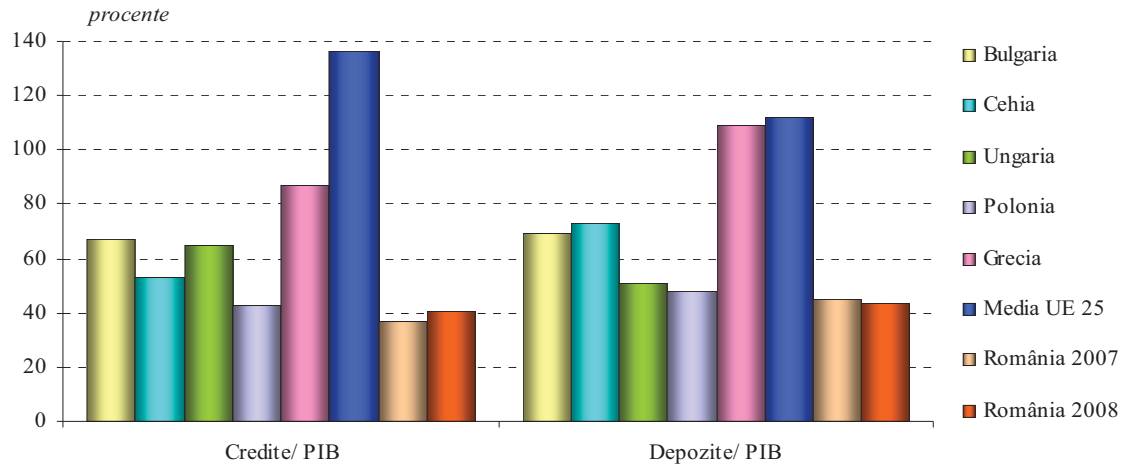
Grafic 3.2.1 – Structura acționariatului pe țări (pondere în total capital străin)

Sursa: website-urile băncilor centrale, BNR

Cu privire la gradul de intermediere, România continuă să prezinte valori situate cu mult sub media țărilor din UE în pofida ritmurilor înalte de creştere a creditului neguvernamental consemnate până în prima parte a anului 2008 (Grafic 3.2.2).

Grafic 3.2.2 – Gradul de intermediere

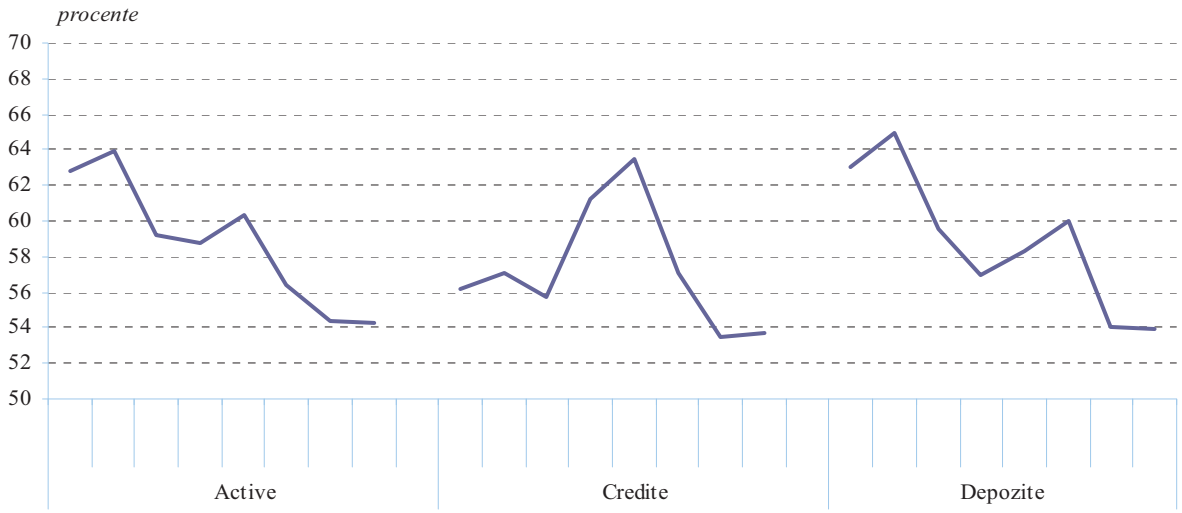

Notă: Pentru țările din Uniunea Europeană s-au utilizat date aferente anului 2007.

Sursa: website-urile băncilor centrale, BNR

Comparativ cu anul precedent, **gradul de concentrare** în sectorul bancar românesc (Grafic 3.2.3) s-a diminuat uşor în anul 2008 şi în primul trimestru din 2009, pe ambele componente (credite şi depozite). La finele lunii martie 2009, cota de piață a primelor cinci bănci în total active a consemnat o scădere până la 54,3 la sută, însă pe elemente de activ evoluțiile nu sunt omogene. Cota pe piața creditelor s-a diminuat la 53,7 la sută, iar pe portofoliul de titluri de stat aceasta a ajuns la 39,9 la sută. Scăderea gradului de concentrare a sistemului bancar s-a manifestat şi pe partea de pasiv bilanțier, primele cinci bănci din sistem deținând 53,91 din totalul depozitelor.

Grafic 3.2.3 – Concentrarea în sistemul bancar românesc în perioada 2002-2008 (anual) şi martie 2009 (primele cinci bănci din sistem)

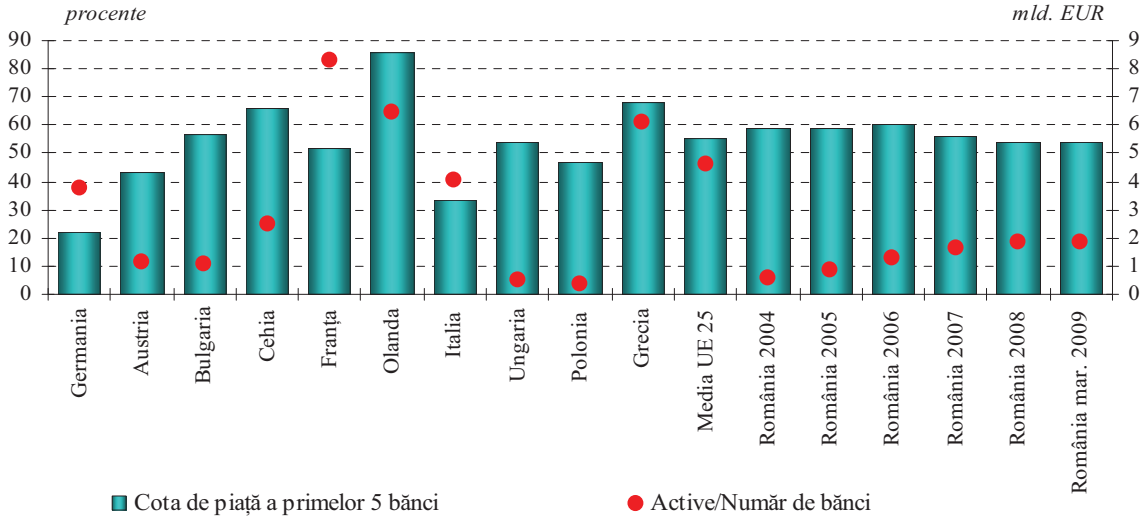

Sursa: BNR

Începând cu anul 2006, valoarea indicelui Herfindahl-Hirschmann a intrat pe o curbă uşor descendentă, oferind încă imaginea unui grad moderat de concentrare.

Comparativ cu celelalte state membre ale Uniunii Europene, sub aspectul ponderii deținute de cele mai mari cinci bănci în activul agregat, România se situează în imediata apropiere a mediei celor 25 de state membre UE (Grafic 3.2.4).

Grafic 3.2.4 – Gradul de concentrare*

*pentru țările din UE s-au utilizat date aferente anului 2007

Sursa: BNR, BCE

Pe un trend ascendent, activul agregat raportat la numărul de instituții bancare se situează la un nivel superior celui înregistrat de țări vecine precum Ungaria, Bulgaria, Polonia şi chiar de unele țări dezvoltate.

3.2.2. Evoluții structurale la nivelul bilanțului agregat al instituțiilor de credit din România

Pe fondul incertitudinilor induse de criza globală, s-au produs mutații în structura bilanțului instituțiilor de credit româneşti. Depozitele atrase de la companii şi populație, în uşor declin, îşi mențin statutul de sursă principală de finanțare a activității instituțiilor de credit din România. Pasivele externe, al doilea element important de bilanț, au menținut o traiectorie ascendentă până în luna noiembrie 2008, intrând ulterior pe o curbă uşor descrescătoare. Continuând tendințele anterioare, în prima parte a anului 2008 băncile şi-au orientat preponderent plasamentele către piața internă, în principal sub forma creditului acordat sectorului privat care, începând cu ultimele luni ale anului, şi-a redus substanțial ritmul de creştere, în favoarea titlurilor de stat.

Pe parcursul trimestrului I 2009, poziția BNR de creditor al sistemului bancar autohton s-a consolidat, banca centrală acomodând treptat cererea crescută de rezerve a băncilor prin utilizarea activă a operațiunilor de piață monetară, în special a tranzacțiilor *repo*. Aceasta a permis evitarea volatilității excesive a cursului de schimb, cât şi funcționarea fluentă a pieței monetare interbancare, concomitent cu stabilizarea relativă a ratelor dobânzilor interbancare în jurul dobânzii de politică monetară. Totodată, operațiunile băncii centrale au avut ca efect îmbunătățirea lichidității sistemului bancar prin creşterea stocului de titluri de stat deținute de bănci, creditul guvernamental contrabalansând contracția creditului acordat sectorului privat.

3.2.2.1. Dinamica activelor bancare

Cea mai importantă componentă a activului agregat continuă să o reprezinte activele interne, contribuția decisivă revenind creanțelor asupra sectorului nebancar autohton, care concentrează mai mult de jumătate din volumul activelor bancare (Tabel 3.2.2). Viteza de creştere a creditului acordat sectorului privat s-a atenuat sensibil începând cu ultimul trimestru al anului 2008, atingând cel mai mic nivel din ultimii trei ani. Astfel, ritmul de creştere a creditului acordat sectorului privat, în termeni nominali, a scăzut de la 50,5 la sută la finele lunii septembrie 2008 (40,2 la sută în termeni reali) la 33,7 la sută la finele lunii decembrie 2008 (25,8 la sută în termeni reali), respectiv 23,1 la sută la finele lunii martie 2009 (15,4 la sută în termeni reali), față de perioadele similare ale anului anterior. Scăderea de ritm a fost mai pronunțată în cazul împrumuturilor în lei, astfel încât ponderea creditelor în devize în totalul împrumuturilor acordate sectorului privat a continuat să se majoreze, ajungând să înregistreze cea mai mare valoare din ultimii trei ani şi jumătate (59,0 la sută la 31 martie 2009), efect datorat aproape în totalitate deprecierii leului. Ambele sectoare – companii şi populație – au consemnat scăderi ale dinamicii, cu aproape o treime față de perioada precedentă, astfel încât la finele lunii martie 2009 fiecare dintre acestea au ajuns să dețină câte o treime din activul agregat.

Tabel 3.2.2 – Structura activelor instituțiilor de credit care operează în România

procente în total activ

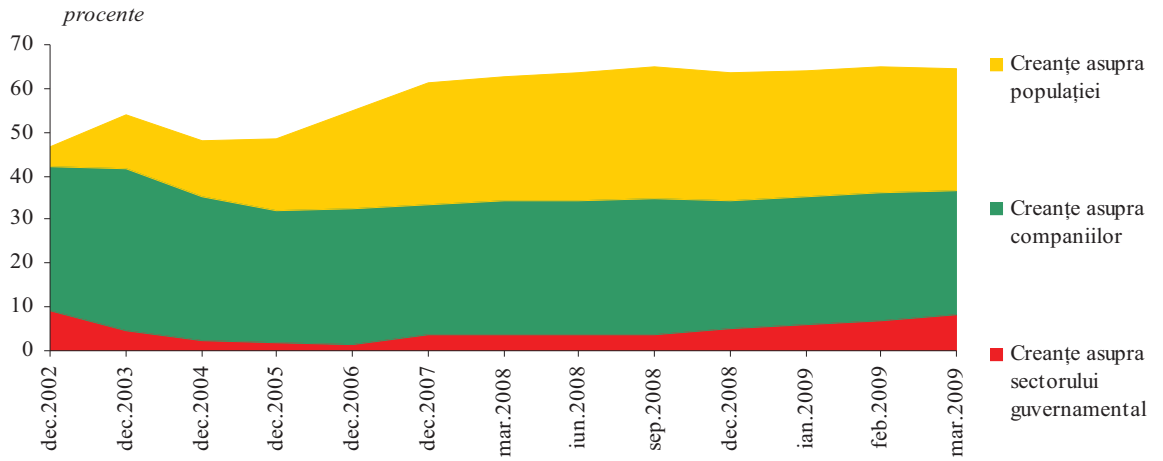
	2004	2005	2006	2007	sep. 2008	oct. 2008	nov. 2008	dec. 2008	ian. 2009	feb. 2009	mar. 2009
Active interne, din care:	***94,3***	***96,5***	***97,4***	***98,3***	***98,7***	***97,8***	***98,2***	***98,5***	***98,3***	***98,0***	***98,1***
Creanțe asupra BNR şi instituțiilor de credit, din care:	36,5	40,0	34,9	28,8	23,5	23,6	23,2	23,8	23,6	22,8	23,0
– Creanțe asupra BNR	28,5	37,5	31,3	24,9	20,6	21,4	21,4	21,8	21,5	20,8	21,0
Creanțe asupra sectorului nebancar autohton, din care:	48,1	48,5	54,8	61,2	65,0	63,9	64,6	63,4	64,1	64,8	64,6
– Creanțe asupra sectorului guvernamental	2,4	1,9	1,6	3,7	3,7	3,8	4,1	5,0	6,1	6,9	8,1
– Creanțe asupra corporațiilor	32,7	30,2	30,8	29,9	31,0	30,3	30,5	29,2	29,1	29,1	28,3
– Creanțe asupra populației	13,0	16,4	22,4	27,6	30,3	29,8	30,0	29,2	28,9	28,8	28,2
Alte active	9,6	8,0	7,7	8,3	10,2	10,3	10,4	11,3	10,6	11,0	10,5
Active externe	***5,7***	***3,5***	***2,6***	***1,7***	***1,3***	***2,2***	***1,8***	***1,5***	***1,7***	***2,0***	***1,9***

Sursa: BNR

Evoluția creditelor acordate populației s-a caracterizat printr-o reducere semnificativă a dinamicii componentei denominate în franci elvețieni, băncile renunțând aproape în totalitate, în ultimele luni ale anului 2008, la creditarea în această monedă.

Preponderența plasamentelor la banca centrală în totalul operațiunilor interbancare (91 la sută la finele lunii martie 2009) se menține ca o caracteristică a ultimilor ani datorită, îndeosebi, rezervelor minime obligatorii[7]. Creanțele asupra sectorului guvernamental şi-au continuat trendul ascendent, evoluția acestora fiind marcată îndeosebi de accelerarea creşterii portofoliului de titluri de stat care s-a dublat în raport cu intervalul anterior (Grafic 3.2.5).

Grafic 3.2.5 – Structura creanțelor asupra populației, companiilor şi sectorului guvernamental în total activ

Sursa: BNR

[7] Date aferente bilanțului monetar al BNR.

3.2.2.2. Evoluţia surselor de finanţare proprii, atrase şi împrumutate

În structura pasivelor din sistemul bancar românesc se remarcă dominanţa componentei interne, contribuţia decisivă revenind depozitelor atrase de la sectorul nebancar, care reprezintă aproape jumătate din volumul pasivelor bancare (Tabel 3.2.3).

Tabel 3.2.3 – Structura pasivelor instituţiilor de credit care operează în România

procente în total pasiv

	2004	2005	2006	2007	sep. 2008	oct. 2008	nov. 2008	dec. 2008	ian. 2009	feb. 2009	mar. 2009
Pasive interne, din care:	84,1	79,1	77,5	71,7	70,2	69,4	68,3	69,3	70,0	70,9	71,2
Depozite interbancare	3,0	2,5	3,6	3,8	2,7	4,0	2,2	2,1	4,2	5,2	6,0
Depozite atrase de la sectorul nebancar, din care:	64,9	61,0	58,1	52,6	49,0	46,8	47,0	47,8	46,1	46,1	45,8
– Depozite atrase de la sectorul guvernamental	2,6	3,5	3,1	2,9	2,9	2,9	2,9	3,1	2,8	2,9	2,8
– Depozite atrase de la companii şi de la populaţie	62,3	57,5	55,0	49,7	46,1	43,9	44,1	44,6	43,3	43,2	42,9
Capital şi rezerve	11,7	12,2	11,8	9,9	10,4	10,7	11,0	10,7	10,3	10,5	10,7
Alte pasive	4,5	3,4	4,0	5,4	8,1	7,8	8,1	8,8	9,3	9,7	8,7
Pasive externe	15,9	20,9	22,5	28,3	29,8	30,6	31,7	30,7	30,0	29,1	28,8

Sursa: BNR

Deşi în scădere ca pondere în pasivul bilanţier, depozitele atrase de la companii şi populaţie continuă să reprezinte principala sursă de finanţare pentru instituţiile de credit, aproape 43 la sută la 31 martie 2009. Reducerea ritmului de creştere a depozitelor, pe ambele componente – populaţie şi companii –, s-a produs pe fondul deteriorării climatului economic şi al aşteptărilor privind perspectivele economiei şi ale veniturilor. În cazul depozitelor *overnight,* declinul dinamicii s-a manifestat atât la nivelul plasamentelor în lei cât şi al celor în valută în cazul populaţiei, în timp ce în cazul companiilor, acesta s-a resimţit la nivelul depozitelor în devize. Creşterea ratelor dobânzii la depozitele noi la termen, precum şi neimpozitarea veniturilor sub formă de dobânzi la depozitele la termen şi instrumentele de economisire[8] au stat la baza migrării clientelei dinspre depozitele *overnight* spre cele la termen[9].

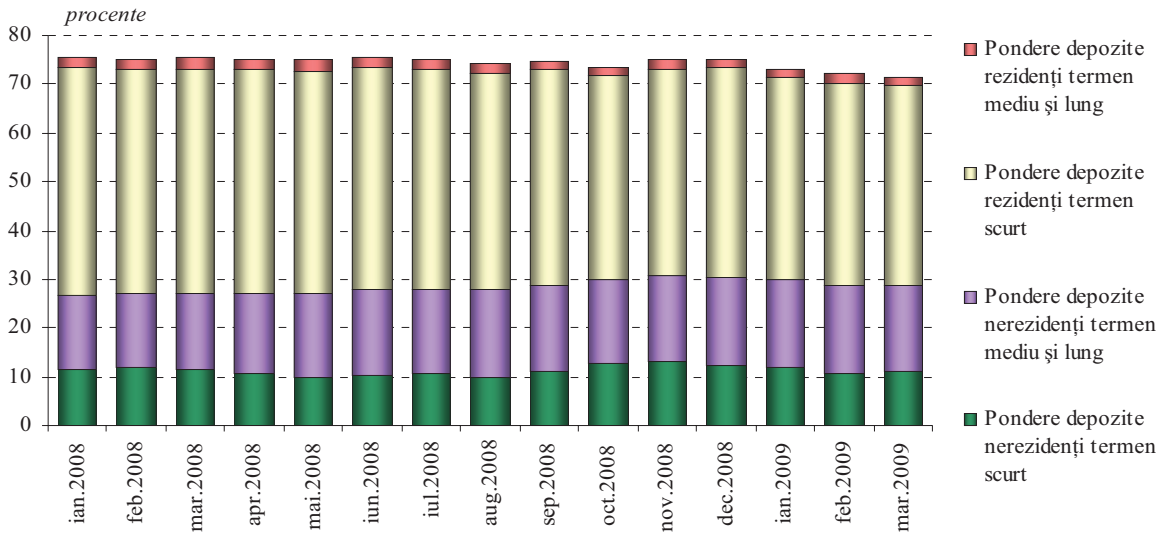
Depozitele atrase de pe piaţa interbancară, ca şi cele atrase din sectorul guvernamental continuă să ocupe ponderi relativ reduse în pasivul bilanţier. Începând cu ultimele două luni ale anului 2008, piaţa monetară interbancară a început să se relaxeze, iar randamentele pe termen foarte scurt au continuat trendul descrescător, evoluând în jurul ratei dobânzii de politică monetară. Ponderea crescută a depozitelor interbancare din primele luni ale anului 2009 se datorează în principal operaţiunilor *repo* efectuate de banca centrală.

[8] Ordonanţa de urgenţă a Guvernului nr. 200/2008 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 571/2003 privind Codul fiscal.

[9] Conform informaţiilor prezentate în Raportul asupra inflaţiei, mai 2009.

Curba uşor ascendentă a depozitelor în lei şi în valută atrase de la nerezidenţi, ca pondere în totalul resurselor, a fost întreruptă, începând cu noiembrie 2008, ca urmare a regresului înregistrat de ponderea celor pe termen scurt (Grafic 3.2.6).

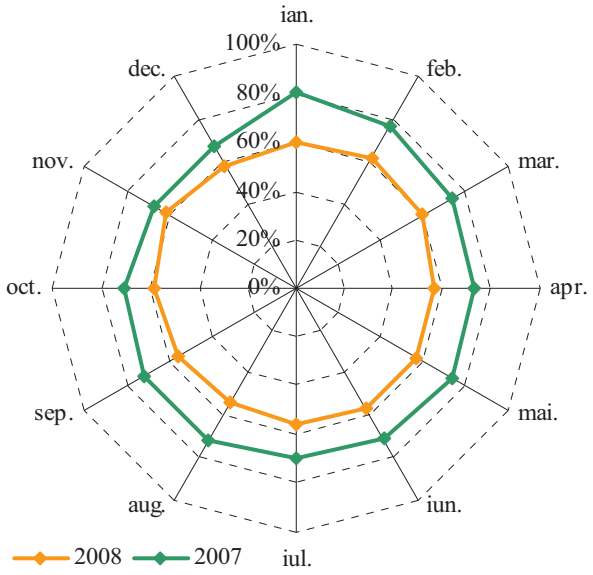
Grafic 3.2.6 – Ponderea depozitelor atrase de la rezidenţi (companii şi populaţie) şi nerezidenţi în total pasiv, pe scadenţe

Sursa: BNR

Pasivele externe în valută raportate la împrumuturile acordate în devize sectorului privat s-au înscris pe un trend uşor descrescător, în condiţiile restrângerii accesului instituţiilor de credit la finanţarea externă (Grafic 3.2.7).

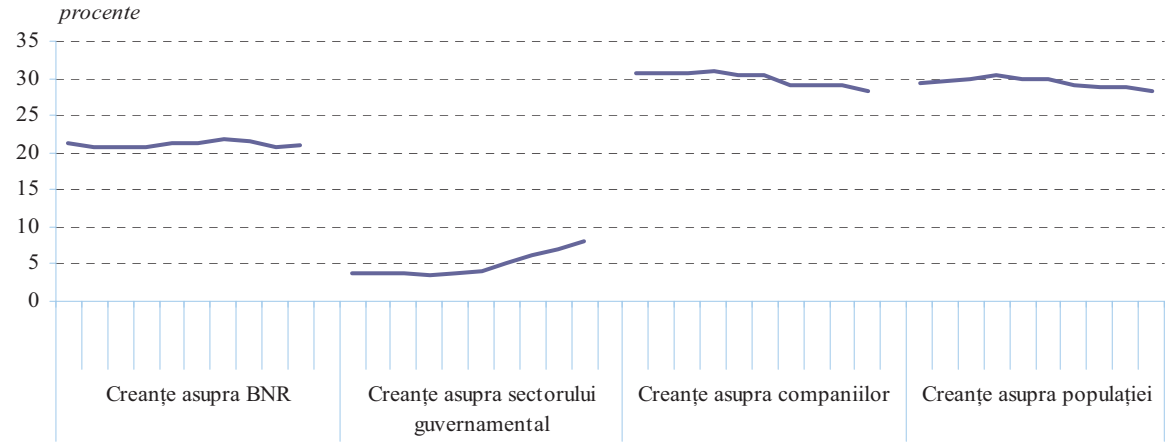
Grafic 3.2.7 – Pasive externe în valută / credite în valută sector privat

Sursa: BNR

În intervalul noiembrie 2008 – martie 2009, capitalul şi rezervele înregistrează fluctuaţii minore, ca pondere în pasivul agregat, situate pe o plajă de valori cuprinse între 10,3 şi 10,7 la sută, pe fondul majorărilor de capital efectuate de acţionarii băncilor din sistem.

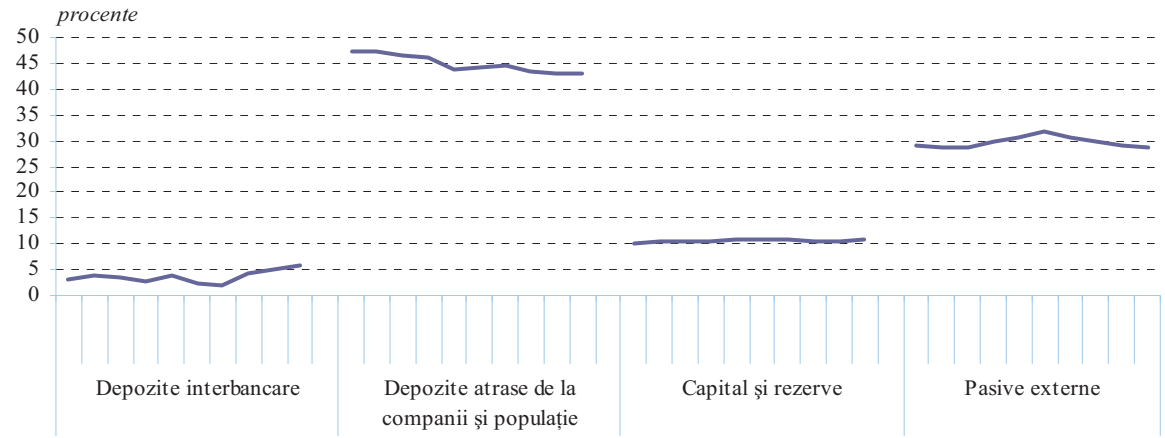
Grafic 3.2.8 – Structura principalelor categorii ale activelor interne în perioada iunie 2008 – martie 2009 (lunar)

Sursa: BNR

În concluzie, în condițiile amplificării crizei financiare internaționale, sursele de finanțare ale instituțiilor de credit, afectate, mai cu seamă începând cu ultimul trimestru al anului 2008, de înăsprirea condițiilor de finanțare externă, dar şi de reducerea excedentului de lichiditate din sistemul bancar, au fost orientate în prima parte a anului 2008 cu preponderență spre activitatea de creditare, iar începând cu ultimul trimestru, spre creşterea portofoliilor de titluri de stat.

Grafic 3.2.9 – Structura principalelor categorii de pasive în perioada iunie 2008 – martie 2009 (lunar)

Sursa: BNR

3.2.3. Adecvarea capitalului

Sistemul bancar românesc se menține bine capitalizat, dar efectele crizei financiare internaționale încep să se resimtă odată cu ultimul trimestru al anului 2008, în special pe canalul lichidității externe şi asupra portofoliului de credite ca urmare a deprecierii monedei naționale şi încetinirii creşterii economice. Toate instituțiile de credit au consemnat niveluri de solvabilitate aflate deasupra limitei minime reglementate. Un aspect pozitiv îl constituie încetinirea tendinței de scădere a indicatorului de solvabilitate, comparativ cu anii anteriori, pe fondul majorărilor de capital efectuate de acționarii instituțiilor de credit şi diminuării ritmului de creştere a creditului neguvernamental.

De la finele anului 2008, banca centrală a întărit monitorizarea situației financiare şi prudențiale a instituțiilor de credit, prin solicitarea raportării lunare a indicatorului de solvabilitate de către băncile cu un nivel al acestuia sub media pe sistem şi cu rezultate financiare negative. Au fost modificate şi unele norme de prudență bancară, constând în includerea profitului interimar în calculul fondurilor proprii şi, respectiv, includerea în proporție de maxim 25 la sută a nivelului garanțiilor aduse de debitori în metodologia de calcul a provizioanelor constituite pentru creditele clasificate în categoria „pierdere". Ambele măsuri vor avea ca efect creşterea volumului fondurilor proprii ale instituțiilor de credit.

În contextul crizei financiare internaționale, un factor pozitiv este reprezentat de angajamentul băncilor-mamă, care dețin cele mai importante nouă instituții de credit din România, de a menține expunerile față de subsidiarele lor şi de a le recapitaliza, în vederea asigurării unui raport de solvabilitate de minim 10 la sută.

3.2.3.1. Evoluția fondurilor proprii de care dispun băncile persoane juridice române

Continuând tendințele începute în anul 2006, atât *fondurile proprii* aparținând băncilor persoane juridice române, cât şi principala lor componentă – *fondurile proprii de nivel 1* (Grafic 3.2.10) au înregistrat în decembrie 2008 cel mai scăzut ritm anual de creştere, în termeni reali, din ultimii şase ani. Această situație a fost determinată atât de consemnarea unor rezultate financiare negative de către o serie de bănci care dețin 10 la sută din activele bancare agregate (cu impact direct asupra nivelului fondurilor proprii de nivel 1), cât şi de modificările intervenite în luna august 2008 în reglementările de prudență bancară[10], care vizează eliminarea din calculul fondurilor proprii de nivel 1 (şi, respectiv, al fondurilor proprii totale) a celui mai volatil element, respectiv rezultatul exercițiului curent reprezentând profit. De altfel, chiar şi până la intrarea în vigoare a modificării menționate, numai o parte dintre băncile care au consemnat profit au inclus suma respectivă în cadrul rezervelor eligibile, datorită cerințelor impuse de reglementările de prudență bancară în vigoare, constând în auditarea rezultatului financiar reprezentând profit. Drept urmare, în anul 2008, capitalul social şi rezervele eligibile au reprezentat principalele elemente de susținere a fondurilor proprii de nivel 1.

O evoluție preocupantă este scăderea, în luna martie 2009, a volumului fondurilor proprii de nivel 1 în cazul unui număr de 22 de instituții de credit (deținând 39 la sută din activele agregate), ca urmare a consemnării unor rezultate financiare negative, în contextul creşterii semnificative a cheltuielilor cu provizioanele de risc aferente clientelei nebancare. Această evoluție a condus, în luna martie 2009, la scăderea relativă a fondurilor proprii totale ale băncilor persoane juridice române, pentru prima dată în ultimii nouă ani. Deşi nivelul restrângerii menționate este relativ redus (1 la sută din fondurile proprii de nivel 1 raportat pentru luna decembrie 2008), evoluția nivelului de capitalizare a băncilor este monitorizată atent de banca centrală. De altfel,

[10] *Regulamentul BNR – CNVM nr. 10/8/15.08.2008 pentru modificarea şi completarea Regulamentului BNR – CNVM nr. 18/23/14.12.2006* abrogă prevederile art. 4 lit. d) referitoare la luarea în calculul fondurilor proprii de nivel 1 a „profitului net al ultimului exercițiu financiar, reportat până la repartizarea sa conform destinațiilor stabilite de adunarea generală a acționarilor, în limita sumei ce se intenționează a se repartiza pe oricare dintre destinațiile prevăzute la lit. a) – lit. c)". Ca urmare, noua componență a fondurilor proprii de nivel 1 constă în: a) capitalul social subscris şi vărsat, cu excepția acțiunilor preferențiale cumulative sau, după caz, capitalul de dotare pus la dispoziția sucursalei din România de către instituția de credit din statul terț; b) primele de capital, integral încasate, aferente capitalului social; c) rezervele legale, statutare şi alte rezerve, precum şi rezultatul reportat pozitiv al exercițiilor financiare anterioare, rămas după distribuirea profitului conform hotărârii adunării generale a acționarilor. Ca urmare a acestei modificări, fondurile proprii de nivel 1 conțin doar sursele primare de capitalizare.

reglementările de prudenţă bancară stipulează că sumele aferente elementelor incluse în fondurile proprii (respectiv fondurile proprii de nivel 1 şi fondurile proprii de nivel 2 de bază) trebuie să fie la dispoziţia instituţiei de credit pentru a fi utilizate imediat şi nerestricţionat în vederea acoperirii riscurilor sau pierderilor, imediat ce acestea apar.

Grafic 3.2.10 – Ritmul real de creştere a fondurilor proprii totale şi de nivel 1

Sursa: BNR

Pe fondul modificărilor survenite în reglementările de prudenţă bancară, în cursul lunii decembrie 2008 *fondurile proprii de nivel 1* şi-au diminuat cu mai mult de două puncte procentuale contribuţia la susţinerea fondurilor proprii totale aparţinând băncilor persoane juridice române (Tabel 3.2.4), cu majorarea corespunzătoare a contribuţiei *fondurilor proprii de nivel 2*[11], în special pe seama creşterii volumului împrumuturilor subordonate contractate de instituţiile de credit. Proporţia fondurilor proprii de nivel 1 s-a menţinut relativ constantă şi în luna martie 2009, pe fondul consemnării de către o serie de bănci a unor rezultate financiare negative. Este de menţionat că, deşi ponderea fondurilor proprii de nivel 2 în fondurile proprii de nivel 1 a avansat în anul 2008 (până la 34 la sută), potenţialul de creştere a acestui element se menţine ridicat[12], instituţiile de credit putând apela în continuare la surse secundare de capitalizare în vederea dezvoltării activităţii bancare.

[11] *Regulamentul BNR – CNVM nr. 18/23/2006 privind fondurile proprii ale instituţiilor de credit şi ale firmelor de investiţii* stipulează în Secţiunea a 2-a componenţa fondurilor proprii de nivel 2, respectiv: a) fonduri proprii de nivel 2 de bază; b) fonduri proprii de nivel 2 suplimentar. Fondurile proprii de nivel 2 de bază se compun din: a) rezervele din reevaluarea imobilizărilor corporale, ajustate cu obligaţiile fiscale aferente, previzibile la data calculării fondurilor proprii; b) alte elemente care îndeplinesc condiţiile prevăzute la art. 14 alin. 1 şi art. 14 alin. 3 din regulament; c) titluri pe durată nedeterminată şi alte instrumente de aceeaşi natură care îndeplinesc, cumulativ, condiţiile prevăzute la art. 15 din regulament. Acestora li se pot adăuga, fiind asimilate lor, acţiunile preferenţiale cumulative (altele decât cele care reprezintă elemente ale fondurilor proprii de nivel 2 suplimentar). Fondurile proprii de nivel 2 suplimentar se compun din acţiunile preferenţiale cumulative pe durată determinată şi capitalul sub formă de împrumut subordonat, cu respectarea condiţiilor prevăzute de art. 16 din regulament.

[12] În scopul reglementării unei baze sănătoase de capital, în sensul asigurării preponderenţei surselor primare de capitalizare, în *Regulamentul BNR – CNVM nr. 18/23/2006 privind fondurile proprii ale instituţiilor de credit şi ale firmelor de investiţii* se stipulează, la art. 21 alin. 1 lit. a, că totalul fondurilor proprii de nivel 2, care poate fi luat în calculul fondurilor proprii, nu poate depăşi 100 la sută din fondurile proprii de nivel 1. BNR poate aproba, la cererea instituţiilor de credit, depăşirea limitei menţionate, dar numai în situaţii excepţionale şi doar provizoriu.

Tabel 3.2.4 – Evoluția fondurilor proprii şi a indicatorilor de adecvare a capitalului

procente

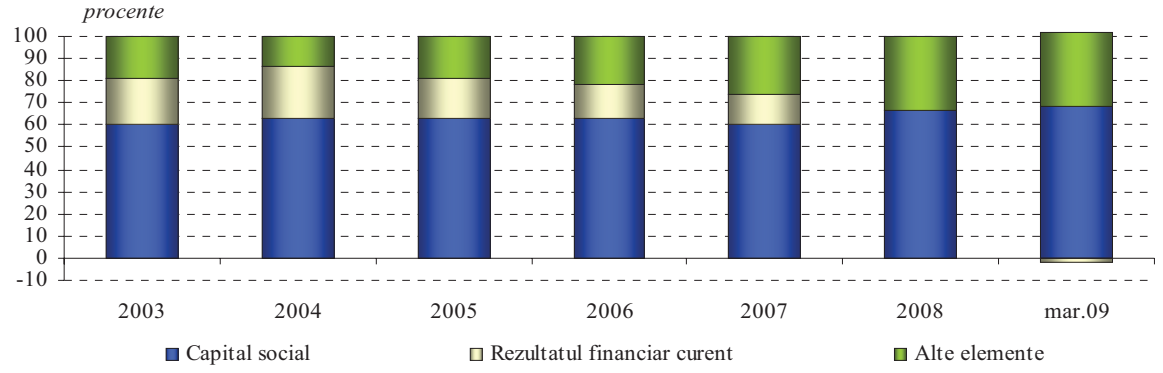
Indicatori	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006	31.12.2007	31.12.2008	31.03.2009
Pondere în fonduri proprii totale:	100	100	100	100	100	100
Fonduri proprii de nivel 1	78,1	77,7	74,3	76,7	74,6	74,5
Capital social	49,4	49,2	46,5	46,0	49,7	51,2
Profitul/pierderea anului curent	17,9	14,0	11,4	10,8	-	-1,7
Împrumuturi subordonate*	4,8	10,6	14,0	15,8	20,4	21,6
Rezerve din reevaluare*	14,9	10,0	8,8	11,3	10,1	10,1
Raportul de solvabilitate (> 8 la sută)	20,6	21,1	18,1	13,8	12,3	12,0

*fonduri proprii de nivel 2

Sursa: BNR

În anul 2008, *capitalul social* a rămas cel mai important element de susținere a fondurilor proprii de nivel 1, contribuția acestuia crescând până la 66,5 la sută. Această situație a fost determinată în parte de eliminarea rezultatului financiar curent reprezentând profit din calculul fondurilor proprii de nivel 1, precum şi de majorarea capitalului social. Astfel, în anul 2008, din totalul de 32 de bănci persoane juridice române, acționarii a 18 bănci şi-au majorat participațiile la capitalul social. De asemenea, au fost consemnate majorări ale capitalului social al Băncii Centrale Cooperatiste Creditcoop şi ale capitalului de dotare a două dintre cele 9 sucursale ale băncilor străine care desfăşoară activitate pe teritoriul României, ceea ce a condus la o creştere anuală reală a capitalului social agregat al sistemului bancar românesc de 12,6 la sută în 2008, însă sub investițiile de aceeaşi natură efectuate în anii 2005 şi 2006. În primele trei luni ale anului curent, încă două bănci au recurs la noi aporturi de capital, conducând la creşteri ale acestuia cu 48 la sută şi, respectiv, 63 la sută comparativ cu nivelul consemnat la finele lunii decembrie 2008. În plus, alte două sucursale ale unor bănci străine, precum şi Banca Centrală Cooperatistă Creditcoop au consemnat majorări de capital, însă de volum redus. Totodată, este de menționat că, până în luna august 2008, profitul exercițiului curent s-a constituit într-un element important de susținere a fondurilor proprii de nivel 1 (Grafic 3.2.11). În schimb, consemnarea, în primele trei luni ale anului curent, a unui rezultat financiar negativ de către multe dintre băncile comerciale a avut un impact negativ asupra nivelului fondurilor proprii agregate.

Grafic 3.2.11 – Structura fondurilor proprii de nivel 1

Sursa: BNR

Împrumuturile subordonate contractate de băncile persoane juridice române au devenit principalul element de susținere a fondurilor proprii de nivel 2, reprezentând în fondurile proprii totale ale băncilor persoane juridice române până la 20,4 la sută în decembrie 2008 şi, respectiv, 21,6 la sută în martie 2009. Deşi atât în luna decembrie 2008, cât şi în luna martie 2009 *rezervele din reevaluarea patrimoniului* au consemnat reduceri, acestea rămân totuşi un element important în finanțarea fondurilor proprii de nivel 2 (cu o contribuție de 10 la sută).

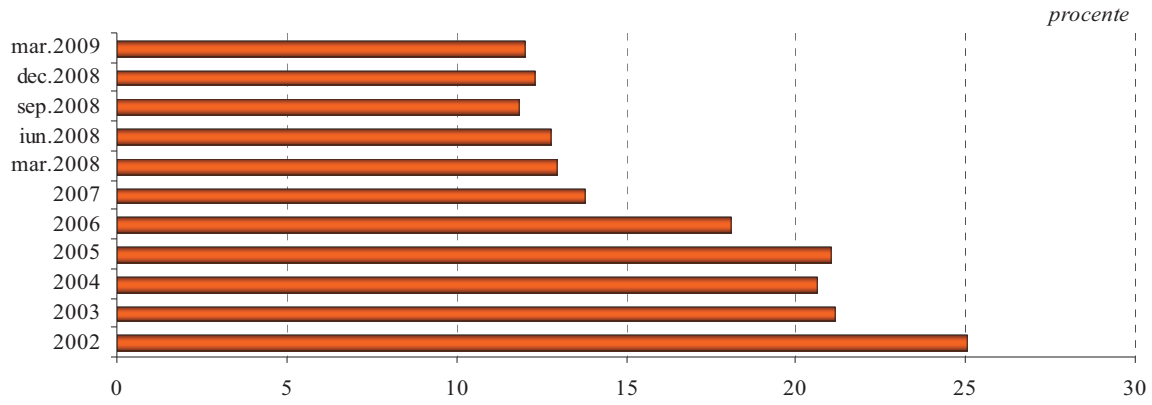
3.2.3.2. Analiza solvabilității

Anul 2008 a consemnat încetinirea trendului descendent al indicatorului de solvabilitate[13] calculat la nivel agregat pentru instituțiile de credit persoane juridice române[14] (Grafic 3.2.12), acesta ajungând la 12,3 la sută la finele lunii decembrie; la finele lunii martie 2009 indicatorul se situa la nivelul de 12,03 la sută.

Factorii determinanți pentru situația menționată au fost acțiunile de majorare a capitalului social al instituțiilor de credit, precum şi temperarea ritmului de creştere a creditului neguvernamental, în special în ultima parte a anului 2008 şi primul trimestru al anului curent.

Chiar şi în condițiile menținerii unui trend general descendent, raportul de solvabilitate se situează la un nivel corespunzător în cazul tuturor instituțiilor de credit, fiind superior pragului minim impus de reglementările de prudență bancară aplicabile în România (8 la sută), armonizate cu cele în vigoare în UE.

Grafic 3.2.12 – Evoluția raportului de solvabilitate în perioada 2002 – T1 2009

Sursa: BNR

[13] Începând cu primul trimestru al anului 2008, instituțiile de credit raportează indicatorul de solvabilitate în conformitate cu principiile Basel II. Reglementările impun instituțiilor de credit, persoane juridice române, sucursalelor din România ale instituțiilor de credit din state terțe, societăților de servicii de investiții financiare, cooperativelor de credit din cadrul rețelelor cooperatiste şi societăților de administrare a investițiilor menținerea unui volum al fondurilor proprii care să se situeze în permanență la un nivel cel puțin egal cu suma cerințelor de capital pentru riscul de credit, riscul de diminuare a valorii creanței aferente întregii activități, riscul de poziție, riscul de decontare, riscul de credit al contrapartidei, riscul valutar, riscul de marfă şi riscul operațional. Cerințele de capital sunt diferite în funcție de abordarea aleasă de instituțiile de credit, respectiv: abordarea de bază, abordarea standard, abordarea standard alternativă, abordarea avansată.

[14] Cerințele de prudență bancară referitoare la fondurile proprii nu sunt aplicabile sucursalelor băncilor străine din statele Uniunii Europene şi, în consecință, nici indicatorilor de prudență bancară calculați în funcție de acestea. Începând cu 1 ianuarie 2007, fondurile proprii ale acestora sunt reprezentate de fondurile proprii de nivel 1. Totodată, acestor sucursale le sunt aplicabile şi prevederile Regulamentului BNR – CNVM nr. 13/18/ 2006 privind determinarea cerințelor minime de capital pentru instituțiile de credit şi firmele de investiții.

Dintre băncile care deţineau, la finele anului 2008, o cotă de piaţă mai mare de 5 la sută din activele agregate, numai una consemna un raport de solvabilitate mai mic de 10 la sută. La aceeaşi dată, o singură bancă, deţinând o cotă de piaţă sub 1 la sută din activele agregate ale sistemului, înregistra un raport de solvabilitate apropiat de limita minimă prevăzută de reglementările de prudenţă bancară, situaţie care a fost remediată prin efectuarea, în luna ianuarie 2009, a unei majorări corespunzătoare de capital.

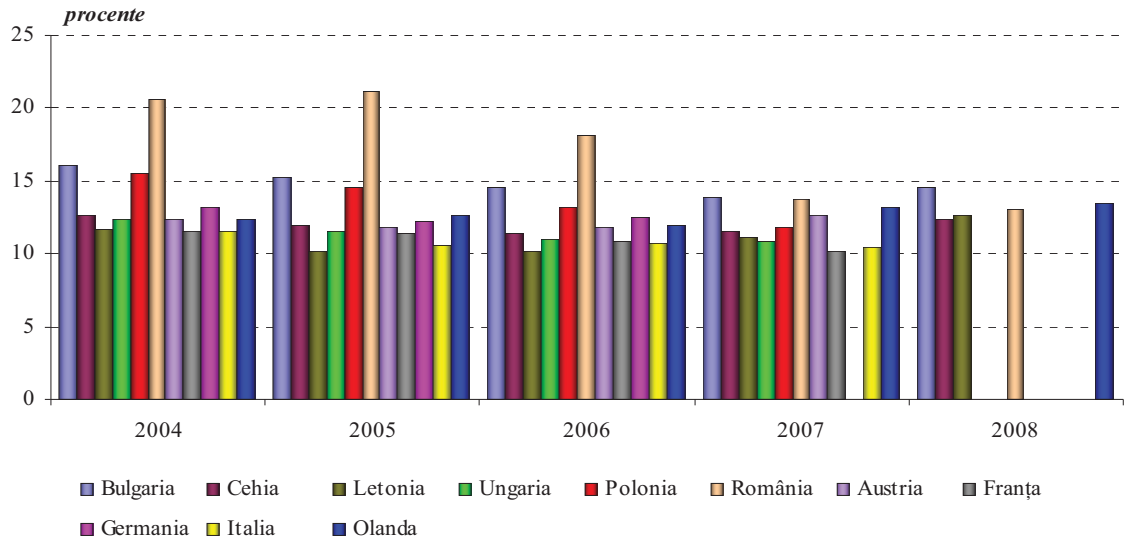
De la 1 ianuarie 2008 au intrat în vigoare reglementările de prudenţă bancară care impun aplicarea principiilor Basel II în procesul de evaluare a adecvării capitalului. Pentru băncile care deţin o cotă de piaţă mai mare de 5 la sută din activele agregate, 91 la sută din cerinţele de capital au fost constituite pentru *riscul de credit, riscul de credit al contrapartidei, riscul de diminuare a valorii creanţei şi pentru tranzacţii incomplete*, calculate în conformitate cu abordarea standard. A doua categorie de riscuri pentru care băncile au calculat cerinţe de capital au fost *riscurile operaţionale*, cu o pondere de 8 la sută din total, majoritatea băncilor cu cotă de piaţă mai mare decât 5 la sută utilizând abordarea de bază. Alte două bănci s-au bazat pe abordarea standard şi, respectiv, abordarea avansată de evaluare. Pentru *riscul de poziţie, riscul valutar şi riscul de marfă*, băncile au constituit 1 la sută din cerinţele totale de capital, evaluarea fiind realizată în conformitate cu abordarea standard. Băncile analizate nu au calculat cerinţe de capital pentru riscul de decontare/livrare. Toate băncile analizate au consemnat un indicator de solvabilitate superior limitei minime reglementate, acestea dispunând de un excedent de fonduri proprii al cărui cuantum era, la finele anului 2008, de 36 la sută din nivelul total al cerinţelor de capital calculate.

Nivelul reglementat al indicatorilor de adecvare a capitalului, calculat pentru grupurile bancare mari, cu activitate complexă din zona euro[15], a consemnat o creştere în primele nouă luni ale anului 2008, în pofida diminuării cuantumului veniturilor reţinute, care a afectat profitabilitatea acestora. Principalii factori care au determinat această situaţie au fost majorările de capital efectuate în anul 2008 (reprezentând 15 la sută din baza de capital, parţial din bani publici) şi, respectiv, scăderea activelor ponderate în funcţie de risc în primul semestru al anului 2008. Astfel, nivelul raportului dintre fondurile proprii de nivel 1 şi activele ponderate în funcţie de risc a crescut de la 7,9 la sută la finele anului 2007 la 8,7 la sută în septembrie 2008, în cazul unui eşantion din grupul de instituţii analizate. În mod similar, raportul de solvabilitate agregat a consemnat o creştere de la 10,6 la sută în decembrie 2007 la 11,7 la sută în septembrie 2008. Astfel, capacitatea de absorbţie a şocurilor s-a îmbunătăţit în cazul instituţiilor de credit al căror nivel de adecvare a capitalului nu era suficient în comparaţie cu riscurile asumate. Această evoluţie survine după ce, în anul 2007, adecvarea capitalului a consemnat o deteriorare.

Raportul de solvabilitate calculat la nivel agregat pentru sistemul bancar românesc se situa, în decembrie 2008, la un nivel comparabil cu multe state membre UE (Grafic 3.2.13). Această situaţie sugerează că, pentru continuarea dezvoltării activităţii bancare – care corespunde unui grad de intermediere financiară relativ modest în România –, multe dintre instituţiile de credit vor fi nevoite să apeleze la majorarea bazei surselor proprii, fie a celor primare (pe seama capitalizărilor şi a măririi cuantumului rezervelor eligibile), fie a celor secundare (cum ar fi împrumuturile subordonate), în cuantumul prevăzut de reglementările în vigoare.

[15] Banca Centrală Europeană, *Financial Stability Review,* decembrie 2008.

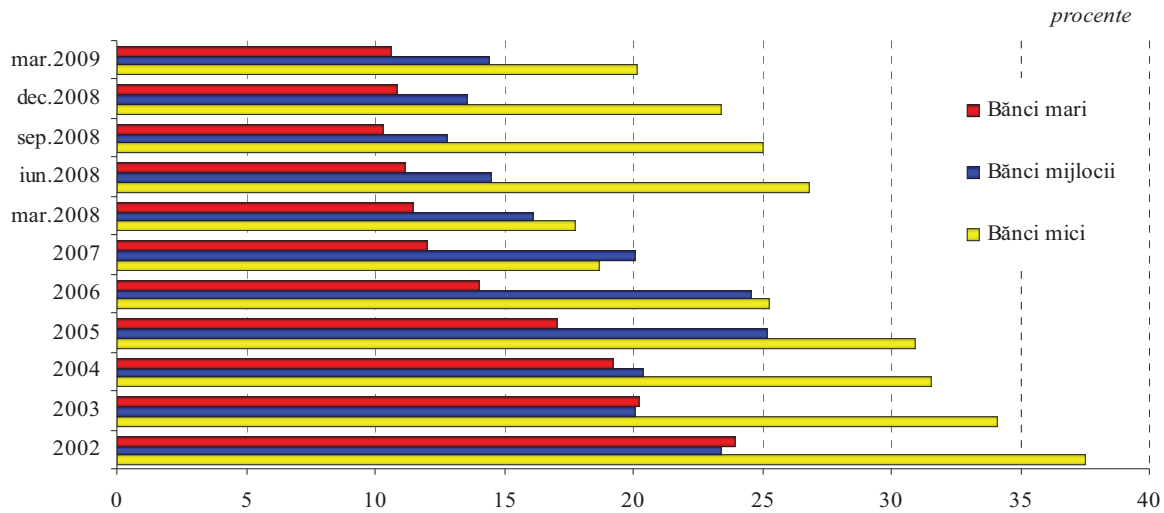
Grafic 3.2.13 – Evoluția comparativă a raportului de solvabilitate în țări din Uniunea Europeană

Sursa: FMI, Global Financial Stability Report (octombrie 2008); BNR

În anul 2008 se constată unele evoluții divergente în ceea ce priveşte raportul de solvabilitate calculat pe grupe de bănci în funcție de criteriul activelor deținute[16] (Grafic 3.2.14): (i) băncile mari continuă să dispună de cel mai redus palier de solvabilitate; (ii) nivelul de solvabilitate pentru băncile mijlocii este plasat între nivelurile maxime şi minime; (iii) băncile mici au nivelurile cele mai ridicate ale solvabilității, însă în uşoară scădere în ultimele luni.

Grafic 3.2.14 – Evoluția raportului de solvabilitate, pe grupe de bănci, în perioada 2002 – T1 2009

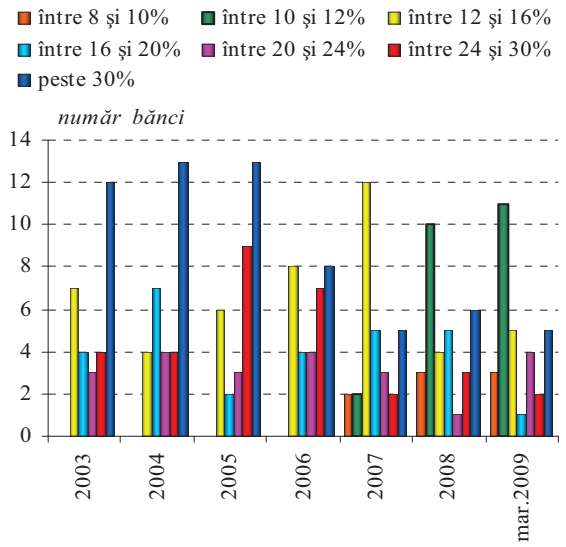

Sursa: BNR

[16] În scopuri de analiză, BNR utilizează o clasificare a băncilor în funcție de ponderea activelor acestora în total active ale sistemului bancar. Astfel, *băncile mari* sunt definite ca fiind acelea ale căror active dețin o pondere mai mare de 5 la sută din total, *băncile medii* sunt cele ale căror active dețin o pondere cuprinsă între 1 şi 5 la sută din total, în timp ce *băncile mici* sunt definite ca fiind cele ale căror active reprezintă mai puțin de 1 la sută din activele agregate.

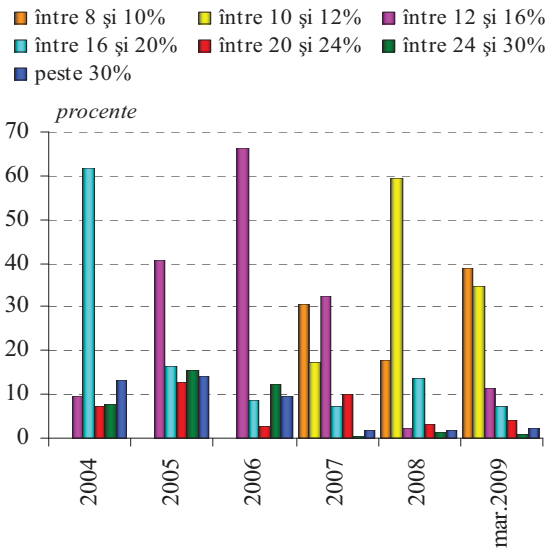
În anul 2008 a continuat tendința de migrare a băncilor către niveluri mai scăzute ale adecvării capitalului (Grafic 3.2.15), îndeosebi pe palierul de solvabilitate cuprins între 10 şi 12 la sută.

Grafic 3.2.15 – Distribuția băncilor în funcție de raportul de solvabilitate

Sursa: BNR

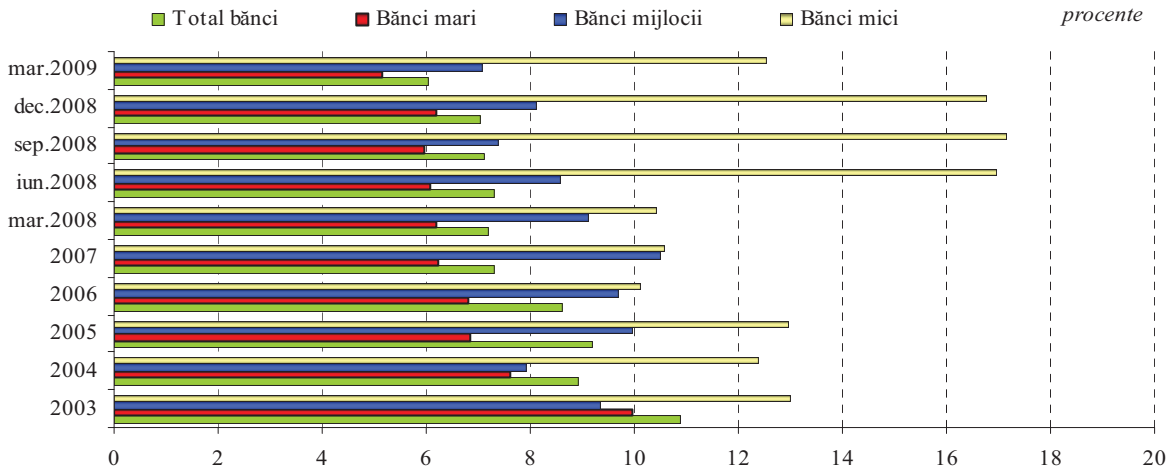
Grafic 3.2.16 – Distribuția activelor bancare în funcție de raportul de solvabilitate

Sursa: BNR

Tendința menționată mai sus este reflectată de distribuția activelor bancare în funcție de raportul de solvabilitate (Grafic 3.2.16). La finele anului 2008, 60 la sută dintre activele bancare se concentrau în segmentul băncilor care raportau la acea dată un nivel al ratei de solvabilitate cuprins între 10 şi 12 la sută. Numai 18 la sută dintre activele bancare (comparativ cu 31 la sută din active, la finele anului 2007) erau deținute de băncile cu un nivel de adecvare a capitalului cuprins între 8 şi 10 la sută. Acest avans a fost pierdut în martie 2009, când 39 la sută din active erau deținute de băncile care raportau nivelul menționat de solvabilitate. Încă 35 la sută din active aparțineau băncilor cu o solvabilitate cuprinsă între 10 şi 12 la sută.

Grafic 3.2.17 – Rata fondurilor proprii de nivel 1, pe total şi pe grupe de bănci

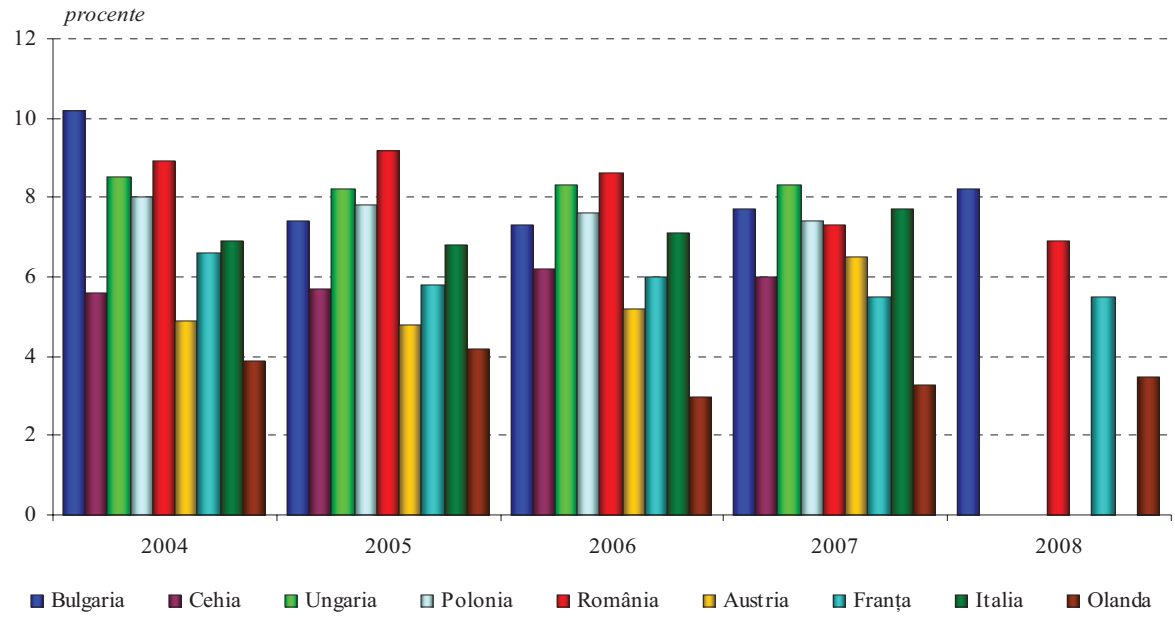

Sursa: BNR

Gradul de finanțare din surse proprii a activității instituțiilor de credit[17], calculat la nivelul sistemului bancar, nu a suferit o contracție semnificativă în anul 2008, însă indicatorul a pierdut un punct procentual în trimestrul I al anului 2009 (până la 6 la sută). Este de remarcat că situația pe grupe de bănci este divergentă (Grafic 3.2.17), grupa băncilor mari înregistrând cel mai scăzut grad de autofinanțare (5,2 la sută la 31.03.2009). Ca urmare a injecțiilor de capital efectuate începând cu semestrul II al anului 2008, gradul de autofinanțare a băncilor mici a crescut până la 12,5 la sută în martie 2009.

Ca urmare a acestor evoluții prezentate mai sus, nivelul de finanțare din surse proprii al băncilor românești, calculat la nivel agregat, rămâne comparabil cu cel aferent țărilor din UE, în condițiile în care, în anul 2008, multe bănci cu activitate internațională au fost recapitalizate prin efortul statului, din bani publici, sau al acționarilor acestora (Grafic 3.2.18).

Grafic 3.2.18 – Evoluția comparativă a indicatorului Capital/Active în unele țări din Uniunea Europeană

Sursa: FMI, Global Financial Stability Report (octombrie 2008); BNR

[17] Gradul de finanțare din surse proprii a activității instituțiilor de credit a fost măsurat cu ajutorul indicatorului Rata fondurilor proprii de nivel 1, care se determină ca pondere a fondurilor proprii de nivel 1 în total active la valoare medie.

Caseta 2. Măsurile adoptate de BNR pe linia monitorizării gradului de adecvare a capitalului şi asigurării unui nivel corespunzător al acestuia

În virtutea responsabilităţilor pe linia supravegherii prudenţiale, BNR monitorizează evoluţia indicatorilor financiari şi prudenţiali raportaţi de instituţiile de credit. În contextul efectelor negative asupra mediului economic şi financiar intern, generate de criza internaţională, banca centrală a solicitat transmiterea lunară a raportării privind adecvarea capitalului[18] în cazul instituţiilor de credit care au înregistrat pierderi şi un nivel al indicatorului de solvabilitate sub media pe sistem. Totodată, în cazul unei bănci cu capital străin, banca centrală a dispus măsuri ca nivelul indicatorului de solvabilitate, raportat lunar, să nu scadă sub 10 la sută. De asemenea, în cazul a două bănci cu capital majoritar autohton, banca centrală a recomandat menţinerea unui volum al fondurilor proprii care să asigure un nivel de cel puţin 10 la sută al indicatorului de solvabilitate.

În ceea ce priveşte măsurile de natura reglementării, banca centrală a modificat, în anul curent, prevederile *Regulamentului BNR – CNVM nr. 18/23/2006 privind fondurile proprii ale instituţiilor de credit şi ale firmelor de investiţii* în sensul revenirii la exercitarea opţiunii prevăzute de Directiva europeană privind cerinţele de capital constând în includerea în calculul fondurilor proprii a profitului intermediar. Astfel, se modifică abordarea avută de banca centrală începând cu luna august 2008 când, în contextul eforturilor de temperare a creditului neguvernamental, a fost adoptată decizia neexercitării respectivei opţiuni. Modificarea vizată are ca efect posibilitatea includerii în calculul fondurilor proprii de nivel I a profitului interimar înregistrat până la data determinării fondurilor proprii, precum şi a profitului aferent ultimului exerciţiu financiar reportat până la repartizarea sa conform destinaţiilor stabilite de adunarea generală a acţionarilor, în sumă netă de orice obligaţie sau dividend previzibile la data determinării fondurilor proprii. Noua reglementare asigură totodată corelarea cu modificările avute în vedere în prezent de către Grupul de Lucru pentru Modificarea Directivei privind Cerinţele de Capital (CRDWG) şi Comitetul Supraveghetorilor Bancari Europeni (CEBS) şi cu iniţiativa promovată la nivelul Parlamentului European în procesul de modificare a directivei privind cerinţa de capital (CRD). Profitul interimar va putea fi inclus în calculul fondurilor proprii numai dacă cuantumul acestuia a fost verificat de persoanele responsabile cu auditarea situaţiilor financiare şi dacă în raportul întocmit în urma verificării se exprimă opinia conform căreia sumele respective au fost evaluate în conformitate cu principiile şi regulile de contabilitate şi sunt nete de orice obligaţie sau dividend previzibile. Pentru raţiuni de prudenţă bancară, reglementarea menţine prevederea referitoare la deducerea din cuantumul fondurilor proprii a pierderii aferente perioadei curente, indiferent dacă aceasta a fost sau nu verificată de persoanele responsabile cu auditarea situaţiilor financiare. În contextul economic actual, caracterizat prin încetinirea puternică a ritmului de creştere a creditului neguvernamental, modificarea *Regulamentului BNR – CNVM nr. 18/23/2006* în sensul includerii profitului interimar în calculul fondurilor proprii poate favoriza deblocarea creditării.

La cele de mai sus se adaugă decizia băncii centrale de amendare a cadrului de reglementare în domeniul clasificării şi provizionării creditelor[19], în sensul flexibilizării acestuia. Astfel, *Regulamentul BNR nr. 3/2009 privind clasificarea creditelor şi plasamentelor, precum şi constituirea, regularizarea şi utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit* stipulează următoarele: garanţiile aferente expunerilor reprezentând principalul creditelor/plasamentelor clasificate în categoria „pierdere", în cazul cărora serviciul datoriei este mai mare de 90 de zile şi/sau în cazul cărora au fost iniţiate proceduri judiciare faţă de operaţiune ori faţă de debitor, se ajustează prin aplicarea de coeficienţi stabiliţi de împrumutător, pentru fiecare categorie/caz. Valoarea acestor coeficienţi nu poate fi mai mare de 0,25. Împrumutătorul trebuie să dispună de documentaţia de fundamentare aferentă stabilirii valorii coeficienţilor prevăzuţi în regulament. În baza noii reglementări, garanţiile aferente expunerilor reprezentând dobânzi curente/restante, ataşate creditelor/plasamentelor menţionate, nu se iau în considerare, coeficientul care se aplică sumelor aferente respectivelor garanţii având valoarea zero. Această modificare a reglementării va avea ca efect diminuarea necesarului de provizioane constituit pentru această categorie de creanţe, surplusul urmând a fi reluat pe venituri, cu impact favorabil asupra indicatorilor financiari şi de prudenţă bancară.

[18] În conformitate cu reglementările de prudenţă bancară în vigoare, armonizate cu cele din Uniunea Europeană, raportarea privind cerinţele de capital are periodicitate trimestrială.

[19] *Regulamentul BNR nr. 5/2002 privind clasificarea creditelor şi plasamentelor, precum şi constituirea, regularizarea şi utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit*, cu modificările şi completările ulterioare, stipulează că determinarea necesarului de provizioane pentru creditele clasificate în categoria „pierdere", în situaţia în care s-au iniţiat proceduri judiciare sau în situaţia în care cel puţin una dintre sumele respectivului credit înregistrează un serviciu al datoriei mai mare de 90 de zile, se efectuează prin luarea în considerare a întregii expuneri, indiferent de garanţii. Din punct de vedere al metodologiei, această prevedere este echivalentă cu ajustarea valorii garanţiei prin aplicarea unui coeficient cu valoarea zero.

3.2.4. Creditele şi riscul de credit

Deteriorarea climatului economic intern în ultimele luni ale anului 2008 şi primul trimestru al anului curent a condus la diminuarea cererii de credite şi la înrăutăţirea portofoliilor de creanţe deţinute de băncile comerciale asupra clientelei nebancare. Ritmul de creştere a creditului acordat sectorului privat s-a redus considerabil în ultimul trimestru al anului, astfel că, la nivelul anului 2008, acesta reprezenta abia jumătate din cel consemnat în anul precedent. Calitatea creditelor se menţine totuşi la un nivel relativ bun, însă procesul de deteriorare a acesteia este preocupant.

Măsurile adoptate de BNR în anul curent (flexibilizarea normelor de prudenţă bancară referitoare la constituirea provizioanelor de risc de credit, acordarea posibilităţii de includere în calculul fondurilor proprii a profitului interimar, reducerea la zero a ratei rezervelor minime obligatorii pentru pasivele în valută cu scadenţă reziduală mai mare de doi ani[20]) contribuie la îmbunătăţirea situaţiei financiare şi prudenţiale a băncilor, cu efecte benefice asupra relansării creditului neguvernamental şi, implicit, asupra economiei reale.

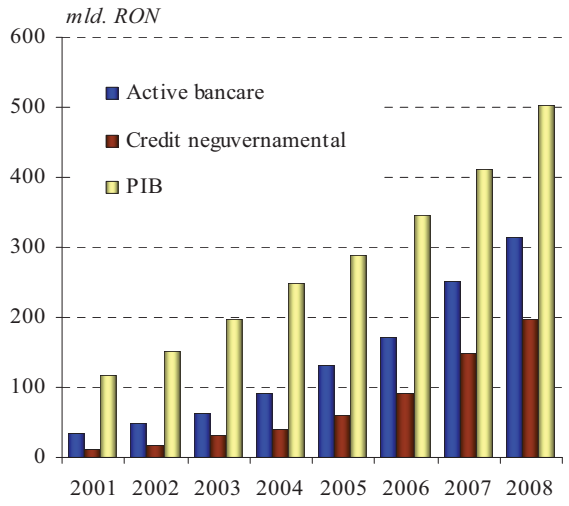
Deprecierea monedei naţionale are implicaţii negative asupra debitorilor care au angajat credite în valută. Relativa stabilizare a cursului leului consemnată către finele lunii martie 2009, în contextul finalizării negocierilor cu FMI şi UE pentru încheierea unui acord *stand-by*, ar putea conduce la diminuarea riscului menţionat.

3.2.4.1. Principalele evoluţii ale creditului

În contextul unui climat macroeconomic incert şi al problemelor de lichiditate existente pe pieţele internaţionale, anul 2008 a marcat temperarea ritmului de creştere (în termeni reali) a creditului neguvernamental (26 la sută, comparativ cu cel consemnat anul 2007, respectiv 50 la sută). Această situaţie s-a produs pe fondul decelerării activităţii economice, vizibilă odată cu ultimul trimestru al anului 2008. Pe de altă parte, declinul creditului a fost moderat de efectul contabil al deprecierii monedei naţionale. Chiar şi în aceste condiţii, la nivelul anului 2008 creditul neguvernamental a înregistrat o creştere cu 3 puncte procentuale în PIB, până la 39 la sută (Grafic 3.2.20), continuând să reprezinte factorul determinant în expansiunea activelor bancare (Grafic 3.2.19). Încetinirea creşterii creditului neguvernamental în ultima parte a anului 2008 s-a datorat scăderii ofertei de credite, pe fondul: (i) problemelor de lichiditate existente pe pieţele internaţionale, care au afectat şi băncile cu activitate internaţională ce deţin filiale în România, (ii) reducerii excedentului de lichiditate care caracteriza în trecut sistemul bancar românesc, (iii) creşterii aversiunii faţă de risc a băncilor. În ceea ce priveşte cererea de credite, cei mai importanţi factori inhibitori au fost: (i) creşterea costului creditelor, (ii) deprecierea monedei naţionale şi incertitudinile privind evoluţia acesteia, (iii) perspectivele negative legate de creşterea economică şi şomaj.

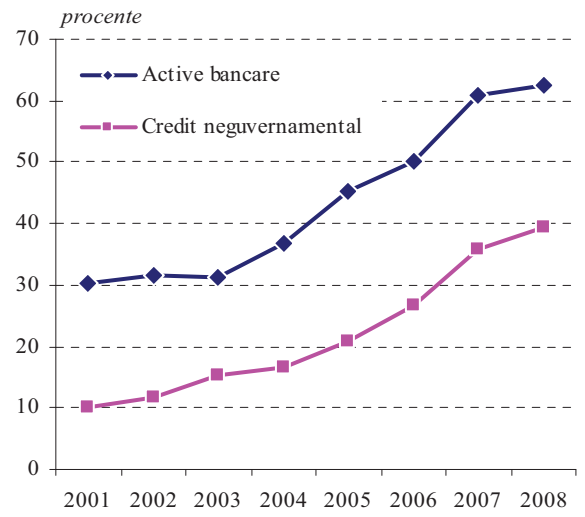
[20] Decizia a fost adoptată de Consiliul de administraţie al BNR în şedinţa din data de 31 martie 2009, nivelul anterior al rezervelor minime obligatorii fiind de 40 la sută.

Grafic 3.2.19 – Evoluția activelor bancare şi a creditului neguvernamental

Sursa: BNR

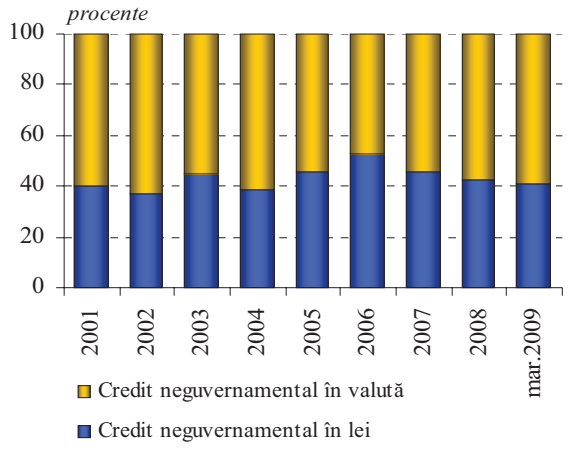
Grafic 3.2.20 – Evoluția activelor bancare şi a creditului neguvernamental, ca pondere în PIB

Sursa: BNR

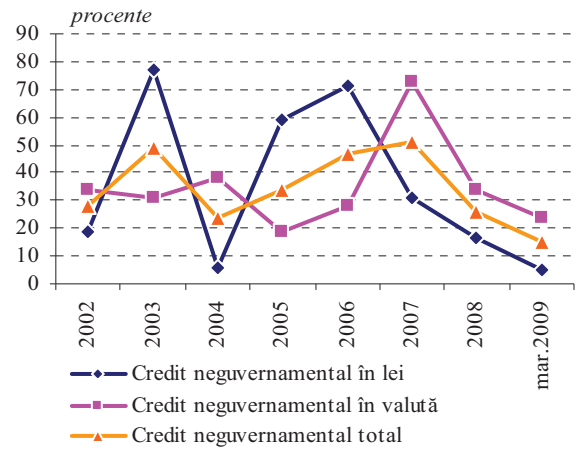
Anul 2008 a marcat sporirea contribuției creditelor în valută până la aproximativ 58 la sută din creditul neguvernamental (Grafic 3.2.21), evoluție continuată în primul trimestru al anului curent, marcată şi de influența cursului de schimb. Ambele componente ale creditului neguvernamental au consemnat temperări ale creşterii în această perioadă (Grafic 3.2.22), în contextul cadrului macroeconomic dificil şi al scăderii încrederii sectorului de afaceri şi a populației.

Grafic 3.2.21 – Evoluția creditului neguvernamental, din punct de vedere al monedei de denominare

Sursa: BNR

Grafic 3.2.22 – Ritmul real de creştere a creditului neguvernamental în ansamblu şi pe componentele sale

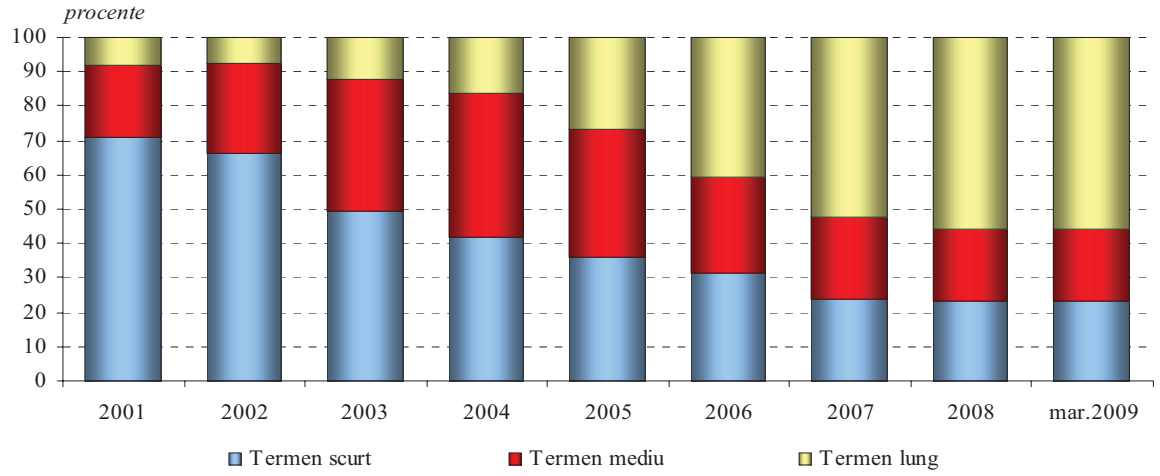

Sursa: BNR

Deşi creditele acordate pe termen lung[21] şi-au întărit caracterul preponderent, ajungând la 56 la sută din creditul neguvernamental la finele anului 2008 şi T1 2009 (Grafic 3.2.23), ritmul de creştere a acestora a încetinit.

[21] Creditele acordate pe termen lung sunt definite ca fiind împrumuturile a căror scadență este mai mare de cinci ani.

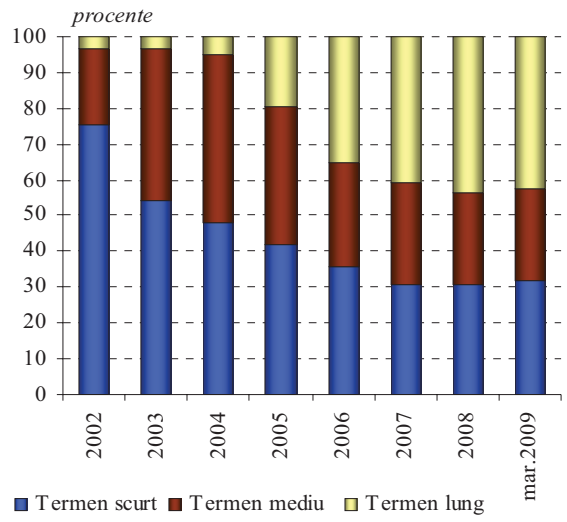
Grafic 3.2.23 – Evoluția creditului neguvernamental pe scadențe (pondere în total)

Sursa: BNR

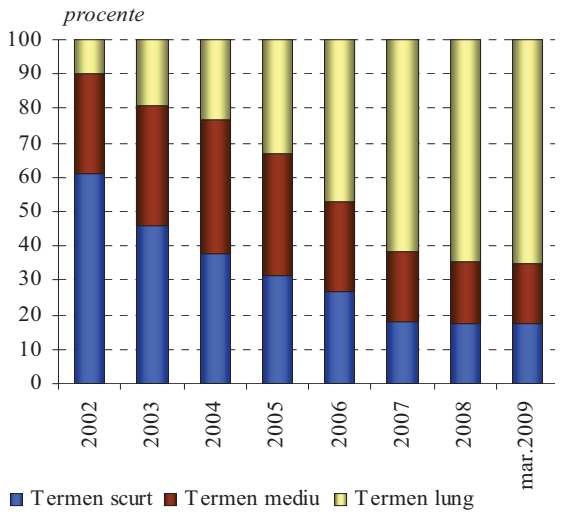
Anul 2008 şi primele trei luni ale anului curent continuă tendința de creştere mai accentuată a creditelor pe termen lung denominate în valută (care au ajuns să contribuie cu 65 la sută la componenta în valută a creditului neguvernamental), însă într-un ritm mult redus comparativ cu anul anterior (Grafic 3.2.25). În ceea ce priveşte creditele în lei, componenta pe termen lung a câştigat două puncte procentuale în perioada analizată, până la 43 la sută din total credit neguvernamental denominat în moneda națională, la finele lunii martie 2009 (Grafic 3.2.24).

Grafic 3.2.24 – Evoluția creditului neguvernamental în lei, pe scadențe

Sursa: BNR

Grafic 3.2.25 – Evoluția creditului neguvernamental în valută, pe scadențe

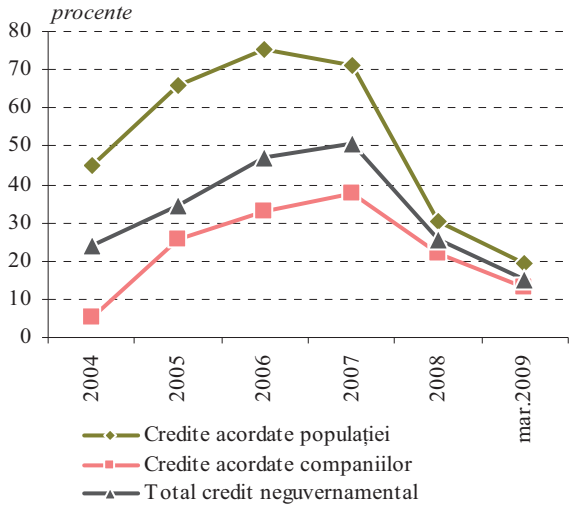

Sursa: BNR

Ritmul real de creştere a creditelor acordate populației a scăzut puternic în anul 2008 (la numai 30,5 la sută, comparativ cu 71 la sută în anul anterior) şi primul trimestru al anului 2009 (19 la sută comparativ cu finele lunii martie 2008); aceeaşi tendință a fost consemnată şi în cazul creditelor acordate societăților nefinanciare (Graficul 3.2.26), dar într-un ritm inferior. Astfel, anul 2008 şi primul trimestru al anului curent au consemnat creşterea contribuției creditelor acordate populației la 50 la sută din creditul neguvernamental (Graficul 3.2.27), evoluție influențată şi de ponderea mare a componentei în valută, în contextul deprecierii monedei naționale. Drept urmare, creditele

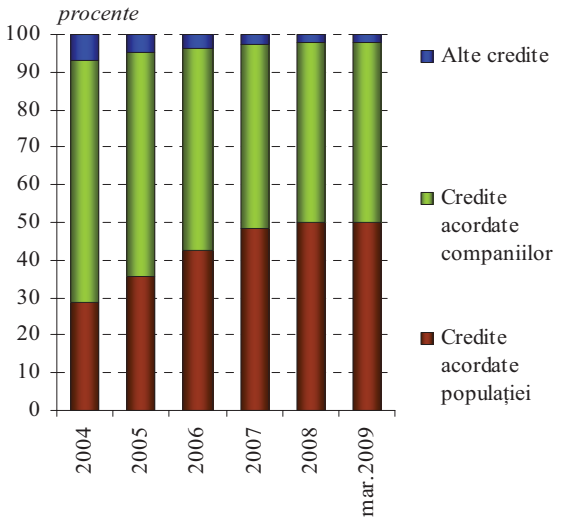
acordate societăților nefinanciare (cu o pondere de aproximativ 48 la sută din creditul neguvernamental în T1 2009) şi-au pierdut poziția dominantă, pe fondul unui ritm de creştere de numai 22 la sută în anul 2008 şi 12,4 la sută în T1 2009.

Grafic 3.2.26 – Evoluția ritmului de creştere a componentelor creditului neguvernamental

Sursa: BNR

Grafic 3.2.27 – Evoluția structurii creditului neguvernamental

Sursa: BNR

3.2.4.2. Calitatea creditelor

Efectul advers al încetinirii activității economice, creşterii inflației şi deprecierii monedei naționale s-a făcut simțit în mod acut în ultima parte a anului 2008 şi primele luni ale anului curent, prin deteriorarea semnificativă a calității portofoliului de credite al băncilor. Astfel, deşi volumul *creditelor restante şi îndoielnice acordate clientelei nebancare*[22] (calculat atât la valoare netă, cât şi la valoare brută)[23] continuă să consemneze ponderi relativ reduse în portofoliul de credite aferent acestui segment al clientelei (Grafic 3.2.28), ritmul alert de depreciere a acestor indicatori a devenit preocupant. Analiza calității creditelor, efectuată pe grupe de bănci în funcție de mărimea activelor, relevă faptul că, în perioada decembrie 2008 – martie 2009, creditele din bilanțul băncilor mari au consemnat cea mai accentuată deteriorare (proporția creditelor restante şi îndoielnice acordate clientelei, la valoare netă, a crescut de la 0,23 la sută la 0,70 la sută în portofoliul de credite aferent), creditele acordate de băncile mici au înregistrat o înrăutățire moderată (de la 0,58 la sută la 0,81 la sută), în timp ce calitatea creditelor acordate de băncile mijlocii pare să se fi îmbunătățit (indicatorul s-a contractat de la 0,62 la sută la 0,52 în perioada analizată).

O evaluare a calității creditelor acordate populației relevă o creştere semnificativă, în anul 2008, a restanțelor mai mari de 30 de zile, cu aproximativ 28 la sută în ceea ce priveşte numărul de persoane fizice şi cu aproximativ 70 la sută a volumului acestor restanțe[24] comparativ cu datele raportate pentru anul anterior. Deşi ponderea cea mai mare este deținută de restanțele în lei (75 la sută din total restanțe mai mari de 30 zile), cea mai accentuată creştere a fost consemnată de restanțele aferente creditelor în euro (respectiv cu 175 la sută, comparativ cu creşterea de 50 la sută

[22] În categoria „clientelă nebancară" sunt cuprinse companiile şi populația.

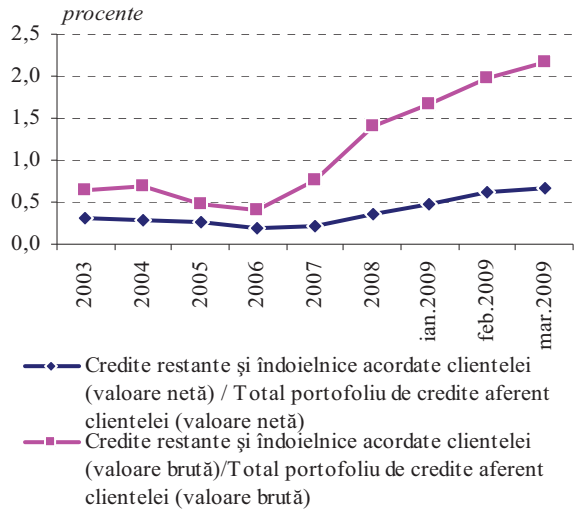
[23] Valoarea brută este valoarea contabilă; valoarea netă reprezintă diferența dintre valoarea brută şi nivelul provizioanelor constituite.

[24] Sursa datelor este Biroul de Credit S.A.

aferentă restanţelor în lei) începând cu luna iulie 2008 şi, mai accentuat, în perioada noiembrie – decembrie 2008. Totuşi, restanţele mai mari de 30 de zile reprezentau, în decembrie 2008, numai 1 la sută din volumul creditelor acordate persoanelor fizice, în creştere cu 0,2 puncte procentuale comparativ cu situaţia existentă la finele anului 2007.

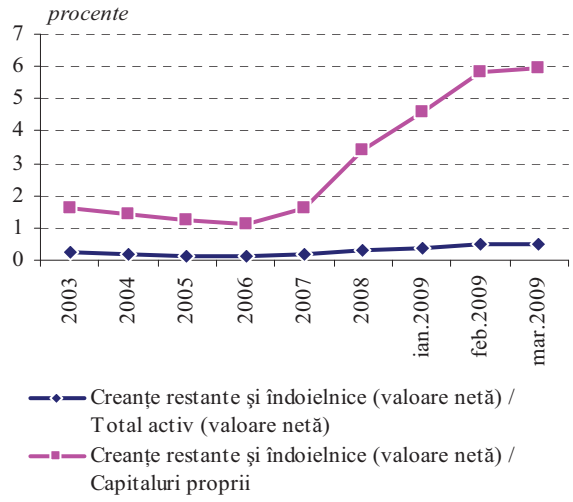
Pe parcursul anului 2008 a avut loc o deteriorare a calităţii portofoliului de credite acordate clientelei nebancare; fenomenul s-a accentuat în primele luni ale anului curent. Astfel, faţă de o creştere anuală cu 33 la sută a portofoliului de credite aferent clientelei nebancare în decembrie 2008, ritmul de creştere a volumului creditelor clasificate în categoriile „substandard", „îndoielnic" şi „pierdere" (expunere neajustată) a fost mult mai rapid (67 la sută, 92 la sută şi, respectiv 130 la sută). Mai mult, în luna martie 2009, ritmul de deteriorare a calităţii creditelor s-a accelerat (creditele clasificate în categoriile menţionate au consemnat un ritm de creştere cu 10 la sută, 44 la sută şi, respectiv, 47 la sută faţă de nivelul din decembrie 2008, în condiţiile unei creşteri a portofoliului total de credite de numai 1 la sută).

Grafic 3.2.28 – Calitatea creditelor sistemului bancar

Sursa: BNR

Grafic 3.2.29 – Calitatea creditelor sistemului bancar

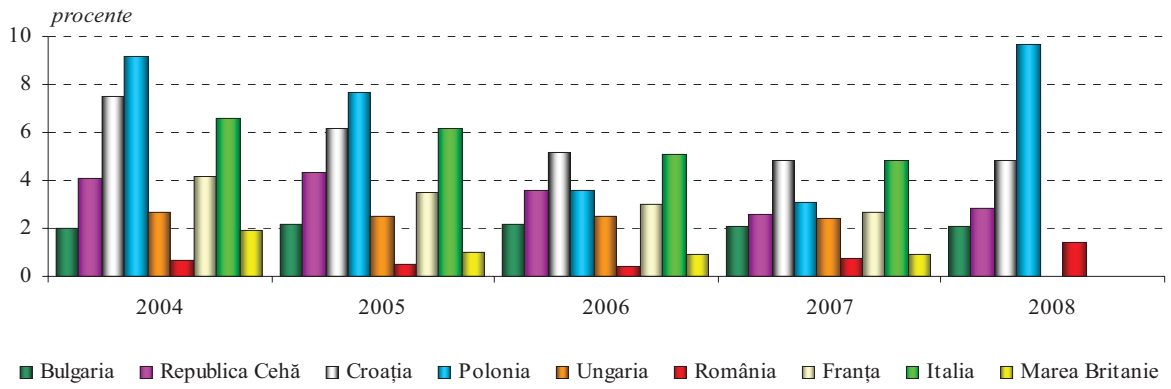

Sursa: BNR

Efectele contextului macroeconomic nefavorabil sunt reflectate şi de ponderea *creanţelor restante şi îndoielnice (valoare netă)* în *total active bancare* şi în *capitaluri proprii* (Grafic 3.2.29), care a înregistrat o dublare în perioada 2007 – 2008 (până la 0,31 la sută şi respectiv 3,38 la sută), urmată de o nouă dublare în primele trei luni ale anului curent (până la 0,52 la sută şi, respectiv, 5,95 la sută). Deşi ritmul de deteriorare a calităţii portofoliului de credite este deosebit de alert şi reclamă o monitorizare extrem de atentă atât din partea băncilor, cât şi din partea autorităţii de supraveghere, volumul restanţelor se menţine încă la un nivel relativ redus.

În pofida acestor evoluţii, calitatea portofoliilor de credit ale băncilor româneşti este mai bună decât cea a băncilor din unele ţări din Uniunea Europeană (Grafic 3.2.30), situaţie datorată şi faptului că băncile româneşti nu au deţinut în portofoliu *active toxice*, iar efectele crizei financiare internaţionale şi ale recesiunii globale au fost resimţite începând cu ultimul trimestru al anului 2008.

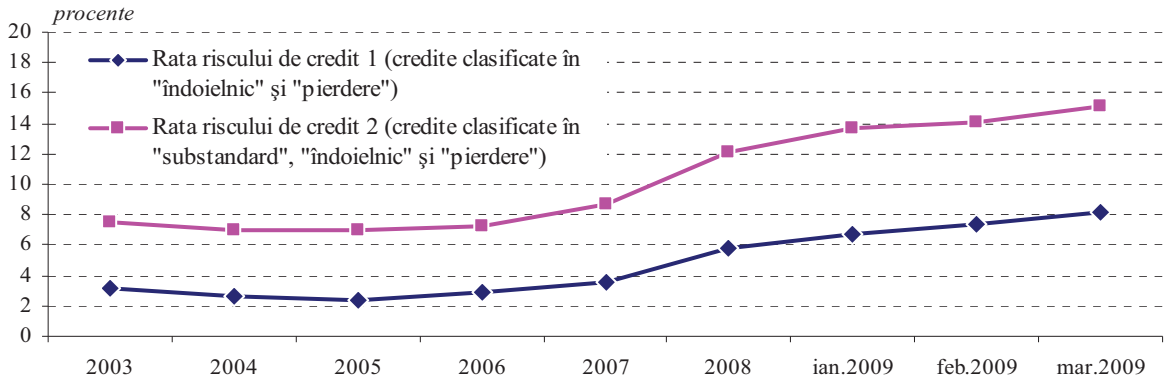
Grafic 3.2.30 – Calitatea creditelor în ţări din Uniunea Europeană

Sursa: FMI, Global Financial Stability Report (octombrie 2008); calcule BNR

Trendul ascendent al indicatorilor *rata riscului de credit 1*[25] şi *rata riscului de credit 2*[26] (Grafic 3.2.31) a continuat în anul 2008 şi primele trei luni ale anului curent (până la 8,1 la sută şi, respectiv, 15 la sută la finele lunii martie 2009), ceea ce reclamă o mai mare atenţie în procesul de gestionare a riscurilor.

Grafic 3.2.31 – Calitatea creditelor din sistemul bancar *(procente în total credite şi dobânzi)*

Sursa: BNR

Tendinţa de îmbunătăţire a indicatorilor calculaţi ca raport între creanţele restante şi îndoielnice (inclusiv creanţele scoase în afara bilanţului, urmărite în continuare) pe de o parte şi activele bancare (valoare brută), respectiv total datorii, pe de altă parte, consemnată în ultimele patru exerciţii financiare, a fost întreruptă în anul 2008 (Grafic 3.2.32). În plus, se constată şi o accelerare a deprecierii acestor indicatori în primele trei luni ale anului curent.

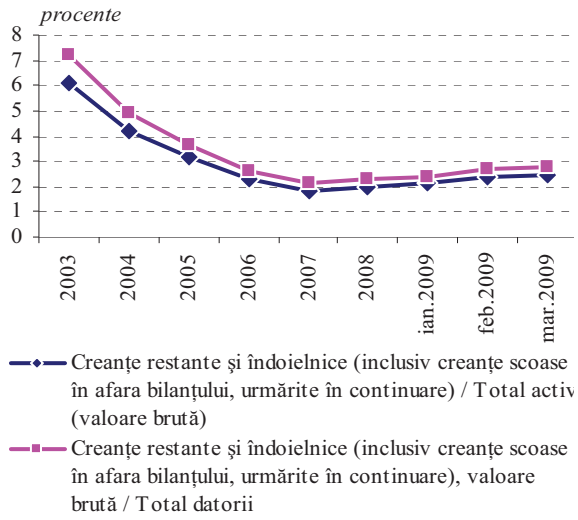
Gradul de acoperire cu provizioane a expunerii ajustate (cu valoarea colateralelor) aferente creditelor bancare şi nebancare, plasamentelor interbancare şi a dobânzilor corespunzătoare acestora clasificate în categoriile „substandard", „îndoielnic" şi „pierdere" (Grafic 3.2.33) a

[25] *„Rata riscului de credit 1"* se calculează ca raport între expunerea neajustată (respectiv valoarea contabilă) aferentă creditelor bancare, nebancare, a plasamentelor interbancare şi a dobânzilor clasificate în categoriile „îndoielnic" şi „pierdere", pe de o parte, şi total credite, plasamente interbancare şi dobânzi aferente, pe de altă parte.

[26] *„Rata riscului de credit 2"* se calculează ca raport între expunerea neajustată (respectiv valoarea contabilă) aferentă creditelor bancare, nebancare, a plasamentelor interbancare şi a dobânzilor clasificate în categoriile „substandard", „îndoielnic" şi „pierdere", pe de o parte, şi total credite, plasamente interbancare şi dobânzi aferente, pe de altă parte.

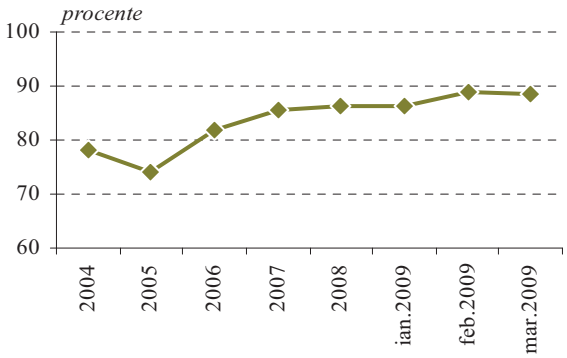
continuat trendul ascendent început în anul 2006. Evoluția menționată a fost consemnată în contextul în care volumul provizioanelor s-a majorat în mod semnificativ, ca urmare a modificărilor produse în structura portofoliului de credite şi plasamente (exprimat la valoare ajustată), constând în creşterea ponderii creanțelor clasificate în categoria „pierdere" (de la 3,6 la sută în decembrie 2007 la 14,8 la sută în martie 2009).

Grafic 3.2.32 – Calitatea creditelor sistemului bancar

Sursa: BNR

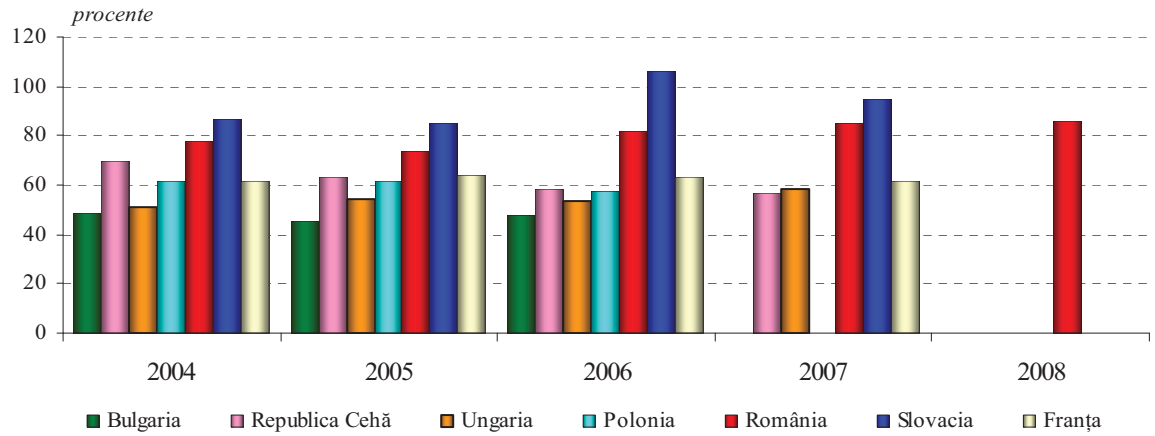
Grafic 3.2.33 – Gradul de acoperire a creanțelor clasificate „*substandard*", „*îndoielnic*" şi „*pierdere*"

Sursa: BNR

Aflat pe un trend uşor ascendent, gradul de acoperire cu provizioane a creditelor neperformante[27] existente în bilanțurile instituțiilor de credit din România este superior celui raportat de alte state membre ale Uniunii Europene (Grafic 3.2.34).

Grafic 3.2.34 – Gradul de acoperire a creditelor neperformante în țări din Uniunea Europeană

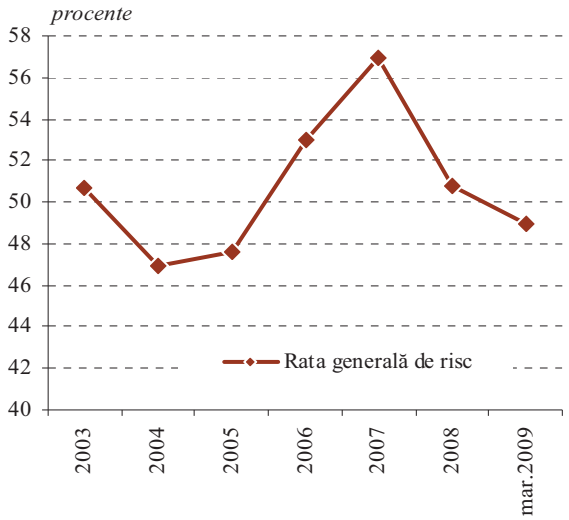

Sursa: FMI, Global Financial Stability Report (octombrie 2008); calcule BNR

[27] În cazul României s-a utilizat indicatorul Gradul de acoperire cu provizioane a expunerii ajustate (cu valoarea colateralelor) aferente creditelor bancare şi nebancare, plasamentelor interbancare şi a dobânzilor corespunzătoare acestora clasificate în categoriile „substandard", „îndoielnic" şi „pierdere". Se impune a fi menționat faptul că în situația în care utilizăm ca definiție pentru creditele neperformante: creditele şi dobânzile clasificate în categoria „pierdere" (incluzând şi creditele restante mai vechi de 90 de zile), gradul de acoperire cu provizioane este de 100 la sută, întrucât, în conformitate cu cerințele de prudență bancară aplicabile în România, băncile sunt obligate să constituie provizioane de 100 la sută pentru această categorie de active.

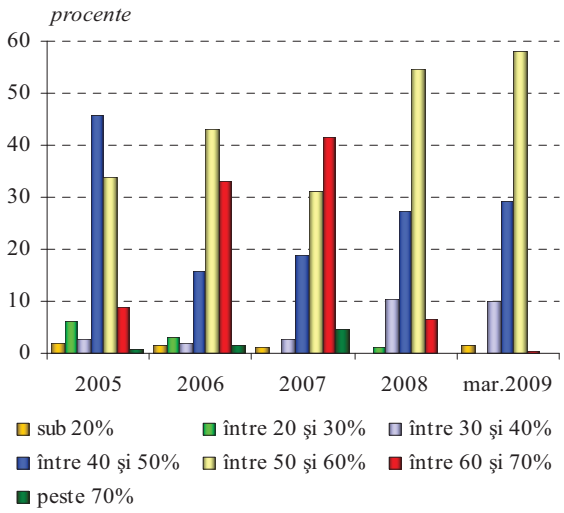
O consecinţă a reducerii ritmului de creştere a creditului neguvernamental şi a reorientării băncilor către plasamente mai puţin riscante este îmbunătăţirea nivelului *ratei generale de risc*[28] (Grafic 3.2.35), tendinţă continuată şi în primul trimestru al anului 2009.

Grafic 3.2.35 – Evoluţia ratei generale de risc

Sursa: BNR

Grafic 3.2.36 – Distribuţia activelor nete în funcţie de rata generală de risc

Sursa: BNR

Ca efect al aversiunii sporite la risc a băncilor, în contextul condiţiilor macroeconomice dificile, anul 2008 consemnează îmbunătăţirea distribuţiei activelor bancare în funcţie de rata generală de risc (Grafic 3.2.36). Astfel, 55 la sută dintre activele bancare erau deţinute de băncile care consemnau un nivel al indicatorului cuprins între 50 şi 60 la sută. Un aspect pozitiv este reprezentat de diminuarea semnificativă a ponderii activelor deţinute de băncile cu o rată generală de risc cuprinsă între 60 şi 70 la sută (de la 42 la sută în decembrie 2007 la numai 7 la sută în decembrie 2008). Acest proces a continuat în primul trimestru al anului 2009, când în intervalul menţionat se situau doar 1 la sută din activele totale ale băncilor persoane juridice române.

3.2.5. Riscul de lichiditate

Începând cu ultimul trimestru al anului 2008, impactul crizei financiare şi economice globale asupra sectorului bancar românesc se manifestă din ce în ce mai pronunţat pe culoarul indirect şi anume pe acela al lichidităţii externe şi al deteriorării condiţiilor macroeconomice. Înrăutăţirea lichidităţii pe plan global s-a reflectat îndeosebi prin creşterea costului de finanţare şi a riscurilor legate de scadenţa scurtă a acestora. Datoria externă pe termen scurt a băncilor[29] reprezintă o potenţială vulnerabilitate, ce pare a fi atenuată în condiţiile angajamentului asumat de băncile-mamă ale principalelor nouă instituţii de credit cu capital străin de a-şi menţine expunerea faţă de România[30].

[28] „Rata generală de risc" se calculează ca raport între valoarea expunerii din bilanţ şi din afara bilanţului ponderată în funcţie de risc, pe de o parte, şi valoarea expunerii iniţiale din bilanţ şi din afara bilanţului înainte de aplicarea factorilor de conversie.

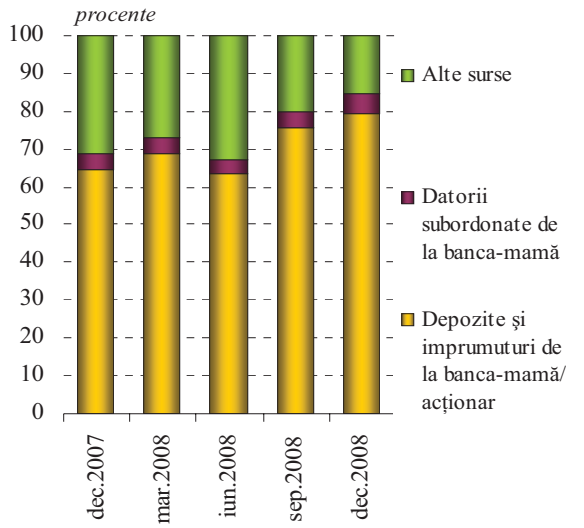
[29] 10,7 miliarde euro pe anul 2009, respectiv 8 la sută din PIB.

[30] Declaraţia băncilor participante la reuniunea de la Viena, 26 martie 2009, reconfirmată la întâlnirea de la Bruxelles din 19 mai 2009.

Principala îngrijorare în legătură cu reducerea lichidităţii se referă la impactul acesteia asupra creşterii viitoare a creditului şi la potenţialul efect negativ asupra riscului de credit.

Intervenţiile băncii centrale au avut însă ca efect îmbunătăţirea lichidităţii sistemului bancar în primul trimestru al anului curent. În plus, riscurile unor evoluţii mai puţin favorabile, generate de şocuri externe sau cauze interne, apar drept semnificativ atenuate prin acordurile de finanţare externă cu FMI şi UE, precum şi cu alte instituţii financiare externe[31], şi prin aplicarea setului coerent de politici macroeconomice şi structurale asociate acestora.

Grafic 3.2.37 – Ponderea finanţărilor de la băncile-mamă în totalul depozitelor, împrumuturilor şi datoriilor subordonate de la instituţiile de credit

Sursa: BNR

Lichiditatea sistemului bancar românesc continuă trendul descendent al ultimilor cinci ani, în contextul creşterii gradului de intermediere (cu o intensitate însă mai redusă spre finele anului 2008), dar şi al turbulenţelor de pe pieţele financiare internaţionale. Principala sursă de finanţare a activelor instituţiilor de credit a continuat să o constituie *depozitele atrase de la companii şi populaţie*, deşi ponderea acestora în pasive a suferit o contracţie de la 49,7 la sută la 31 decembrie 2007, la 44,6 la sută la 31 decembrie 2008 şi 42,9 la sută la 31 martie 2009.

Indicatorul *credite/depozite*[32] a crescut consecvent, atingând un vârf istoric în octombrie 2008 de 128,7 la sută. În decembrie 2008, în contextul sporirii restrictivităţii în acordarea creditelor pentru toate tipurile de debitori, nivelul indicatorului menţionat s-a redus, pentru scurtă durată, la 122,1 la sută, pentru ca apoi, în ianuarie, februarie şi martie 2009, mărimea acestuia să depăşească nivelul din decembrie (128,3 la sută, 127,4 la sută, respectiv 124,7 la sută) pe fondul unui ritm de creştere mai accentuat al creditelor, comparativ cu cel al depozitelor.

A doua sursă de finanţare a activelor la care au apelat instituţiile de credit au reprezentat-o *pasivele externe*, care, deşi într-un ritm mai lent în 2008, şi-au majorat ponderea în pasivul agregat la 30,7 la sută la finele lunii decembrie, pentru ca apoi, în cursul trimestrului I al anului 2009, să scadă treptat, până la 28,8 la sută la 31 martie 2009. Expansiunea creditului în valută a contribuit substanţial la creşterea gradului de dependenţă a sectorului bancar românesc de finanţarea externă. Băncile-mamă au furnizat instituţiilor de credit din România 84,4 la sută din totalul *depozitelor, împrumuturilor şi datoriilor subordonate de la instituţiile de credit* la finele anului 2008, faţă de aproximativ 69 la sută în perioada similară a anului 2007 (Grafic 3.2.37).

[31] În cadrul Acordului încheiat în luna martie 2009 cu instituţiile financiare internaţionale, România a angajat un împrumut în valoare de 12,95 miliarde euro de la FMI, 5 miliarde euro de la CE şi câte un miliard euro de la Banca Mondială şi BERD. Fondurile vor putea fi trase într-un interval de doi ani.

[32] Au fost utilizate date de bilanţ contabil.

Scenariul de risc cel mai probabil ar putea fi situaţia în care aceste bănci-mamă:

- ar fi ele însele afectate de o penurie de lichiditate (datorită propriei evoluţii sau a filialelor lor din alte ţări decât România), ţinând seama şi de gradul semnificativ de concentrare a capitalului din punct de vedere al ţării de origine. Până acum însă, reacţia rapidă a factorilor europeni de decizie, inclusiv a celor din ţările de origine[33] ale acestor bănci-mamă, au indus o stabilizare a lichidităţii acestora;

- ar limita susţinerea filialelor lor din România ca o consecinţă a înrăutăţirii percepţiei privind profilul de risc al ţării, schimbarea de sentiment a investitorilor privind întreaga zonă a Europei Centrale şi de Est făcându-se simţită prin creşterea primei de risc a finanţărilor în euro. Provocarea pentru sistemul bancar naţional ar proveni din faptul că aceste resurse, în cea mai mare parte pe termen mediu şi lung[34] sunt dificil de înlocuit cu altele cu scadenţe similare, ceea ce ar putea afecta atât volumul, cât şi durata creditelor în viitor.

Având în vedere situaţia din piaţă, în conformitate cu reglementările existente[35] BNR a solicitat instituţiilor de credit planuri alternative de finanţare, care să detalieze strategiile privind administrarea riscului de lichiditate în condiţii de criză, cu respectarea cerinţelor instituite prin cadrul legal în materie. Băncile care nu dispun de acorduri de finanţare alternativă vor deţine în permanenţă, în portofoliu, titluri libere de gaj, care, în eventualitatea unei penurii de lichidităţi la nivel individual, să poată fi utilizate pentru accesarea facilităţii de creditare de la banca centrală.

Totodată, banca centrală, urmărind să evite creşterile excesive ale volatilităţii cursului de schimb al leului şi în acelaşi timp să asigure funcţionarea fluentă a pieţei monetare interbancare şi implicit condiţiile necesare continuării procesului de intermediere pe parcursul primului trimestru din 2009, a asigurat un volum adecvat al lichidităţii prin utilizarea activă a operaţiunilor de piaţă monetară – în special tranzacţii *repo*. Băncile au atras lichidităţi şi prin apelarea facilităţii de creditare. De asemenea, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de lichiditate din sistem, a fost redusă rata rezervelor minime obligatorii la depozitele în lei de la 20 la 18 la sută din 24 noiembrie 2008, iar începând cu perioada de aplicare 24 mai – 23 iunie 2009 rata rezervelor minime obligatorii pentru pasivele în valută cu scadenţă reziduală mai mare de doi ani se reduce de la 40 la sută la zero.

În ceea ce priveşte ponderea *depozitelor interbancare interne în total pasive*, aceasta a rămas scăzută (2,1 la sută din total pasive la 31 decembrie 2008), riscul de contaminare în sistemul bancar pe acest canal fiind limitat. Evaluările testului de contaminare interbancară relevă un risc sistemic scăzut, expunerile bilaterale interbancare fiind, în general, de dimensiuni reduse în raport cu

[33] Încă din octombrie 2008 guvernul Austriei a întreprins măsuri de sprijin şi stabilizare a sistemului bancar în valoare de 100 miliarde euro *(Press Release of the National Bank of Austria, 19 February 2009)*. Măsuri de întărire a lichidităţii şi a capitalului instituţiilor financiare în sumă totală de circa 2,9 mii miliarde euro au fost aplicate de ţări ale UE, inclusiv Grecia *(Press release of the Bank of Greece, 16 February 2009)*.

[34] La sfârşitul lunii decembrie 2008, 59,7 la sută din pasivele externe erau pe termene medii şi lungi, în creştere cu 3 la sută faţă de perioada corespunzătoare a anului anterior. Spre comparaţie, în sistemul bancar din Slovacia nivelul acestora era de 13 la sută, în cel din Republica Cehă şi Bulgaria între 23-25 la sută, în cel din Polonia de 55 la sută şi între 70-75 la sută în cele din Croaţia, Slovenia şi Ungaria (calcule pe baza datelor lui *Zoltan Walko, The Refinancing Structure of Banks in Selected CESEE Countries, p. 84, 2008).*

[35] Potrivit prevederilor art. 27 alin.(2) şi alin.(4) din Norma BNR nr. 1/2001, cu modificările şi completările ulterioare, băncile trebuie să dispună de planuri alternative aprobate de către structurile de conducere ale acestora, care să detalieze cât mai concret strategiile privind administrarea riscului de lichiditate în condiţii de criză pe care le vor transmite BNR „însoţite de documente care să demonstreze că băncile au luat toate măsurile pentru asigurarea condiţiilor necesare pentru ca, în caz de necesitate, să fie puse în aplicare, în regim de urgenţă, planurile alternative, inclusiv prin încheierea de acorduri de finanţare alternative".

fondurile proprii şi activele lichide de care dispun băncile creditoare. Gradul de concentrare a pasivelor interbancare, calculat pe baza indicelui Herfindahl-Hirschman, s-a redus de la 1 009 puncte procentuale la 902 puncte procentuale între 31 martie 2008 şi 31 martie 2009, iar gradul de conectivitate interbancară s-a diminuat de la 10,85 la sută la 7,31 la sută.

Riscul sistemic, în condiţiile celui mai sever scenariu, respectiv simularea intrării simultane în insolvabilitate a trei instituţii de credit, este de numai 2,04 la sută, iar procesul sistemic este caracterizat de două stadii de contaminare. Perspectivele apariţiei din interiorul sectorului bancar românesc a unui proces sistemic sunt legate de o eventuală generalizare a comportamentului unor instituţii de credit de a-şi finanţa cu precădere activitatea din surse interbancare.

Creşterea ponderii *depozitelor interbancare în total pasive* la niveluri de 4,2 la sută în ianuarie 2009 şi 6 la sută în martie 2009 se datorează împrumuturilor din operaţiunile *repo* în lei desfăşurate cu banca centrală, volumul injecţiilor astfel efectuate de banca centrală sporind substanţial în raport cu trimestrul IV 2008.

Indicatorii tradiţionali de analiză surprind într-o anumită măsură turbulenţele de pe piaţă şi nivelul lichidităţii. Astfel, *lichiditatea imediată*[36] a sistemului bancar s-a redus de la 38,7 la sută la sfârşitul lunii decembrie 2007 la 34,5 la sută la 31 decembrie 2008, respectiv 33,1 la sută la sfârşitul lunii martie 2009.

Tabel 3.2.5 – Indicatorul de lichiditate pe sistem bancar

Anul	*D ≤ 1 lună*	*1 lună < D ≤ 3 luni*	*3 luni <D ≤ 6 luni*	*6 luni < D ≤ 12 luni*	*12 luni < D*	*Total*
2005	2,63	10,79	27,31	28,97	7,10	2,59
2006	2,01	6,42	9,12	15,10	8,14	2,30
2007	1,76	6,74	6,96	5,79	6,61	2,15
2008	2,46	10,15	17,00	11,26	5,48	2,56

Sursa: BNR

Indicatorul de lichiditate calculat conform reglementărilor în vigoare[37] se menţine la niveluri ce depăşesc limita minimă reglementată de 1 (Tabel 3.2.5). Asimetria pe bănci a deţinerilor de lichiditate ar putea însă amplifica semnificativ, pe termen scurt, dificultăţile unora dintre acestea de a face faţă fluctuaţiilor de lichiditate. De asemenea, relevanţa indicatorului se estompează puternic în perioade de criză când lichiditatea diferitelor active tinde să se deterioreze.

În prezent, banca centrală reevaluează cadrul de reglementare privind administrarea riscului de lichiditate. Astfel, instituţiile de credit vor trebui:

- să dispună de un proces solid pentru identificarea, măsurarea, administrarea şi monitorizarea poziţiilor de lichiditate, astfel încât să poată proiecta fluxurile de numerar provenite din active, datorii şi elemente din afara bilanţului pe un set de orizonturi de timp adecvate atât în condiţii normale, cât şi în condiţii de criză;
- să utilizeze instrumente de măsurare sau indicatori pentru cuantificarea riscului de lichiditate. În acest sens, o instituţie de credit va trebui să utilizeze indicatori care evaluează

[36] Disponibilităţi şi depozite la bănci + titluri de stat libere de gaj / Total datorii.

[37] Ca raport între lichiditatea efectivă şi lichiditatea necesară, pe fiecare bandă de scadenţă, conform Normei BNR nr. 1/2001 privind lichiditatea băncilor, cu modificările şi completările ulterioare.

structura bilanţului, precum şi indicatori care proiectează fluxurile de numerar şi poziţiile de lichiditate viitoare cu luarea în considerare a riscurilor aferente elementelor din afara bilanţului;

- să stabilească limite pentru a controla expunerea şi vulnerabilităţile la riscul de lichiditate şi să le revizuiască periodic;
- să stabilească un set de indicatori de avertizare timpurie care să ajute în procesul de identificare a vulnerabilităţilor în ceea ce priveşte poziţia lichidităţii sau necesităţile potenţiale de finanţare;
- să asigure diversificarea efectivă a surselor de finanţare pe termen scurt, mediu şi lung şi să-şi administreze activ poziţiile de lichiditate de pe parcursul unei zile (*intraday*);
- să îşi administreze în mod activ poziţiile pe active ce pot fi utilizate drept garanţii financiare, inclusiv în situaţii de urgenţă, făcând diferenţiere între activele grevate de sarcini şi cele negrevate de sarcini;
- să desfăşoare simulări de criză cu regularitate pentru a identifica sursele de potenţiale constrângeri de lichiditate;
- să dispună de planuri alternative de finanţare, aprobate de conducerea executivă, care vor trebui să includă politici de administrare a unei game de situaţii de criză, să stabilească responsabilităţi şi proceduri de depăşire clare.

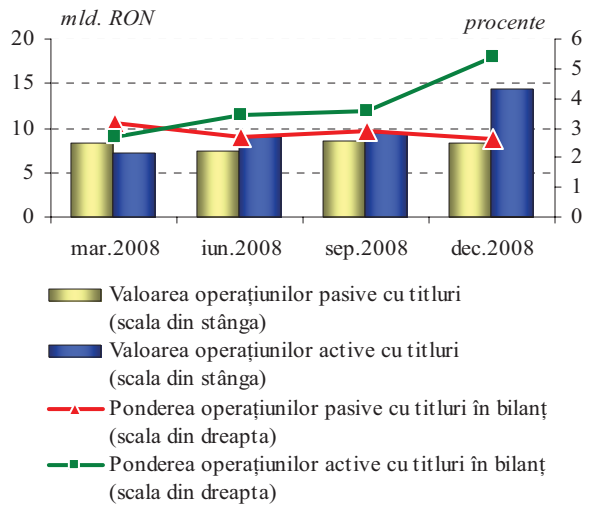
3.2.6. Riscul de piaţă

Vulnerabilitatea directă a sistemului bancar la riscul cursului de schimb evidenţiat de poziţia valutară e redusă dat fiind reglementarea strictă în materie a băncilor persoane juridice române. Expunerea valutară a sectorului corporatist este însă mai mare decât o sugerează valoarea creditelor interne reflectate în bilanţul băncilor, datorită împrumuturilor contractate direct în străinătate, precum şi folosirii leasingului financiar, ceea ce conduce la o creştere potenţială a expunerii indirecte a băncilor la riscul valutar. Riscul direct al modificării cotaţiilor acţiunilor este redus pentru sistemul bancar românesc. Riscul de rată a dobânzii are un efect direct limitat asupra profitabilităţii sistemului bancar, expunerea băncilor la acest risc fiind determinată în mare măsură de strategia lor de finanţare.

Expunerea directă a instituţiilor de credit din România la riscul de curs de schimb se păstrează la un nivel redus, ponderea poziţiei valutare totale în fondurile proprii situându-se, pentru al patrulea an consecutiv, sub 2 la sută. Trecerea de la poziţii valutare predominant scurte la poziţii valutare predominant lungi, produsă pe parcursul anului 2006, s-a menţinut şi în 2008, însă diferenţa dintre acestea s-a majorat. Pe ansamblu însă, sistemul bancar românesc nu ar fi afectat de o eventuală modificare amplă a cursului de schimb pe canalul direct, în condiţiile în care poziţia valutară totală reglementată nu poate depăşi 20 la sută din fondurile proprii, concluzie atestată şi de analizele de testare la stres a băncilor.

Expunerea sectorului corporatist la riscul valutar este mai mare decât o arată creditele interne contracte de acesta. Aceasta se datorează în particular firmelor mari, ale căror împrumuturi directe în străinătate au crescut în cursul anului 2008. Această vulnerabilitate, la rândul ei, creşte expunerea indirectă a băncilor la riscul valutar.

Grafic 3.2.38 – Evoluția operațiunilor cu titluri

Sursa: BNR

În trimestrul IV 2008 BNR a evaluat prin teste de rezistență la stres riscul de rată a dobânzii al sistemului bancar prin modificări ale curbei randamentelor externe cu până la 2 puncte procentuale, folosind analiza GAP, teste care au arătat că vulnerabilitatea directă a sistemului bancar la riscul de rată a dobânzii pare a fi limitată.

În ceea ce priveşte ponderea operațiunilor cu titluri în totalul operațiunilor bilanțiere, aceasta s-a situat sub 4 la sută (Grafic nr. 3.2.38) atât la nivelul pasivului, cât şi la nivelul activului, pe primele trei trimestre ale anului 2008, ca şi în 2006 şi 2007.

La 31 decembrie 2008 însă, ponderea operațiunilor cu titluri în activ a fost de 5 la sută, iar la sfârşitul lunii martie 2009 de peste 8 la sută, indicând preferința crescută a băncilor pentru plasamentele în titluri de stat, instrumente lichide cu grad de risc foarte scăzut. Ponderea titlurilor în pasiv s-a redus cu 0,23 puncte procentuale față de nivelul de 2,9 la sută înregistrat în luna septembrie, iar la 31 martie 2009 a atins 2,6 la sută, creşterea ponderii operațiunilor cu instrumente financiare derivate neacoperind însă diminuarea ponderii datoriilor constituite prin titluri în total pasiv.

Rezultatele testării la stres derulate în cursul lunii martie 2009 pe un scenariu stabilit în colaborare cu FMI indică faptul că, deşi la nivelul sistemului bancar riscul de rată a dobânzii pentru activele şi pasivele denominate în valută este relativ scăzut, cu un impact negativ asupra fondurilor proprii la finele anului 2009 de numai 1,56 la sută, la nivel individual există diferențe semnificative. Pentru activele şi pasivele denominate în lei, rezultatele arată o creştere modică a fondurilor proprii la nivel agregat, cu 0,68 puncte procentuale.

3.2.7. Profitabilitate şi eficiență

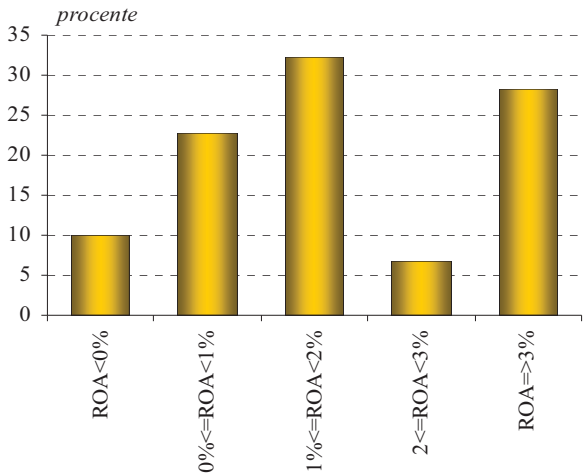
Rezultatul financiar confortabil consemnat în anul 2008 de sistemul bancar din România s-a realizat într-un cadru caracterizat prin sfârşitul unui ciclu economic favorabil (alimentat şi de activități financiar-bancare, cu maxime istorice în extinderea operațiunilor) şi debutul unei perioade dificile marcate de criza financiară şi economică internațională, precum şi de incertitudini privind viitoarele evoluții macroeconomice interne.

Rezultatele financiare bune, precum şi gradul ridicat de capitalizare au contribuit la întărirea rezistenței la şocuri a sistemului bancar românesc. Prelungirea perioadei marcate de turbulențe şi incertitudini ar putea afecta profitabilitatea băncilor prin costurile ridicate de finanțare şi cele cu provizioanele.

Sistemul bancar românesc a realizat în anul 2008 un rezultat net agregat de 4 681,9 milioane lei (1 271,3 milioane euro), în creştere cu 73,9 la sută față de cel înregistrat în 2007.

Distribuţia pe bănci a profitului a fost eterogenă, valori ridicate, atât în termeni absoluţi cât şi relativi, fiind consemnate în special la nivelul instituţiilor de credit de talie mare. Astfel, primele trei instituţii de credit după mărimea activelor, cu o cotă de piaţă cumulată de 42,8 la sută, concentrau la finele anului 2008, 56,6 la sută din rezultatul financiar net agregat. Spre deosebire însă de 2007, cota de piaţă a unor bănci mijlocii şi mici care au înregistrat pierderi s-a dublat, acestea reprezentând cumulat 9,9 la sută din activele sistemului bancar, faţă de numai 5 la sută cât s-a consemnat în anul anterior (Grafic 3.2.39).

Grafic 3.2.39 - Distribuţia cotei de piaţă a instituţiilor de credit în funcţie de ROA la decembrie 2008

Sursa: BNR

Principalele surse ale veniturilor operaţionale în sumă de 21 581,1 milioane lei (5 860,1 milioane euro) la 31 decembrie 2008, proveneau din dobânzi, comisioane, operaţiuni de schimb valutar, precum şi din vânzările de participaţii ale unor instituţii de credit în sectorul asigurărilor[38].

Veniturile nete din dobânzi au reprezentat în medie 46,2 la sută din veniturile operaţionale, constituind, ca şi în 2007, principala componentă a acestora (Grafic 3.2.40).

Dobânzile aferente creditelor acordate clientelei financiare şi nefinanciare au reprezentat în medie 87,1 la sută din totalul veniturilor din dobânzi. După vârful înregistrat de acest indicator la sfârşitul lunii iunie 2008 (+1,1 puncte procentuale peste media anuală) datorită dinamicii încă rapide a creditării, ponderea acestuia s-a redus în trimestrul IV (-1,5 puncte procentuale faţă de medie) pe fondul scăderii veniturilor din tranzacţii comerciale, în contextul creşterii restrictivităţii în acordarea creditelor pentru toate tipurile de debitori şi în special pentru gospodăriile populaţiei[39]. Intensificarea activităţilor de trezorerie ale instituţiilor de credit din al doilea semestru al anului 2008 a majorat ponderea *veniturilor din instrumente financiare derivate* în total venituri din dobânzi de la 1,6 la sută în iunie la 4,2 la sută în decembrie 2008.

Veniturile aferente disponibilităţilor la banca centrală s-au situat pe parcursul anului în medie la circa 6,6 la sută din totalul veniturilor din dobânzi.

Depozitele populaţiei şi companiilor au rămas principala sursă de finanţare a activelor instituţiilor de credit, datoriile privind clientela[40] reprezentând în medie 54 la sută în totalul cheltuielilor cu dobânzile.

[38] Banca Comercială Română, BRD Groupe Société Générale, CEC Bank şi Banca Transilvania au încasat în total o sumă estimată la 1 665 milioane lei în 2008 din cedarea Asiban, respectiv a altor operaţiuni de asigurări ale Băncii Comerciale Române.

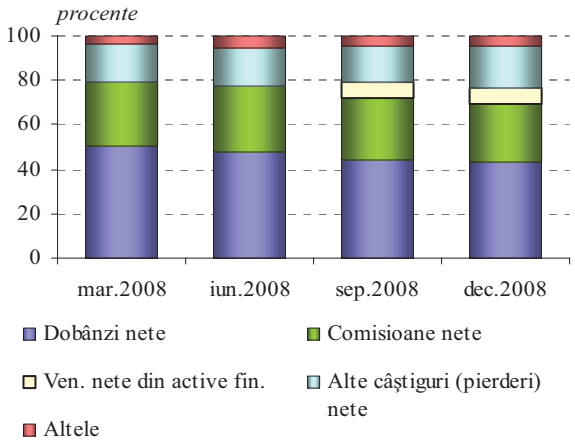
[39] Aspect indicat de ancheta condusă de BNR în trimestrul IV 2008 cu primele zece instituţii de credit după cota de piaţă aferentă creditării companiilor şi populaţiei. Acelaşi document relevă că băncile se aşteaptă ca standardele de creditare să cunoască o înăsprire şi în primul trimestru din 2009, într-o măsură mai mică însă decât în trimestrul anterior, dar mai accentuat în cazul creditelor de consum.

[40] Datoriile privind clientela nu includ în prezent cheltuielile cu dobânzile aferente certificatelor de depozit, carnetelor şi libretelor de economii, evidenţiate în cadrul *altor cheltuieli cu dobânzile*, care au reprezentat în 2008, în medie 5 la sută din cheltuielile cu dobânzile.

Scăderea cu 0,7 puncte procentuale faţă de media anuală înregistrată de acest indicator la sfârşitul lunii decembrie 2008 poate fi pusă pe seama contrabalansării creşterii nivelului ratelor dobânzilor la depozite din trimestrul IV 2008[41], faţă de reducerea ritmului anual de creştere a plasamentelor din bănci ale populaţiei şi companiilor[42].

Resursele atrase de la instituţiile de credit au reprezentat o altă sursă importantă de finanţare a activelor instituţiilor de credit, datoriile privind instituţiile de credit[43] înregistrând o medie de 39 la sută din totalul cheltuielilor cu dobânzile.

Grafic 3.2.40 – Ponderile principalelor surse în total venituri operaţionale în 2008

Sursa: BNR

Veniturile nete din comisioane[44] au reprezentat în medie 28,1 la sută din veniturile operaţionale, constituind a doua componentă ca mărime a acestora, urmate de *câştigurile nete din operaţiuni, altele decât cele din dobânzi*, cu o medie anuală de 17,4 la sută din total (ponderea acestora fiind reprezentată de diferenţele nete de curs valutar aferente tranzacţiilor în valută). Se impune a fi menţionat şi faptul că *veniturile nete realizate aferente activelor financiare,* cu cote nesemnificative în total venituri operaţionale în trimestrele I şi II, au reprezentat 7,3, respectiv 7,8 la sută din acestea la sfârşitul trimestrelor III şi IV, datorită vânzării participaţiilor unor instituţii de credit în sectorul asigurărilor.

Expansiunea activităţii bancare din primele trei trimestre ale anului s-a reflectat şi în structura cheltuielilor operaţionale. *Cheltuielile cu personalul* continuă să reprezinte componenta principală a acestora (44,9 la sută în medie anuală), numărul funcţionarilor bancari atingând la sfârşitul lunii noiembrie 2008 un maxim al ultimilor zece ani de 71 945 persoane, din care 323 de angajaţi au părăsit sistemul în luna decembrie.

Cele 1 067 de unităţi teritoriale noi deschise de instituţiile de credit în cursul anului 2008 au determinat ponderi medii anuale de 33,7 la sută ale *cheltuielilor cu materialele, lucrările şi serviciile prestate de terţi*, respectiv de 7,5 la sută ale *cheltuielilor cu amortizările* în totalul cheltuielilor operaţionale.

[41] Comparativ cu septembrie, la sfârşitul lunii decembrie 2008 ratele medii ale dobânzilor la depozitele în sold ale populaţiei au crescut cu 2,3 puncte procentuale, iar cele la depozitele noi cu 4,1 puncte procentuale (respectiv cu 3,9 puncte procentuale şi 4 puncte procentuale în cazul societăţilor nefinanciare).

[42] 16,2 la sută şi -0,03 la sută în decembrie 2008 faţă de decembrie 2007, comparativ cu 41,3 la sută, respectiv 14,5 la sută în decembrie 2007 faţă de decembrie 2006.

[43] Şi această poziţie este diferită faţă de *depozitele băncilor* prezentate în rapoartele anterioare asupra stabilităţii financiare, neincluzând în prezent cheltuielile cu dobânzile aferente împrumuturilor de refinanţare primite de la banca centrală, dar având în plus cheltuielile cu dobânzile la împrumuturile de la instituţiile de credit, la titlurile date în pensiune livrată şi la datoriile din operaţiuni de leasing financiar.

[44] În privinţa comisioanelor, în prezent *veniturile nete din taxe şi comisioane* sunt cele aferente operaţiunilor interbancare, cu clientela, din operaţiuni de leasing, din credite subordonate, din operaţiuni de schimb, din prestaţii de servicii financiare, în timp ce în perioadele anterioare această componentă conţinea doar veniturile din comisioane aferente operaţiunilor interbancare şi celor cu clientela.

Cheltuielile nete cu provizioanele au crescut în termeni reali cu 65 la sută în 2008, în contextul deteriorării portofoliului de credite, ca urmare a creşterilor succesive ale dobânzilor la credite şi deprecierii monedei naţionale.

În primele trei luni din 2009, creşterea provizioanelor de risc aferente creditelor acordate clientelei nebancare a constituit principala cauză a rezultatului financiar negativ înregistrat de sistemul bancar din România. În structură, 70,9 la sută în ianuarie, 74,6 la sută în februarie şi respectiv 76,2 la sută în martie 2009 din totalul provizioanelor o reprezintă cele aferente creditelor şi dobânzilor clasificate în categoria *pierdere*, cu serviciul datoriei mai mare de 90 de zile sau pentru care s-au iniţiat proceduri judiciare.

Volumul însemnat de provizioane a fost constituit în baza unor criterii foarte severe stabilite în legislaţia naţională în materie. Noul regulament al BNR emis în martie 2009[45] privind clasificarea creditelor şi plasamentelor, precum şi constituirea, regularizarea şi utilizarea provizioanelor specifice de risc de credit oferă posibilitatea băncilor să-şi reducă, pentru creditele cu serviciul datoriei de peste 90 de zile şi/sau în cazul cărora au fost iniţiate proceduri judiciare, nivelul provizioanelor cu cel mult 25 la sută din valoarea garanţiilor aferente creditelor şi plasamentelor clasificate în categoria *pierdere*, această reducere având impact favorabil asupra rezultatelor financiare ale acestora.

Nivelul indicatorului eficienţa costurilor (*cost/income ratio*) calculat la sfârşitul anului 2008, de 55,7 la sută, se plasează în jumătatea superioară a intervalului de valori înregistrate de unele instituţii de credit europene care deţin filiale în România[46].

În ceea ce priveşte ROE[47] şi ROA, valorile de la sfârşitul lunii decembrie 2008, de 18,1 la sută şi 1,7 la sută, sunt comparabile cu cele ale unor societăţi bancare-mamă având filiale în România[48].

[45] Regulamentul Băncii Naţionale a României nr. 3 pe 2009.

[46] 47,8 la sută pentru Eurobank EFG (FY *2008 Financial Results, p.2*), 50,2 la sută pentru Alpha Bank (decembrie 2008, *Alpha Bank Press Release: Full Year 2008 Performance Overview*), 54,6 la sută pentru Raiffeisen International (septembrie 2008, *3rd Quarter Report 2008*), 60,2 la sută pentru Unicredit Group (septembrie 2008, *FactSheet_01, Nr.3, FY 2008*).

[47] ROE, ROA sunt calculate în prezent folosind la numitor medii lunare ale capitalurilor proprii, respectiv ale activelor. Spre comparaţie, nivelurile recalculate aferente datei de 31 decembrie 2007 sunt de 10,8 la sută, respectiv 1,3 la sută.

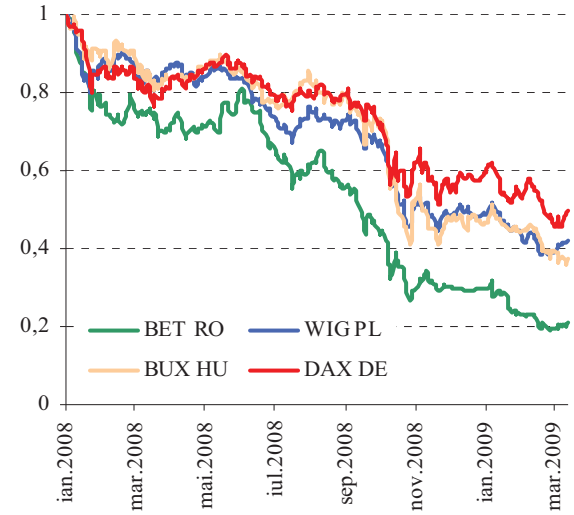
[48] ROE: 19,5 la sută pentru Raiffeisen International (septembrie 2008, *3rd Quarter Report 2008*), 18 la sută pentru Piraeus Bank Grecia (*Financial Highlights of the Group* 2008), 15,7 la sută pentru Alpha Bank (decembrie 2008, *Alpha Bank Press Release: Full Year 2008 Performance Overview*) şi pentru Eurobank EFG (FY *2008 Financial Results, p.2*), 10,8 la sută pentru Unicredit Group (septembrie 2008, *FactSheet_01, Nr.3 FY 2008*), 6,4 la sută pentru Groupe Société Générale (decembrie 2008, *Resultats de l'annee et du 4-eme trimestre 2008*); ROA: 1,1 la sută pentru Piraeus Bank Grecia (*Financial Highlights of the Group* 2008), 0,9 la sută pentru Eurobank EFG (FY *2008 Financial Results, p.2*).

3.3. Sectorul financiar nebancar

3.3.1. Piaţa de capital

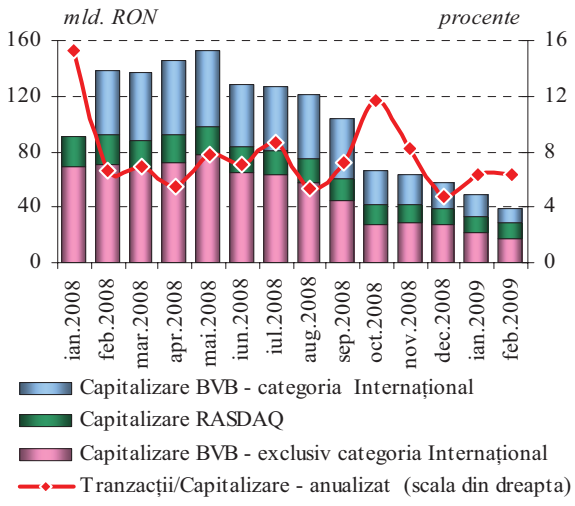
În anul 2008 pieţele financiare internaţionale au fost caracterizate de o volatilitate ridicată în condiţiile în care incertitudinile cu privire la evoluţia economiei mondiale au tins să crească, tensiuni ce s-au manifestat şi în prima parte a anului 2009. Dificultăţile financiare majore întâmpinate de unele dintre cele mai importante bănci internaţionale şi deteriorarea indicatorilor macroeconomici ai ţărilor dezvoltate au condus la o reevaluare a riscurilor la nivel mondial şi implicit la o scădere puternică a pieţelor de capital. Ultimul trimestru al anului 2008 a fost deosebit de volatil, fiind marcat de o serie de evoluţii negative la nivelul sectorului financiar internaţional şi de intervenţia repetată a guvernelor pentru salvarea unor instituţii financiare aflate în dificultate. Efectele crizei financiare internaţionale au fost resimţite şi în România, unde piaţa de capital a urmărit îndeaproape evoluţia descendentă a pieţelor externe din momentul declanşării crizei financiare.

Grafic 3.3.1 – Dinamica indicilor bursieri (perioada de referinţă: ianuarie 2008)

Sursa: Bloomberg

Grafic 3.3.2 – Capitalizarea bursieră şi lichiditatea anualizată

Sursa: BVB

Indicele BET a înregistrat în anul 2008 o scădere de aproximativ 70 la sută (Grafic 3.3.1) iar capitalizarea bursieră[49] s-a diminuat cu 47 la sută, atingând la sfârşitul anului valoarea de 57,8 miliarde lei. În acelaşi timp, valoarea tranzacţionată la BVB a scăzut semnificativ, media zilnică a tranzacţiilor din trimestrul IV fiind situată la 22 milioane lei comparativ cu aproximativ 72 milioane lei, valoare înregistrată în acelaşi trimestru al anului 2007. Cu toate acestea, lichiditatea bursieră[50] s-a menţinut relativ constantă, fiind situată în jurul valorii de 8 la sută (Grafic 3.3.2). Scăderea bruscă a lichidităţii în luna februarie 2008 a fost generată de creşterea semnificativă a capitalizării bursiere după listarea Erste Bank la categoria Internaţional a BVB.

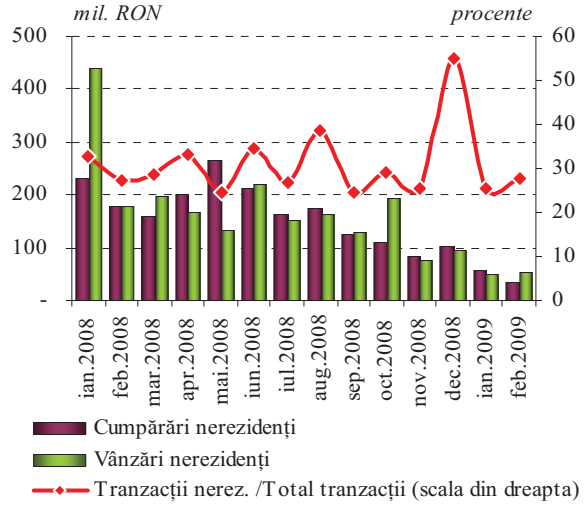
Valoarea tranzacţionată la Bursa Monetar-Financiară şi de Mărfuri din Sibiu (BMFMS) s-a diminuat în anul 2008 faţă de anul 2007 cu aproximativ 35 la sută. În acelaşi timp, volumul

[49] Valoarea capitalizării bursiere din anul 2008 include secţiunea RASDAQ şi capitalizarea Erste Bank (listată în februarie 2008).

[50] Valoare lunară tranzacţii * 12 / Capitalizare bursieră la sfârşitul lunii.

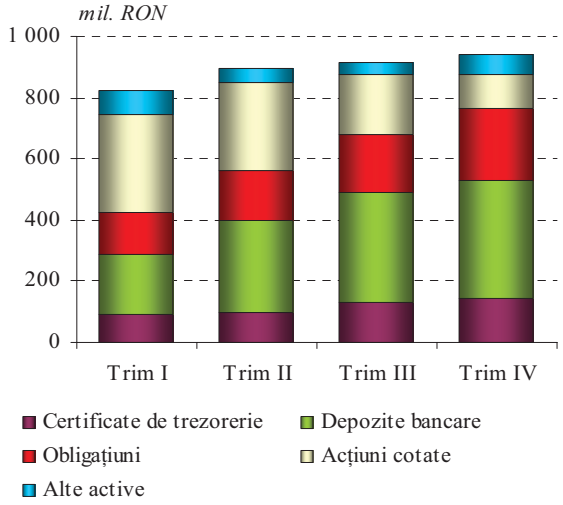
tranzacţionat a înregistrat o creştere uşoară de 4 la sută, ajungând la sfârşitul anului 2008 la 3,6 milioane de contracte. Diminuarea valorii tranzacţionate din anul 2008 şi din prima parte a anului 2009 se datorează în principal scăderii cotaţiilor la instrumentele financiare derivate cu activ suport acţiuni, care au urmărit îndeaproape evoluţia descendentă a cotaţiilor de la BVB.

Grafic 3.3.3 – Tranzacţii ale investitorilor nerezidenţi la BVB (exclusiv tranzacţiile din categoria Internaţional)

Sursa: BVB

Grafic 3.3.4 – Structura activelor nete ale fondurilor deschise de investiţii în anul 2008

Sursa: AAF

Pe parcursul anului 2008 tranzacţiile lunare ale investitorilor nerezidenţi în piaţa BVB[51] au fost în general echilibrate, valoarea acţiunilor cumpărate fiind aproximativ egală cu cea a acţiunilor vândute (Grafic 3.3.3). Excepţie de la acest comportament au făcut lunile ianuarie şi octombrie, când nerezidenţii au fost mult mai activi pe partea de vânzare, şi luna mai, când aceştia au acţionat preponderent în calitate de cumpărători. Cele două perioade când vânzările nete ale nerezidenţilor au fost semnificative s-au suprapus cu două intervale în care au existat scăderi puternice atât în piaţa de capital locală, cât şi în pieţele internaţionale. Cu toate acestea, la nivelul anului 2008 nu se observă o tendinţă generalizată de retragere de capital din partea investitorilor nerezidenţi, iar ponderea relativ constantă a tranzacţiilor acestor investitori în total tranzacţii din piaţa BVB indică o menţinere a activităţii în piaţă[52].

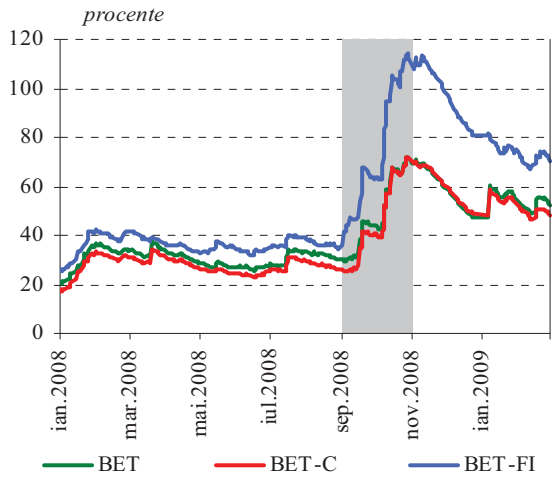
Fondurile deschise de investiţii deţineau la sfârşitul anului 2008 active nete în valoare de 941 milioane lei (Grafic 3.3.4), valoare aproximativ egală cu cea din anul 2007. Această situaţie a activului net a fost influenţată pe de o parte de scăderea valorii portofoliului de acţiuni datorată evoluţiei negative a cotaţiilor bursiere şi pe de altă parte de intrări noi de capital în valoare de aproximativ 307 milioane lei. Structura activului net agregat al fondurilor deschise de investiţii s-a modificat considerabil faţă de anul 2007, ponderea acţiunilor cotate în total activ net a scăzut de la aproximativ 45 la sută în trimestrul IV 2007 la 12 la sută în acelaşi trimestru al anului 2008. În acelaşi timp, ponderea plasamentelor cu risc redus (obligaţiuni, certificate de trezorerie şi

[51] Bursa de Valori Bucureşti, piaţa BVB (nu sunt incluse piaţa Rasdaq şi piaţa instrumentelor financiare derivate de la Sibiu).

[52] Statisticile cu privire la fluxurile de capital ale investitorilor rezidenţi/nerezidenţi pot oferi informaţii utile cu privire la activitatea acestor categorii de investitori în piaţa de capital, dar valorile absolute trebuie interpretate cu anumite rezerve datorită dificultăţii de identificare exactă a originii acestor fonduri. Un exemplu în acest sens este clasificarea la categoria nerezidenţi a sumelor investite de către rezidenţi prin intermediul unor fonduri de investiţii străine.

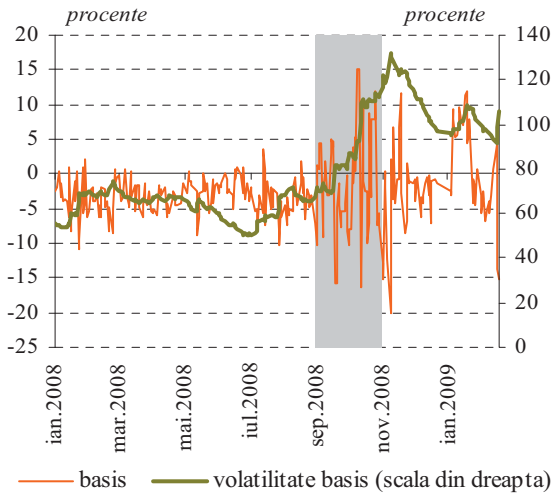
depozite bancare) a crescut semnificativ datorită pe de o parte aversiunii la risc în creştere a investitorilor şi pe de altă parte datorită dobânzilor ridicate ale acestor instrumente.

Grafic 3.3.5 – Volatilitatea indicilor bursieri

Sursa: CNVM, calcule BNR

Grafic 3.3.6 – Ecartul *spot – futures* (*basis*) pentru SIF[53]

Sursa: CNVM, calcule BNR

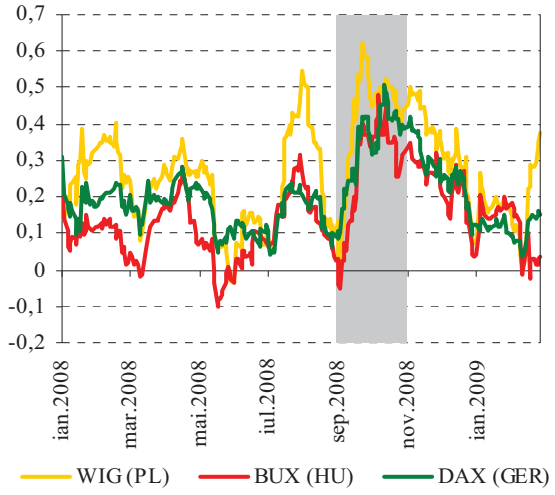
Volatilitatea indicilor bursieri s-a accelerat puternic în perioada septembrie – octombrie 2008, ca urmare a instabilității accentuate a piețelor financiare internaționale, având loc o reevaluare severă a riscurilor la nivel global. Volatilitatea a scăzut semnificativ comparativ cu nivelul maxim, dar se menține peste valorile înregistrate în prima parte a anului 2008 (Grafic 3.3.5). Incertitudinea ridicată de pe piețele financiare internaționale şi din economia internă induc prudență în comportamentul investitorilor, iar restrângerea lichidității are ca efect o volatilitate ridicată. Volatilitatea este o măsură a tensiunilor din piața de capital şi nu trebuie asociată cu scăderi ale indicilor bursieri.

Turbulențele financiare s-au reflectat şi în evoluția pieței instrumentelor financiare derivate, unde se tranzacționează prețurile anticipate de investitori. Ecartul dintre prețurile *spot* şi cele *futures* pentru acțiunile societăților de investiții financiare a fluctuat puternic în perioada septembrie – octombrie 2008, când incertitudinea ridicată a redus capacitatea investitorilor de a estima evoluția pieței de capital (Grafic 3.3.6).

Corelația pieței de capital din România cu cele europene a avut un nivel relativ scăzut, cu excepția turbulențelor financiare internaționale din septembrie – octombrie 2008, când a accelerat semnificativ ca urmare a manifestării fenomenului de contagiune (Grafic 3.3.7). Scăderea în intensitate a riscurilor percepute la nivelul sistemului financiar global a condus la diminuarea corelațiilor, indicând un grad redus de integrare a pieței de capital autohtone cu piețele europene. Corelațiile sunt afectate de orarul de tranzacționare specific fiecărei piețe de capital, dar prelungirea programului de operare al BVB începând cu luna iunie 2008 a diminuat marja de eroare.

[53] Ecartul este calculat ca diferență între valorile *spot* şi cele *futures* la 3 luni, medii ponderate cu volumul tranzacțiilor pentru acțiunile SIF2, SIF3 şi SIF5. Valorile sunt reprezentative pentru piața *futures* de la Sibiu, având în vedere că în perioada ianuarie 2008 – februarie 2009 contractele ce au avut drept suport cele trei active au cumulat 95,6 la sută din totalul contractelor.

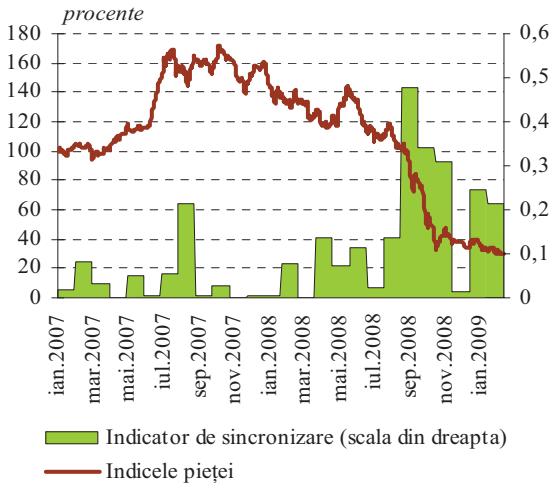
Grafic 3.3.7 – Corelaţii zilnice ajustate cu volatilitatea între indicele bursier BET şi indici bursieri de pe pieţele europene de capital

Notă: corelaţii ajustate conform Forbes, Rigobon (2003)

Sursa: Bloomberg, calcule BNR

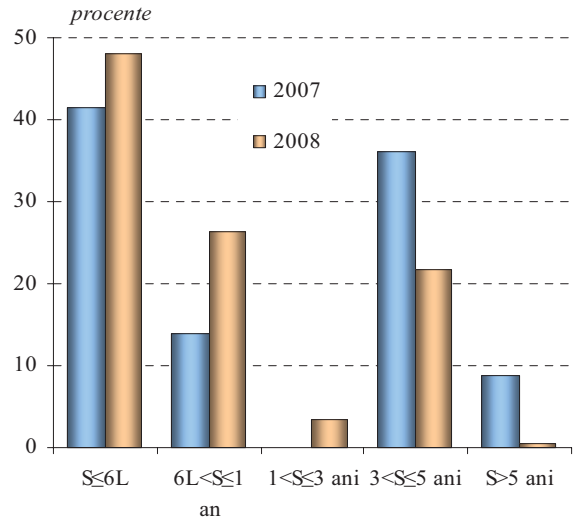
Grafic 3.3.8 – Evoluţia indicatorului de sincronizare a pieţei BVB[54]

Sursa: CNVM, calcule BNR

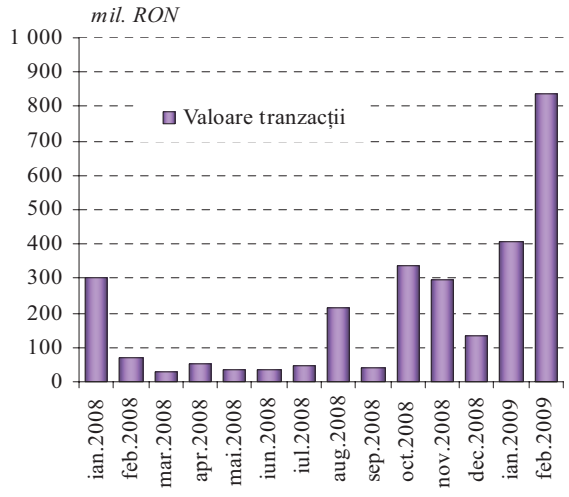
Tensiunile puternice din pieţele financiare din perioada septembrie-octombrie sunt de asemenea relevate de indicatorul de sincronizare a pieţei BVB (Grafic 3.3.8) care atinge un maxim de aproximativ 0,5. În perioada următoare acest indicator se menţine la valori relativ ridicate, fapt ce sugerează o influenţă semnificativă a factorilor cu impact la nivel de piaţă în deciziile luate de investitori.

Grafic 3.3.9 – Evoluţia structurii emisiunilor de titluri de stat în funcţie de scadenţă (S)

Sursa: BNR

Grafic 3.3.10 – Valoarea medie zilnică a tranzacţiilor cu titluri de stat pe piaţa secundară interbancară

Sursa: BNR, BVB

[54] Indicatorul de sincronizare a pieţei, prezentat în Graficul 3.3.8 surprinde, pentru perioade de o lună, proporţia în care evoluţiile zilnice ale principalelor acţiuni din piaţă coincid cu evoluţia pieţei pe ansamblu. Acest indicator poate lua valori în intervalul [0 1], iar valoarea ridicată a acestuia semnalează o ineficienţă a bursei datorată unor cumpărări/vânzări de acţiuni în masă, fără o diferenţiere între performanţa titlurilor.

Creşterea deficitului bugetar şi a riscului de ţară, dar şi restrângerea lichidităţii la nivel global s-au resimţit pe piaţa primară a titlurilor de stat în 2008 (Grafic 3.3.9). Ponderea titlurilor pe termen scurt a crescut, în timp ce emisiunile de titluri de stat cu scadenţe mai mari de 5 ani au fost extrem de reduse (0,46 la sută). Orientarea pieţii primare a titlurilor de stat către scadenţe pe termen scurt dezavantajează fondurile de pensii şi companiile de asigurări de viaţă, care urmăresc un orizont investiţional pe termen lung pentru a creşte eficienţa administrării riscurilor. Valoarea medie zilnică a titlurilor de stat tranzacţionate pe piaţa secundară interbancară a înregistrat o creştere începând cu luna octombrie a anului 2008 datorită operaţiunilor de piaţă ale BNR, în februarie 2009 aceasta atingând nivelul de 837 milioane lei[55] (Grafic 3.3.10). În paralel cu piaţa interbancară, din luna august 2008 pot fi realizate tranzacţii cu titluri de stat şi la Bursa de Valori Bucureşti, această piaţă fiind însă la început, iar valoarea tranzacţiilor înregistrate a fost destul de redusă până în prezent.

3.3.2. Piaţa asigurărilor

Piaţa asigurărilor s-a dezvoltat şi în anul 2008, continuând procesul de convergenţă către piaţa europeană. Societăţile de asigurări s-au confruntat cu efectele turbulenţelor financiare internaţionale, precum deprecierea unor active din portofoliul de investiţii şi apariţia unor percepţii negative ale populaţiei asupra instituţiilor financiare. Principalele riscuri pentru piaţa asigurărilor sunt temperarea ritmului de creştere a primelor brute subscrise, creşterea daunalităţii pe segmentul asigurărilor auto şi a răscumpărărilor pentru asigurările de viaţă. În România nu există societăţi de tip monoline ce asigură portofolii de obligaţiuni.

Societăţile de asigurări deţin pasive cu un grad scăzut de lichiditate şi sunt mai puţin expuse unor contracţii pe termen scurt ale resurselor disponibile comparativ cu instituţiile de credit, crescând stabilitatea sistemului financiar în perioade caracterizate de dezechilibre economice şi financiare.

În contextul creşterii tensiunilor pe pieţele financiare internaţionale, în ultimul trimestru al anului 2008 au fost adoptate o serie de măsuri prudenţiale pentru menţinerea stabilităţii sistemului de asigurări din România. Astfel, prin modificările aduse legislaţiei secundare[56], au fost urmărite îmbunătăţirea calităţii şi a dispersiei activelor admise să acopere rezervele tehnice brute ale societăţilor de asigurare, precum şi o abordare mai prudentă în ceea ce priveşte evaluarea activelor în cadrul indicatorilor de prudenţialitate prin luarea în considerare a valorii de piaţă pentru plasamentele financiare.

Piaţă asigurărilor a cunoscut o dinamică asemănătoare în cadrul celor două subsectoare de activitate în anul 2008, pe fondul menţinerii la un nivel relativ constant a ritmului de creştere a primelor brute subscrise atât pentru asigurările generale, cât şi pentru cele de viaţă, ritmul de creştere a asigurărilor de viată rămânând uşor superior celui înregistrat de asigurările generale (Grafic 3.3.11). În categoria asigurărilor generale proporţia dominantă a asigurărilor auto a continuat să se majoreze[57]. Pe segmentul asigurării creditelor, riscurile în creştere au condus la o restrângere puternică a primelor brute subscrise (Grafic 3.3.12). În schimb, asigurările de viaţă,

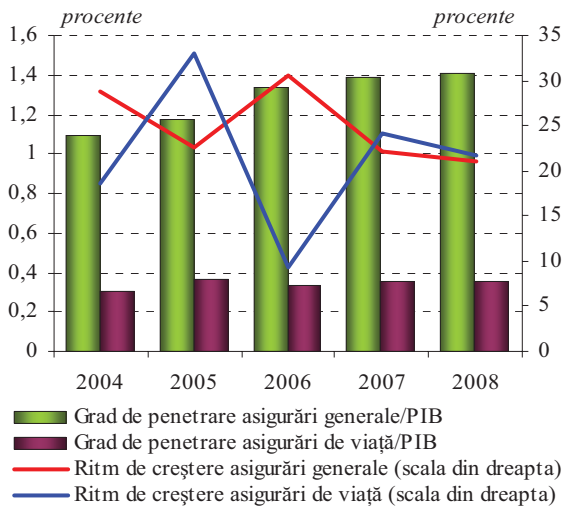
[55] Inclusiv tranzacţii de tip repo.

[56] Ordinele nr. 17 şi 18/2008 de modificare a normelor privind activele admise să acopere rezervele tehnice brute ale societăţilor de asigurare, atât pentru activitatea de asigurări de viaţă cât şi pentru activitatea de asigurări de viaţă (puse în aplicare prin Ordinul CSA nr. 113.130/2006 şi Ordinul CSA nr. 113.131/2006).

[57] 76,4 la sută în 2008 faţă de 72 la sută în 2007.

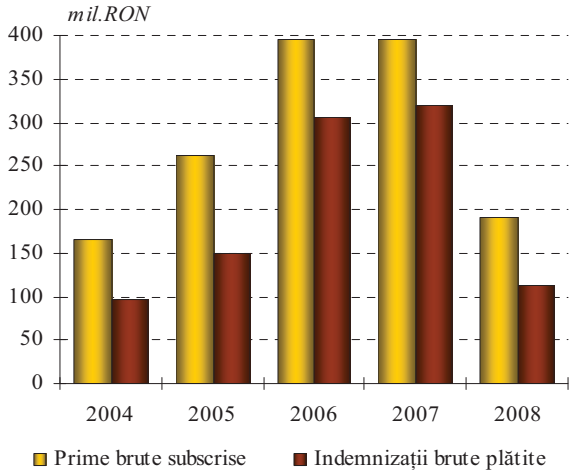
anuităţile şi asigurările de viaţă suplimentare, precum şi cele legate de fondurile de investiţii[58] rămân principalele categorii pe piaţa asigurărilor de viaţă.

Grafic 3.3.11 – Evoluţia pieţei asigurărilor

Sursa: CSA, BNR

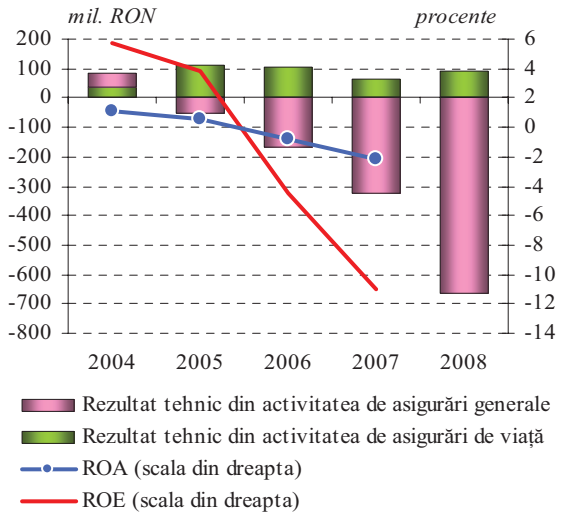
Grafic 3.3.12 – Evoluţia asigurărilor de credite

Sursa: CSA

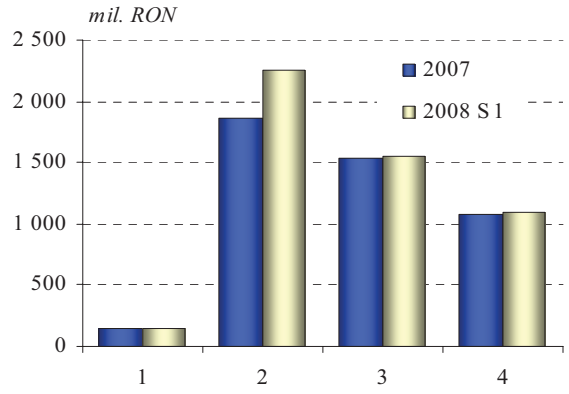
Gradul de concentrare a pieţei s-a menţinut ridicat pe parcursul anului 2008, primele 10 societăţi de asigurare deţinând o pondere de aproximativ 89,3 la sută din totalul primelor brute subscrise din asigurări generale, respectiv de 93,7 la sută din valoarea primelor brute subscrise din asigurări de viaţă. Dacă avem în vedere faptul că, în urma amplului proces de achiziţii desfăşurat pe piaţa asigurărilor din România, unele dintre aceste societăţi au devenit părţi ale aceluiaşi grup financiar internaţional, atunci gradul de concentrare devine mult mai pronunţat.

Grafic 3.3.13 – Profitabilitatea societăţilor de asigurare

Sursa: CSA

Grafic 3.3.14 – Evoluţia principalelor plasamente ale societăţilor de asigurări

Notă: 1. Acţiuni şi alte titluri cu venit variabil
2. Obligaţiuni şi alte titluri cu venit fix
3. Depozite la instituţiile de credit
4. Plasamente aferente asigurărilor de viaţă pentru care riscul de investiţie este transferat clienţilor

Sursa: CSA

[58] Impactul turbulenţelor înregistrate pe pieţele financiare au condus la o diminuare a ritmului de creştere a asigurărilor de viaţă şi anuităţi care sunt legate de fondurile de investiţii *(unit-linked)*, precum şi la o reducere a ponderii acestora în totalul primelor brute subscrise din asigurări de viaţă.

Indicatorii de profitabilitate calculaţi la nivelul pieţei asigurărilor din România au continuat să se deterioreze ca urmare a scăderii rezultatelor tehnice. Creşterea daunalităţii pe segmentul asigurărilor auto a accentuat rezultatul tehnic negativ pentru asigurările generale, iar indemnizaţiile şi răscumpărările plătite pentru asigurările de viaţă s-au dublat ca volum. Creşterea într-un ritm mai rapid a pierderii financiare agregate la nivelul sectorului comparativ cu evoluţia capitalizării sau a activelor totale a condus la un proces de adâncire a rentabilităţii financiare (ROE) şi economice (ROA) în aria valorilor negative (Grafic 3.3.13).

Creşterea riscurilor percepute la nivelul pieţelor financiare şi avansul emisiunilor de titluri de stat s-au reflectat în strategia investiţională a societăţilor de asigurări prin creşterea plasamentelor în obligaţiuni guvernamentale. Activele pentru care riscul de investiţie este transferat clienţilor deţin în continuare o pondere semnificativă, dar societăţile de asigurări de viaţă sunt expuse riscului reputaţional în cazul deprecierii activelor din portofoliu (Grafic 3.3.14).

Tabel 3.3.1 – Impactul posibil al evoluţiilor recente din sectoarele economic şi financiar asupra sectorului asigurărilor din România, agregat sau specific pentru una din cele două componente (asigurări generale şi asigurări de viaţă)

Evoluţii economice şi financiare interne	Impact posibil
Încetinirea activităţii economice	↓ ritmul de creştere a primelor brute subscrise ↑ riscul de selecţie adversă (asigurări generale) ↑ răscumpărarea de poliţe (asigurări de viaţă)
Deprecierea monedei naţionale	↑ costurile cu reasigurarea (asigurări generale) ↑ cheltuielile de achiziţii şi administrare
Restrângerea lichidităţii	↓ valoarea de piaţă a portofoliului de active ↑ costurile pentru atragerea de capital
Creşterea ratelor dobânzii la lei	↑ randamentele pentru plasamente în obligaţiuni şi depozite bancare ↓ valoarea de piaţă a titlurilor cu venit fix
Contracţia pieţei de capital	↓ valoarea de piaţă a portofoliului de acţiuni (asigurări de viaţă)
Reducerea creditării	↓ ritmul de creştere a primelor brute subscrise (asigurări generale)

Contextul economic şi financiar intern influenţează societăţile de asigurări, iar dinamica superioară a acestuia din ultima perioadă s-ar putea reflecta într-o volatilitate în creştere a indicatorilor din sectorul asigurărilor. În tabelul 3.3.1 am prezentat principalele efecte ale evoluţiilor recente din mediile economic şi financiar asupra societăţilor de asigurări, evoluţii ce le-ar putea influenţa metodele de administrare a riscurilor.

Societăţile de asigurări generale pot înregistra un deficit de capital datorită creşterii indemnizaţiilor plătite, în cazul în care acestea nu vor putea fi susţinute de un avans important al primelor brute subscrise. Societăţile de asigurări de viaţă sunt mai puţin expuse obligativităţii de atragere de capital deoarece nivelul indemnizaţiilor plătite este scăzut, iar acestea transferă o parte din riscul de investiţii către clienţi.

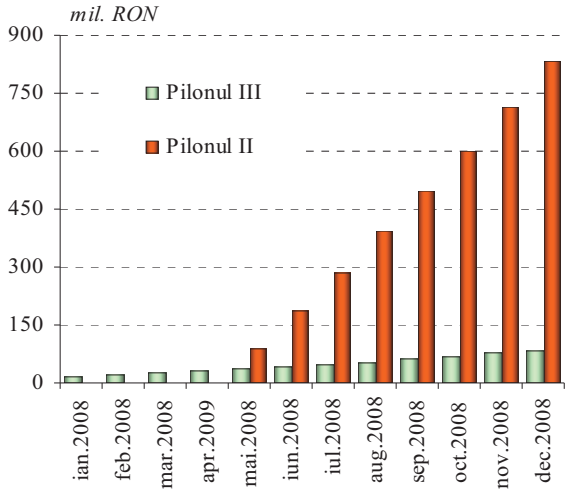
3.3.3. Fondurile de pensii private

Fondurile de pensii private au fost lansate în anul 2007, iar în momentul de faţă sunt în etapa de acumulare de contribuţii şi investire. Valoarea activelor deţinute de fonduri este încă redusă, dar ritmul de expansiune este semnificativ şi va conduce în următorii ani la o creştere a importanţei acestui sector în sistemul financiar. Dezvoltarea fondurilor de pensii private va

avea un impact pozitiv asupra pieţelor financiare locale datorită activităţii pe care acestea o desfăşoară pe piaţa de capital. Orizontul investiţional pe termen lung şi apetitul la risc redus al acestor fonduri implică o participare activă pe piaţa instrumentelor cu venit fix şi o alocare a fondurilor către sectoarele economiei cu potenţial de dezvoltare pe termen lung.

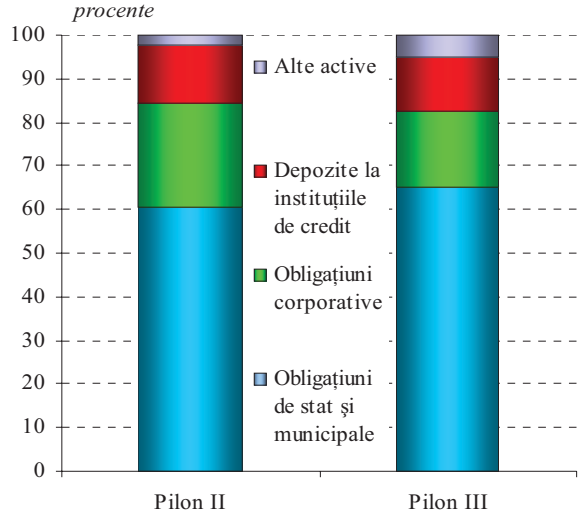
Fondurile de pensii private se clasifică în fonduri de pensii administrate privat (pilonul II) şi fonduri de pensii facultative (pilonul III), iar contribuţiile au început să fie colectate în luna mai 2008, respectiv mai 2007. Fondurile din pilonul II concentrează cea mai mare parte din piaţa fondurilor de pensii private (832,4 milioane lei active şi 4,03 milioane participanţi la finalul anului 2008), deoarece au caracter obligatoriu pentru participanţii de până la 35 de ani şi oferă opţional aceleaşi produse pentru participanţii de până la 45 de ani (Grafic 3.3.15).

Grafic 3.3.15 – Evoluţia activelor totale în sistemul de pensii private în anul 2008

Sursa: CSSPP

Grafic 3.3.16 – Structura portofoliilor de investiţii la sfârşitul anului 2008

Sursa: CSSPP

Principalul risc existent în portofoliul fondurilor de pensii private este cel de piaţă, unde o creştere a ratelor dobânzii ar putea determina reducerea valorii de piaţă a titlurilor cu venit fix. Scadenţa preponderent pe termen scurt a obligaţiunilor din portofoliu reduce semnificativ riscul de dobândă, dar afectează capacitatea fondurilor de pensii de a-şi administra riscurile specifice datorate termenului lung în care vor deveni scadente obligaţiile viitoare. Activele fondurilor de pensii au un grad ridicat de lichiditate şi un risc de credit scăzut, fiind constituite în principal din titluri de stat şi depozite la instituţiile de credit (Grafic 3.3.16).

În anul 2008 administratorii fondurilor de pensii au preferat să investească în active cu risc scăzut în condiţiile în care turbulenţele de pe pieţele financiare internaţionale au condus la o creştere a aversiunii la risc în rândul investitorilor şi implicit la o tendinţă de scădere a cotaţiilor instrumentelor financiare cu risc ridicat. Pentru a sprijini fondurile de pensii private, în această perioadă CSSPP a crescut flexibilitatea de gestionare a portofoliilor prin eliminarea temporară a plafonului maxim pentru deţinerile de titluri de stat, precum şi a plafoanelor minime, stabilite în prospectul fiecărui fond, pentru investiţiile în alte instrumente financiare.

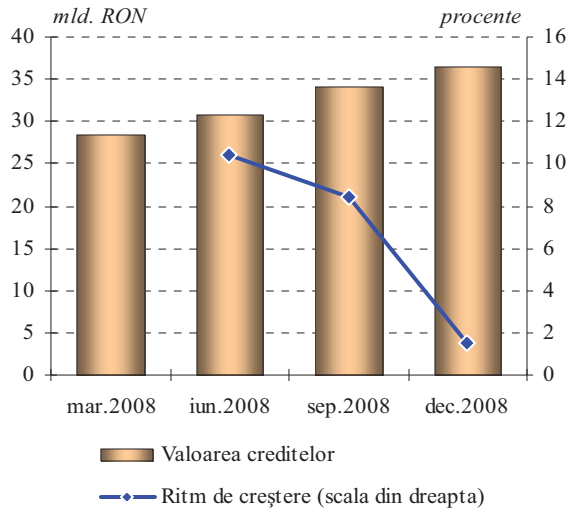
3.3.4. Instituţiile financiare nebancare

Instituţiile financiare nebancare au continuat procesul de dezvoltare şi consolidare, însă efectele turbulenţelor financiare internaţionale, precum şi ale deteriorării cadrului macroeconomic intern au fost resimţite la nivelul acestora începând cu ultimul trimestru al anului trecut. Principalele vulnerabilităţi ale sectorului provin din dificultatea atragerii de noi resurse financiare în contextul actual, deteriorarea portofoliului de creanţe şi creşterea riscului de credit, dependenţa puternică faţă de evoluţia pieţei auto, precum şi din reducerea ritmului de realizare a investiţiilor la nivelul economiei reale, cu impact direct asupra restrângerii activităţii de creditare.

Instituţiile financiare nebancare (IFN) au cunoscut un proces de consolidare pe parcursul anului 2008, evidenţiat prin creşterea numărului de entităţi care au îndeplinit criteriile de înscriere în Registrul special[59] şi, implicit, la nivelul sectorului, a importanţei entităţilor aflate sub supravegherea BNR. Sub aspectul concentrării, se remarcă ponderea de aproximativ 94 la sută a finanţărilor acordate de IFN din Registrul special, primele 10 entităţi deţinând aproximativ 42,7 la sută din totalul creditelor acordate la nivel de sector.

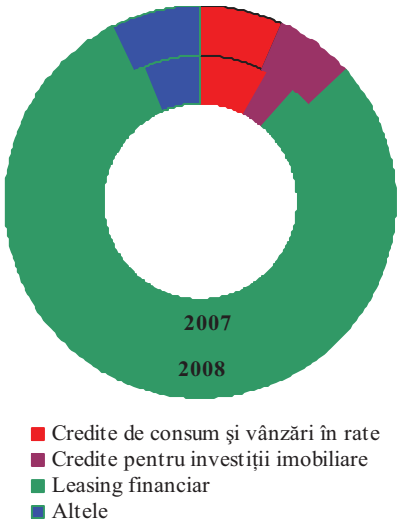
La sfârşitul anului 2008, activele nete totale ale IFN însumau 8,4 la sută din PIB, în creştere cu un punct procentual faţă de anul precedent, în timp ce soldul creditelor acordate de aceste instituţii a ajuns la o valoare de 36,9 miliarde lei, reprezentând 18,7 la sută din creditul neguvernamental acordat de sectorul instituţiilor de credit.

Grafic 3.3.17 – Evoluţia trimestrială a soldului creditelor acordate de IFN din Registrul General[60]

Sursa: BNR

Grafic 3.3.18 – Structura creditelor acordate de IFN

Sursa: BNR

Impactul restrângerii accesului la finanţare, precum şi cel al deteriorării condiţiilor macroeconomice au fost resimţite de sectorul IFN, în ultimul trimestru al anului 2008 ritmul de creştere trimestrială a soldului creditelor înregistrând o încetinire puternică (Grafic 3.3.17), deopotrivă pe segmentul companiilor şi al populaţiei.

[59] La sfârşitul anului 2008 Registrul special cuprindea un număr de 53 de instituţii financiare nebancare faţă de 38 de instituţii înscrise la 31 decembrie 2007.

[60] Ritmul de creştere a fost calculat prin eliminarea efectului de curs de schimb.

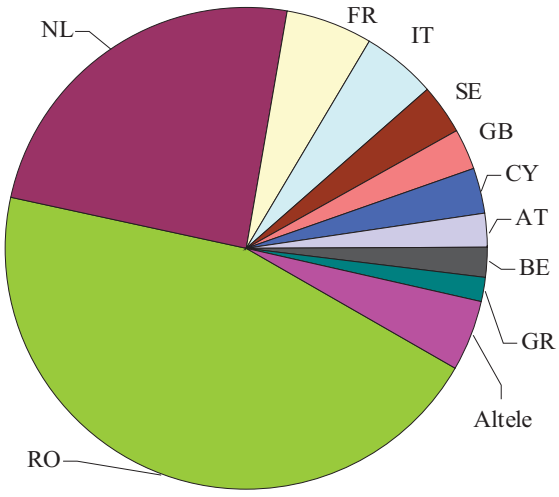
Structura creditelor acordate de sectorul IFN în funcție de tipologia clienților relevă orientarea dominantă către finanțarea societăților nefinanciare (cu o pondere de aproximativ 75 la sută în totalul creditelor acordate). Leasingul financiar a continuat să reprezinte principala activitate desfăşurată de IFN, având o pondere de 80 la sută în totalul creditelor acordate (Grafic 3.3.18), dar se constată o reducere a părții deținute de acesta, în principal ca efect al expansiunii creditelor pentru investiții imobiliare.

După creşterile anuale susținute, de peste 50 la sută, din perioada 2005-2007, piața de leasing financiar a înregistrat o contracție cu aproximativ 2,6 la sută a finanțărilor[61] noi în anul 2008, pe fondul restrângerii accentuate a activității din sectorul leasingului imobiliar şi a celui auto, în ultima parte a anului. Totuşi, faptul că societățile subsidiare băncilor au deținut o cotă de piață de 63 la sută, indică menținerea unui interes ridicat al instituțiilor de credit în acest sector.

Având în vedere că soldul creditelor denominate în devize constituie 85 la sută din total, deprecierea monedei naționale are un efect indirect semnificativ asupra calității portofoliului, prin intermediului riscului de credit. Totodată, se observă o asimetrie a distribuției creditării pe valute în funcție de categoria contractului şi tipologia clientului. Creditarea în valută este o caracteristică a activității de leasing (orientată spre societățile nefinanciare) şi de sprijinire a investițiilor imobiliare, în timp ce creditele de consum acordate populației sunt denominate preponderent în lei.

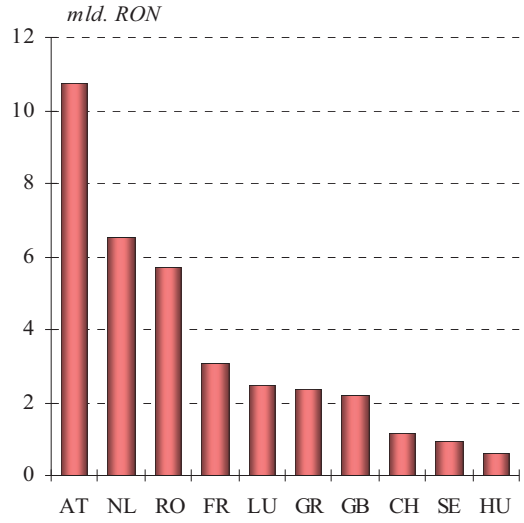
Structura participațiilor şi a surselor atrase în funcție de țara de origine relevă influența dominantă a industriei financiare europene asupra sectorului românesc al instituțiilor financiare nebancare[62] (Grafic 3.3.19 şi 3.3.20).

Grafic 3.3.19 – Distribuția capitalului social în funcție de țara de origine

Sursa: BNR

Grafic 3.3.20 – Împrumuturi primite în funcție de principalele țări de origine

Sursa: BNR

Riscul de refinanțare depinde de posibilitatea IFN de a obține fonduri din cadrul sistemului bancar, respectiv de la acționari, întrucât, spre deosebire de instituțiile de credit, IFN nu pot atrage depozite sau alte fonduri rambursabile de la public. Împrumuturile primite de la instituțiile financiare

[61] Conform datelor publicate de ALB.

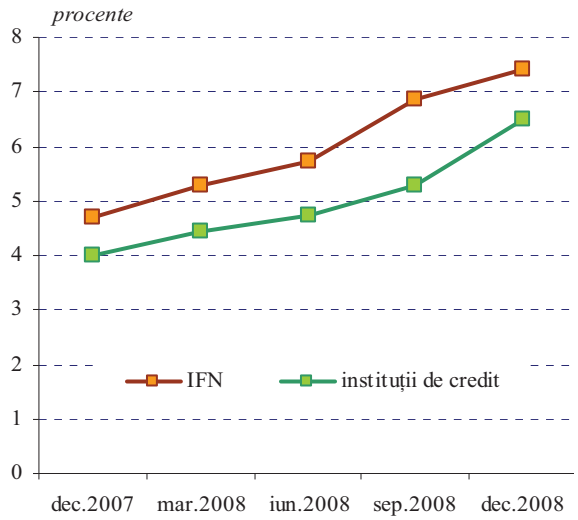
[62] Ponderile pot fi însă mai mari având în vedere că multe IFN au ca acționari instituții de credit din România, în care capitalul străin este preponderent.

rezidente sau nerezidente reprezintă principala sursă de fonduri pentru susținerea activității de creditare de către IFN. Prin urmare, situația lichidității existente pe piața financiară internă şi internațională afectează în mod direct potențialul de creştere a sectorului IFN.

Acționariatul străin a facilitat accesul direct al IFN la sursele externe de creditare pentru susținerea activității, ponderea datoriei externe în totalul datoriei sectorului IFN fiind de peste 80 la sută, din care o cincime a fost contractată pe termen scurt. La nivelul sectorului, doar 25 la sută din totalul IFN au atras resurse direct de pe piața internațională, majoritatea acestora fiind înscrise în Registrul special. Distribuția pe scadențe arată că aproximativ 21 la sută din totalul datoriei existente la 31 decembrie 2008 avea o maturitate inițială mai mică de un an. Ecartul existent între maturitatea creditelor acordate şi a împrumuturilor primite (accentuat în cazul anumitor instituții), impune reînnoirea unei părți a datoriei scadente în acest an. Continuarea şi dezvoltarea activității depind de capacitatea IFN de a atrage noi fonduri de pe piața financiară, proces ce se poate dovedi dificil în contextul actual, îndeosebi pentru societățile care nu aparțin unor structuri de grup financiar şi nu beneficiază de legături de finanțare de tipul mamă-fiică.

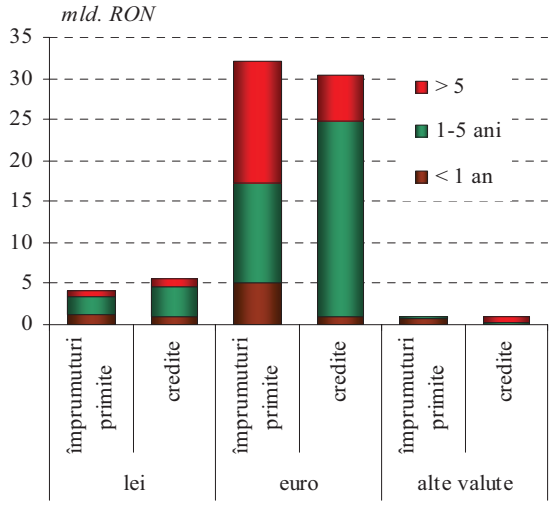
IFN se confruntă cu un **risc de credit** în creştere. Deprecierea monedei naționale, majorarea ratelor dobânzii, precum şi înăsprirea condițiilor în sectorul economiei reale au condus la o deteriorare a portofoliului de credite al IFN. În acest context, s-a observat o migrare a creditelor înspre categorii de clasificare mai puțin performante, rata riscului de credit înregistrând o tendință ascendentă pe parcursul anului 2008 (Grafic 3.3.21). De menționat este faptul că politicile laxe de creditare adoptate de unele IFN, precum şi intervenția relativ recentă a BNR în uniformizarea standardelor de creditare determină o distribuție neomogenă a riscurilor la nivelul participanților. De asemenea, în cazul leasingului financiar, creşterea volumului bunurilor reposedate poate diminua probabilitatea de recuperare integrală a capitalului, prin revânzarea obiectului debitului, în special în cazul contractelor în cadrul cărora avansul solicitat a avut o valoare redusă.

Grafic 3.3.21 – Evoluția ratei riscului de credit[63]

Sursa: BNR

Grafic 3.3.22 – Structura surselor atrase şi a creditelor acordate pe scadențe[64] şi valute

Sursa: BNR

[63] Rata riscului de credit exprimă raportul dintre expunerea neajustată aferentă creditelor şi dobânzilor clasificate în categoriile „îndoielnic" şi „pierdere" în total credite şi dobânzi aferente.

[64] În funcție de maturitatea originală.

Expunerea directă la **riscul de piaţă** este redusă la nivelul acestui segment al pieţei financiare, întrucât, în general, IFN realizează o echilibrare între activitatea de creditare şi cea de refinanţare, atât în privinţa distribuţiei devizelor (Grafic 3.3.22), cât şi a costului de atragere a resurselor. Totuşi, prin transferul riscului de curs de schimb şi de rată a dobânzii către clienţi, efectul deprecierii monedei naţionale şi al majorării dobânzilor se materializează prin creşterea riscului de credit. De asemenea, majorarea costului de refinanţare poate pune presiune asupra reducerii marjelor de profitabilitate ale IFN pentru menţinerea competitivităţii.

Adoptarea noilor reglementări contabile[65] coroborată cu riscurile în creştere au condus la o deteriorare a indicatorilor de rentabilitate ai IFN la nivel de sector. Rezultatele financiare individuale au fost mixte, dar pierderile semnificative raportate de unele societăţi[66], precum şi majorarea numărului operatorilor care au înregistrat randamente în scădere, datorate în principal cheltuielilor mari cu provizioanele, au afectat profitabilitatea IFN în ansamblu. Astfel, în cadrul Registrului special, profitul net agregat înregistrat de jumătate dintre participanţi a fost de 240 milioane lei, în timp ce pierderea cumulată a reprezentat 617 milioane lei.

Prin prisma legăturilor de capital şi de finanţare existente, **riscul de contagiune** se poate contura în cadrul anumitor grupuri financiar-bancare, dar impactul asupra sectorului bancar românesc, în ansamblu, este redus. La sfârşitul anului 2008, expunerea acestuia faţă de sectorul IFN, prin intermediul liniilor de finanţare, era de aproximativ 5 miliarde lei[67], reprezentând 2,5 la sută din totalul creditului neguvernamental acordat de instituţiile de credit, în timp ce participaţiile directe însumau 0,3 miliarde lei[68].

Deşi la nivelul sectorului s-a manifestat o tendinţă de diversificare a portofoliului IFN în privinţa creditelor acordate, a bunurilor finanţate sau a tipurilor de clienţi, activitatea de creditare a continuat să manifeste o concentrare puternică pe anumite segmente. Dependenţa încă puternică faţă de piaţa auto, precum şi faţă de unele ramuri economice (de exemplu: construcţii, transporturi) constituie o vulnerabilitate a sectorului, iar încetinirea creşterii economice şi reducerea investiţiilor afectează în mod direct posibilitatea dezvoltării activităţii IFN prin scăderea volumului finanţărilor.

[65] Începând cu data de 1 ianuarie 2008, toate IFN înscrise în Registrul General au aplicat reglementările contabile conforme cu directivele europene, prevăzute de Ordinul nr. 5/2005 al Băncii Naţionale a României.

[66] În cadrul Registrului Special se observă o concentrare a pierderilor la nivelul a patru societăţi care au cumulat 51 la sută din pierderea agregată.

[67] În trimestrul IV al anului 2008 soldul împrumuturilor primite de la instituţiile de credit a înregistrat o scădere de 10 puncte procentuale faţă de trimestrul anterior.

[68] Conform datelor furnizate pe baza Normei BNR nr. 12/2007 privind raportarea statistică a activelor şi pasivelor bilanţiere ale instituţiilor financiare nebancare.

CAPITOLUL 4. RISCURILE AFERENTE EVOLUȚIILOR MACROECONOMICE INTERNE

Creşterea consistentă din anii anteriori a activității economice a fost urmată de o contracție puternică în primul trimestru al anului 2009 (în termeni anuali). Riscul este ca, pe fondul crizei actuale, scăderea economică să conducă la dezinvestiții şi majorarea importantă a şomajului, ceea ce periclitează procesul de convergență reală şi starea financiară a companiilor şi populației. Deficitul de cont curent a început să se corecteze şi se anticipează că ajustarea va fi importantă. Există riscul ca procesul să aibă loc în special prin diminuarea investițiilor şi că va afecta şi poziția financiară a firmelor, în special a celor cu activitate de comerț exterior.

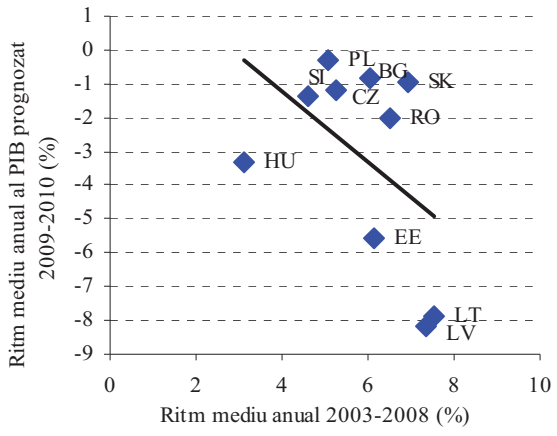
Accesul la finanțare s-a îmbunătățit în anul 2008, atât pentru companii, cât şi pentru populație. Sfârşitul anului 2008 marchează o inversare în tendință, ceea ce ridică provocări în onorarea datoriilor, în special a acelora pe termen scurt.

4.1. Sectorul real

4.1.1. Convergența reală

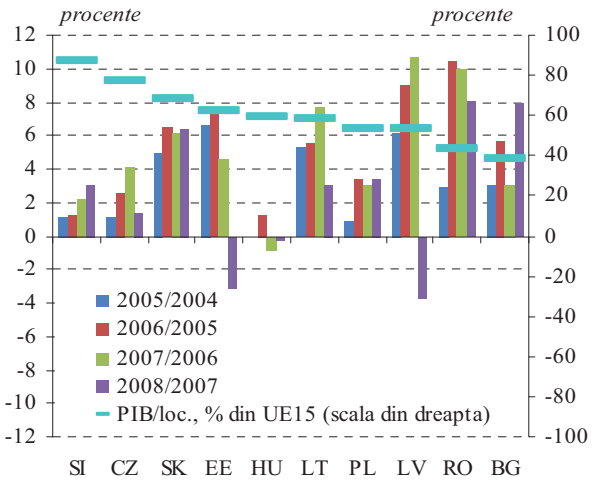
După o creştere consistentă şi în anul 2008, activitatea economică din România s-a contractat puternic (primul trimestru al anului 2009 față de aceeaşi perioadă a anului precedent). Situația s-a manifestat relativ asemănător în toată Europa Centrală şi de Est. Riscul este ca țările care au avut un ritm rapid de recuperare a decalajelor față de zona euro în ultimii ani să înregistreze scăderi de amploare, peste media regiunii şi a zonei euro, care să diminueze o parte importantă din câştigurile privind convergența reală. Un asemenea risc trebuie luat în calcul, pentru că, potrivit previziunilor recente, economiile care au crescut consistent în trecut s-ar putea să sufere o ajustare mai mare în următorii ani (Grafic 4.1.1).

Grafic 4.1.1 – Prognoza creşterii economice viitoare în funcție de ritmul mediu anual din ultimii ani

Sursa: EUROSTAT, Comisia Europeană, calcule BNR

Grafic 4.1.2 – Ritmul anual de recuperare PIB/locuitor (PPP) față de UE-15

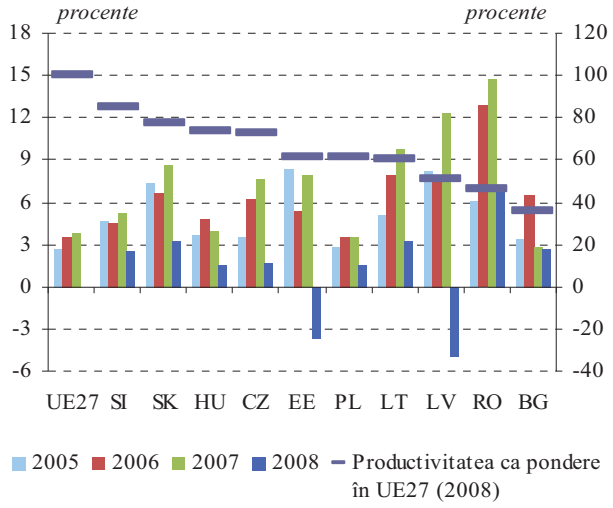

Sursa: EUROSTAT, calcule BNR

Ritmul de recuperare a decalajelor între țările ECE şi UE-15 a avut evoluții mixte în 2008: în România sau Cehia a încetinit, în unele țări a devenit negativ (Letonia, Estonia şi Ungaria), iar în alte cazuri s-a accelerat (de exemplu: Bulgaria, Polonia etc.), Grafic 4.1.2. Criza economică afectează convergența reală, în măsura în care economiile emergente se contractă mai puternic decât zona euro. Economia românească s-a diminuat în primul trimestru al anului curent cu 6,2 la sută față de perioada corespunzătoare a anului 2008, peste valoarea din zona euro (-4,6 la sută). Această încetinire este mai problematică decât în cazul altor țări, datorită nivelului mic al PIB/locuitor din România. Riscul este ca, în circumstanțele crizei actuale, reducerea activității economice să conducă la dezinvestiții şi majorarea importantă a şomajului, ceea ce periclitează procesul de convergență reală pe termen mediu şi lung. În acest context, atragerea fondurilor europene şi efectuarea de importante investiții publice devin esențiale pentru România.

Companiile care au primit investiții străine directe (ISD)[69] pot suporta relativ mai bine eventuale şocuri produse de criza actuală, dar nu în mod semnificativ diferit față de restul economiei (rentabilitatea capitalurilor şi eficiența cheltuielilor cu salariile sunt mai mari decât media pe economie, dar rata restanțelor are performanțe mai slabe[70]). Rezultă că majorarea acestor investiții în economie nu este un factor care să determine de unul singur un proces mai rapid de convergență reală în condiții de criză.

Grafic 4.1.3 – Evoluția productivității muncii* în țările ECE

*PIB (în PPP)/forța de muncă ocupată

Sursa: EUROSTAT

Avansul productivității muncii s-a temperat în 2008 în majoritatea țărilor ECE, iar în unele state baltice a devenit negativ (Grafic 4.1.3). Câştigurile de productivitate din anii anteriori ar permite companiilor să suporte mai bine eventualele şocuri generate de criză. Având în vedere că nivelul productivității în țările ECE se află în cele mai multe cazuri semnificativ sub media UE-27, riscurile încetinirii procesului de convergență reală sunt mai mari.

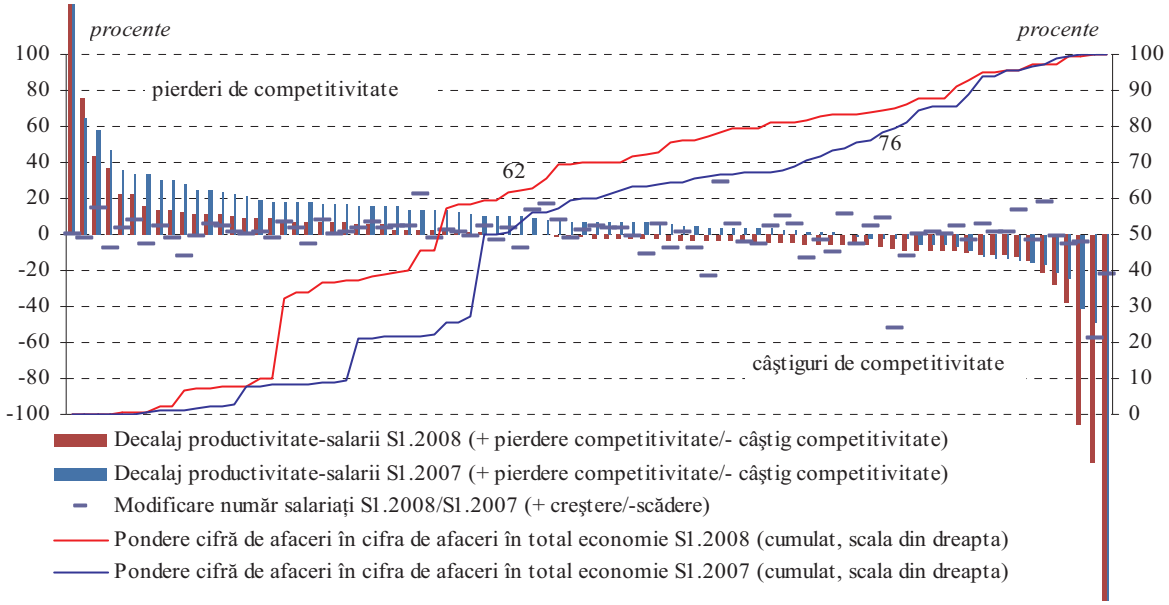
Deteriorarea productivității creşte riscul majorării ratei şomajului, ceea ce va afecta şi veniturile disponibile ale populației (şi implicit capacitatea acesteia de rambursare a datoriilor față de sistemul financiar). Rata şomajului se anticipează a se accelera semnificativ în UE (până la valoarea medie de aproape 11 la sută în 2010) şi mai sever în țările zonei euro. Rata şomajului din România a înregistrat în 2008 un minimum al ultimilor 17 ani (şi unul dintre cele mai reduse niveluri din ECE). De la sfârşitul anului 2008, numărul disponibilizărilor s-a situat însă pe o traiectorie ascendentă, anticipându-se o creştere a ratei şomajului cu 2,2 puncte procentuale (până la valoarea de 8 la sută)[71].

[69] Companiile care au primit ISD sunt importante pentru economia românească: dețin 25 la sută din activele totale, 40 la sută din îndatorarea externă şi 20 la sută din cea internă şi generează o treime din cifra de afaceri.

[70] Rata restanțelor era în martie 2009 de 2,9 la sută, față de 2,7 la sută pe ansamblu economiei. Eficiența cheltuielilor cu salariile (cheltuieli salariale/cifră de afaceri) înregistra în iunie 2008 valoarea de 6,9 la sută, în timp ce ROE (calculată folosind profitul net) era de 18 la sută, față de 12,5 la sută pe total economie. Eşantionul luat în calcul este cel al companiilor care au primit ISD în anul 2006 (pentru a permite suficient timp ca respectiva investiție să producă efecte).

[71] Comisia Europeană, previziunile de primăvară, mai 2009.

Grafic 4.1.4 – Evoluția decalajului de competitivitate în cazul firmelor românești*

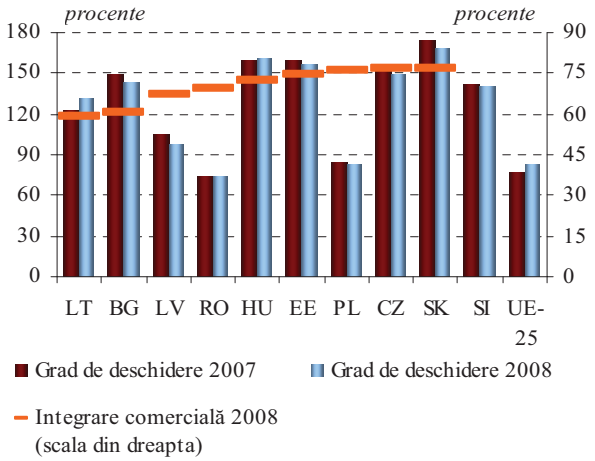

*decalajul de competitivitate este definit ca diferența dintre ritmul de creștere a salariilor și cel al cifrei de afaceri (pe scala orizontală sunt codurile CAEN ale economiei)

Sursa:MFP, calcule BNR

De altfel, situația nefavorabilă semnalată în *Raportul* anterior privind efectul presiunilor salariale asupra competitivității firmelor românești a continuat. Companiile autohtone au înregistrat și în prima jumătate a anului 2008 un decalaj nefavorabil de competitivitate, dar situația este în ameliorare față de aceeași perioadă a anului 2007 (atât ca număr de sectoare de activitate afectate, cât și ca pondere a acestora în volumul activității). Astfel, ponderea în cifra de afaceri generată în România a firmelor care au avut o pierdere de competitivitate a scăzut de la 76 la 62 la sută (semestrul 1 2008 față de semestrul 1 2007, Grafic 4.1.4).

Grafic 4.1.5 – Gradul de deschidere a economiilor* și integrarea comercială cu UE**

* ponderea importurilor și a exporturilor în PIB

** ponderea comerțului cu UE în total comerț exterior

Sursa: EUROSTAT

Companiile care nu au reușit să-și îmbunătățească situația competitivității în perioada de creștere economică (semestrul 1 2008/semestrul 1 2007, respectiv semestrul 1 2007/semestrul 1 2006) generează peste 50 la sută din cifra de afaceri.

Gradul de deschidere a economiei și integrarea comercială cu UE sunt alți doi factori importanți în procesul convergenței reale și al fructificării potențialului de creștere economică. România se află în urma celor mai multe țări (Grafic 4.1.5). Pe termen scurt, în contextul crizei actuale, situația ar putea constitui un avantaj, pentru că efectele negative din UE nu s-ar translata cu aceeași intensitate și în economia națională.

4.1.2. Sectorul imobiliar şi activele imobiliare – importanța pentru stabilitatea financiară

A. Importanța sectoarelor construcții şi imobiliar pentru economie şi bănci

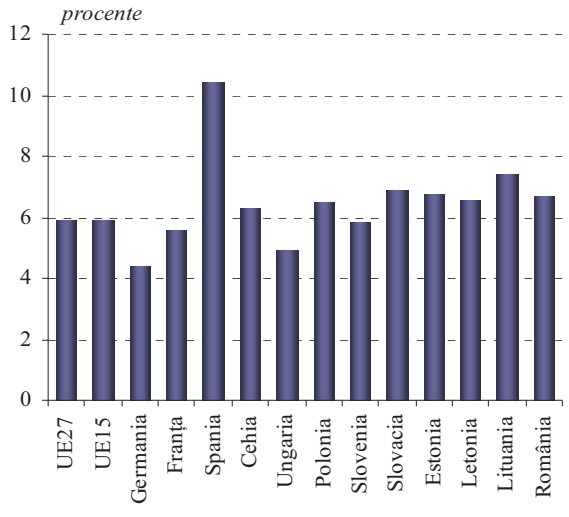
Companiile din sectoarele construcții şi imobiliar au rol în creştere pentru economie şi sectorul bancar, astfel că disfuncționalitățile pe piața activelor imobiliare pot impieta tot mai mult stabilitatea financiară.

Sectorul construcțiilor şi-a majorat constant contribuția la formarea valorii adăugate din economie (circa 12 la sută în 2008, față de 6 la sută în 2004). Din această privință, România se situează peste media din UE (intervalul 2000-2007, Grafic 4.1.6). Numărul de salariați din construcții şi deținerile de active sunt importante (13, respectiv 8 la sută din total economie, iunie 2008). Costul de construcție al locuințelor noi cunoaşte un trend ascendent, semnificativ peste media europeană, astfel că ar exista unele marje de manevră pentru ca aceste companii să rămână în piață dacă îşi eficientizează costurile. Numărul autorizațiilor de construcții acordate nu a înregistrat nici o corecție importantă până în luna martie 2009 (Grafic 4.1.7). În aceste condiții, sunt premise ca impactul crizei asupra sectorului construcții să poată fi gestionat mai uşor.

Sectorul imobiliar are o pondere mică în cifra de afaceri totală (1 la sută), dar deține 12 la sută (iunie 2008) din activele totale ale economiei (în creştere de la 3 la sută în decembrie 2004).

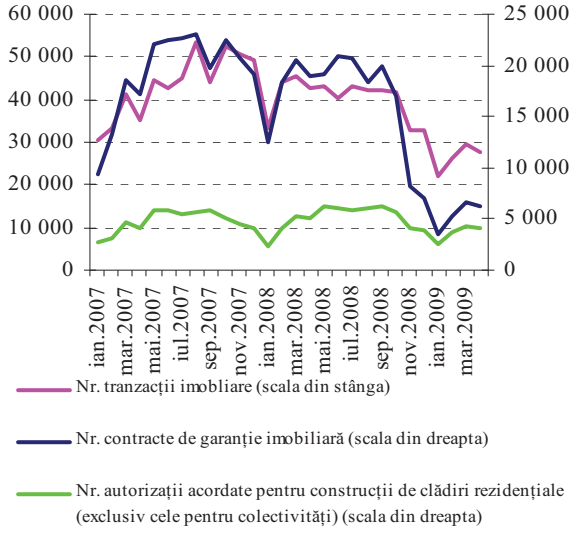
Expunerea băncilor pe aceste două sectoare este relativ mare, în creştere comparativ cu importanța lor în economie (21 la sută din creditele acordate în martie 2009) şi neomogenă la nivelul instituțiilor de credit. Rata restanțelor generată de firmele din sectoarele imobiliar şi construcții (3,2 la sută, martie 2009) este superioară celei de la nivelul întregii economii (2,7 la sută, martie 2009, Grafic 4.1.8). În opinia băncilor[72], sectorul imobiliar, urmat de cel al construcțiilor, au cunoscut cea mai accentuată deteriorare a riscului de credit în ultimul an.

Grafic 4.1.6 – Contribuția sectorului construcțiilor la formarea PIB, medie 2000-2007

Sursa: EUROSTAT

Grafic 4.1.7 – Numărul tranzacțiilor imobiliare şi a autorizațiilor de construcții

Sursa: INS, Uniunea Națională a Notarilor Publici din România

[72] Conform chestionarului calitativ privind creditarea companiilor şi populației care este transmis trimestrial băncilor.

Datoria externă a firmelor din cele două sectoare reclamă o monitorizare atentă: (i) cumulează peste 40 la sută din stocul datoriei pe termen mediu şi lung aparţinând companiilor nefinanciare şi (ii) reprezintă 38, respectiv 46 la sută din ieşirile, respectiv intrările programate pe 2009 din datoria externă pe termen scurt reziduală. Implicaţiile sunt: (i) nesiguranţa fluxurilor de intrări, în condiţiile în care dificultăţile din aceste sectoare se vor accentua şi (ii) posibilitatea ca în cazul unor probleme, serviciul extern al datoriei să fie onorat cel dintâi, în detrimentul celui către băncile autohtone.

B. Importanţa activelor imobiliare pentru stabilitatea financiară

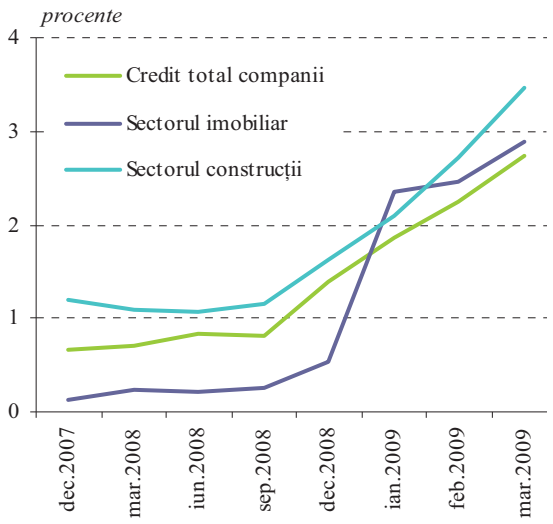
Riscurile din creditarea imobiliară au crescut, dar există elemente ce contrabalansează influenţa negativă. Factorii principali de risc sunt: (i) ponderea mare în finanţarea companiilor a creditului garantat cu imobile (o evoluţie adversă a valorii acestui colateral poate deteriora calitatea portofoliului băncilor); (ii) rata restanţelor în creştere consistentă (dar de la o valoare modică) şi (iii) expunerea mare a băncilor pe firmele din sectorul imobiliar şi construcţii. Factorii care atenuează riscurile sunt: (i) ponderea mai redusă în portofoliul bancar (comparativ cu ţările din UE) a creditului ipotecar acordat populaţiei; (ii) nivelul destul de prudent al LTV (*loan-to-value*) şi (iii) scăderea relativ mică a intenţiei populaţiei de achiziţionare a unui imobil în următoarele 12 luni.

(B1) Creditul bancar acordat companiilor este garantat preponderent cu active imobiliare (circa 75 la sută din totalul creditelor, martie 2009). Rata restanţelor pentru aceste credite a înregistrat un salt semnificativ în ultimele luni (mai important în cazul creditelor în valută). Nu par a exista comportamente diferite de neplată între creditele garantate şi cele negarantate cu ipoteci: rata restanţelor este aproximativ aceeaşi (2,6-2,8 la sută, martie 2009). Soldul creditelor afectate de restanţe a ajuns însă la 9,4 la sută în martie 2009 (faţă de 3,2 la sută în decembrie 2007), astfel că rata restanţelor are premise să crească.

(B2) Creditul bancar acordat populaţiei este garantat într-o proporţie ascendentă cu active imobiliare: 47, faţă de 42 la sută (martie 2009, faţă de decembrie 2007). Rata şi volumul restanţelor la aceste credite au cunoscut o creştere substanţială în ultimul an, dar nivelurile sunt încă gestionabile (rata restanţelor este de 0,32 la sută, martie 2009). Impactul asupra băncilor al scăderii preţurilor la imobilele rezidenţiale (prin intermediul garanţiilor ipotecare) ar putea fi atenuat. Băncile raportează o valoare medie de 66 la sută a indicatorului LTV (*loan-to-value*) pentru portofoliul creditelor ipotecare aflate în stoc (martie 2009). În aceste condiţii, valoarea activelor imobiliare ar trebui să scadă cu aproximativ 35 la sută faţă de preţul de achiziţie (şi nu faţă de maximul atins în piaţă) pentru ca valoarea colateralului să se reducă sub cea a creditului. O asemenea ajustare potenţială a pieţei imobiliare ar depăşi scăderea medie a preţurilor imobilelor înregistrată pe plan internaţional în cazul crizelor anterioare (respectiv de 29 la sută[73]).

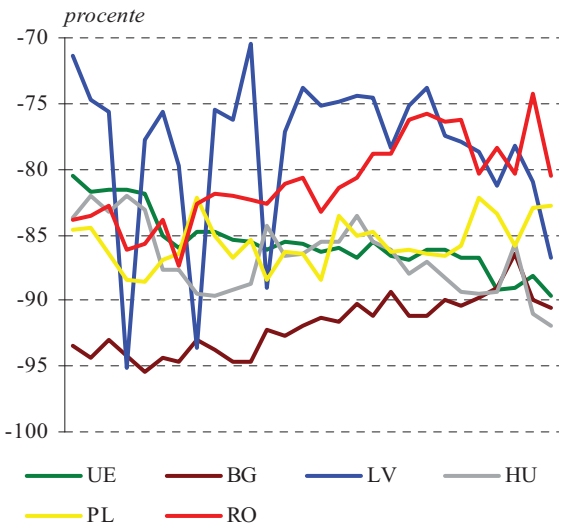
[73] Claessens, S., Kose, A., Terrones, M., 2008, *"What Happens During Recessions, Crunches and Busts",* IMF Working Paper 08/274, Decembrie.

Grafic 4.1.8 – Rata restanțelor bilanțiere

Sursa: calcule BNR

Grafic 4.1.9 – Intenția de achiziție sau de construire a unei locuințe în următoarele 12 luni (solduri conjuncturale)

Sursa: Comisia Europeană

Creditul garantat cu active imobiliare este format din: credit ipotecar[74] (42 la sută din total) şi credit de consum garantat cu ipoteci[75] (58 la sută, martie 2009).

(B2a) Creditul ipotecar are o pondere redusă în totalul creditului către populație (21,7 la sută, ianuarie 2009). Comparativ cu alte țări din UE, situația României este puternic atipică[76], ceea ce ar putea constitui în prezent un element pozitiv pentru stabilitatea financiară, în condițiile în care piața imobiliară s-ar deteriora suplimentar. De altfel, acest ultim risc ar putea avea manifestări mai puțin severe în România decât în restul UE, pentru că intențiile de achiziție a unei locuințe în următoarele 12 luni, deşi s-au deteriorat, se situează de la începutul anului 2009 peste media UE (Grafic 4.1.9).

(B2b) Creditul de consum garantat cu ipoteci a luat amploare (ajungând la 36,7 la sută din creditul de consum, martie 2009), însă şi riscul s-a amplificat. Rata restanțelor a crescut de aproximativ zece ori din decembrie 2007, dar nivelul este încă redus (0,42 la sută, martie 2009).

[74] Pentru comparații internaționale se utilizează doar creditul ipotecar. Numărul creditelor garantate cu ipoteci în România este redus (aproximativ 0,3 din 7,6 milioane credite către populație) şi are o valoare medie de circa 38 000 euro.

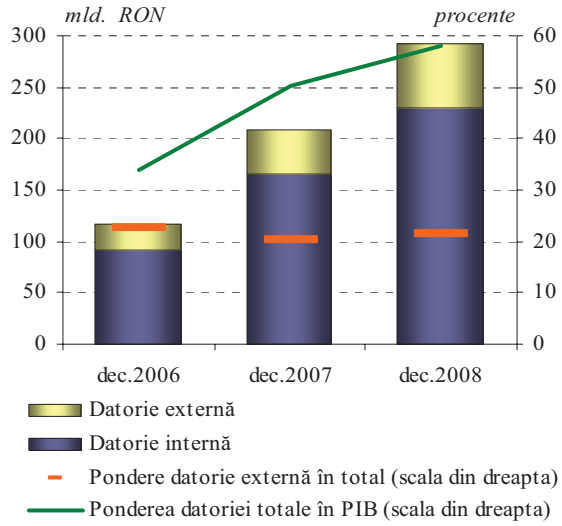
[75] Aceste credite nu au o destinație precisă fiind îndreptate fie către consum, fie către investiții imobiliare.

[76] În zona euro, 71 la sută din totalul creditului către populație este ipotecar (decembrie 2008).

4.2. Politicile financiare

4.2.1. Politica de creditare şi accesul la finanțare al companiilor şi populației

Grafic 4.2.1 – Evoluția îndatorării sectorului companiilor nefinanciare şi a populației

Sursa: calcule BNR

Creditele companiilor şi ale populației luate de la instituțiile financiare (bănci şi IFN, interne şi externe), însumează aproape 300 miliarde lei (decembrie 2008). Suma reprezintă echivalentul a 58 la sută din PIB[77] (față de 43 la sută în decembrie 2006, Grafic 4.2.1).

Accesul la finanțarea bancară s-a îmbunătățit în anul 2008, atât pe (A) segmentul companiilor, cât şi (B) pe cel al populației. Sfârşitul anului 2008 ar putea marca o inversare în tendință, pentru că a avut loc o înăsprire accentuată a condițiilor şi termenilor de acces la creditare.

(A) Numărul companiilor care au primit credite de la instituții financiare (autohtone sau străine) a ajuns la 16 la sută (din totalul companiilor active din România, martie 2009, față de circa 8 la sută în 2005). Numărul încă mic al companiilor care se împrumută, precum şi rolul semnificativ al acestora pentru economie[78] demonstrează că diminuarea finanțării ar putea avea consecințe negative importante.

Firmele din comerț şi imobiliare ar putea resimți cel mai acut impactul scăderii accesului la finanțare, pentru că acestea folosesc mult mai intens resursele băncilor comparativ cu valoarea adăugată creată. Dificultatea menținerii finanțării externe ar afecta cel mai tare companiile din imobiliare şi industria prelucrătoare (Grafic 4.2.2).

IMM au contabilizat peste două treimi din creditul acordat de băncile româneşti (în condițiile în care contribuie cu doar circa 50 la sută la formarea VAB). Aceste firme au acces bun şi la finanțarea externă (45, respectiv 53 la sută din datoria externă pe termen mediu şi lung, respectiv creditul pe termen scurt aparține IMM, decembrie 2008).

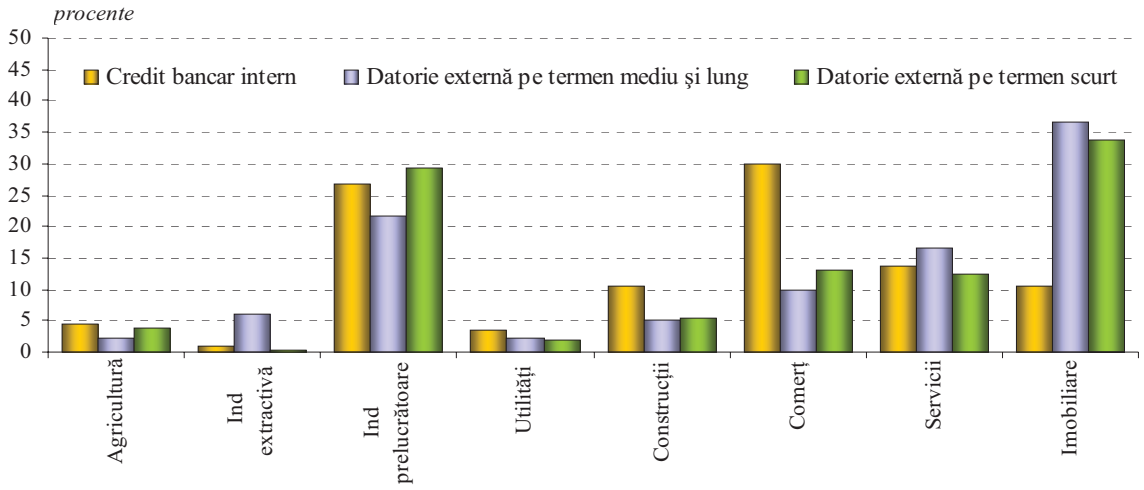
Companiile care produc bunuri ce încorporează valoare adăugată mare (*medium high tech* şi *high tech*) apelează mai puțin la finanțarea internă (comparativ cu valoarea creată pentru economie). Necesarul de resurse este suplinit prin apelarea la creditarea externă, dar în special pe termen scurt. Expunerea pe această formă de finanțare este foarte mare: (i) 14 la sută din toată datoria externă pe termen scurt (DETS) era contabilizată de aceste firme (decembrie 2008) şi (ii) DETS reprezintă la aceste companii peste 20 la sută din totalul finanțării externe şi interne (în timp ce media pe economie este de 8 la sută, decembrie 2008). În condițiile diminuării importante a accesului la resursele externe, există riscul ca impactul asupra firmelor ce produc bunuri cu valoare adăugată mare să fie consistent. Aceste companii au dovedit până în prezent că-şi onorează bine serviciul

[77] Dacă includem şi estimarea preliminară privind creditele care au fost externalizate de sectorul bancar în intervalul 2006-2008, ponderea îndatorării financiare a companiilor şi populației ar putea fi de peste 60 la sută din PIB (decembrie 2008).

[78] Aceste companii contribuie cu aproape 65 la sută la valoarea adăugată brută produsă în economie (iunie 2008).

datoriei (rata restanțelor la creditele bancare interne a fost de 2,6 la sută, în timp ce media în economie era de 2,7 la sută, decembrie 2008), ceea ce mai reduce din riscul nereînnoirii liniilor de finanțare.

Grafic 4.2.2 – Accesul la finanțare al companiilor pe sectoare economice (procent în total sursă de finanțare: bancară, externă pe TS, externă pe TML)

Sursa: MFP, calcule BNR

(B) Numărul persoanelor fizice cu credite bancare a ajuns la aproape 4,2 milioane, respectiv 40 la sută din populația activă (martie 2009). Având în vedere că finanțarea bancară a populației datează relativ recent (2003), rezultă că accesul populației la credit este bun. Un debitor are în medie două credite, în special de consum. Creditul mediu este de circa 13 000 lei şi existau aproximativ 7,5 milioane de credite bancare (decembrie 2008).

Structura creditorilor economiei reale şi ai populației este relativ diversificată:

1. Sectorul bancar autohton este principalul finanțator (66 la sută din total). În condițiile actuale de diminuare a accesului la resursele externe, este posibil ca rolul sectorului bancar autohton să crească. Finanțarea economiei reale se realizează în special prin credite de trezorerie, dar creditele pentru finanțarea stocurilor şi echipamentelor au devenit într-o oarecare măsură mai importante (Grafic 4.2.3).

2. Creditorii externi asigură mai bine de o cincime din totalul finanțării. Până în prezent au fost o sursă stabilă de finanțare (ponderea s-a menținut aproximativ constantă în ultimii ani în jurul valorii de 21 la sută, Grafic 4.2.1). Sumele au fost destinate practic numai companiilor (populația deține doar 0,08 la sută din totalul finanțărilor externe).

3. IFN autohtone furnizează 12 la sută din finanțarea totală. Cea mai mare parte a resurselor este direcționată către companii (77 la sută).

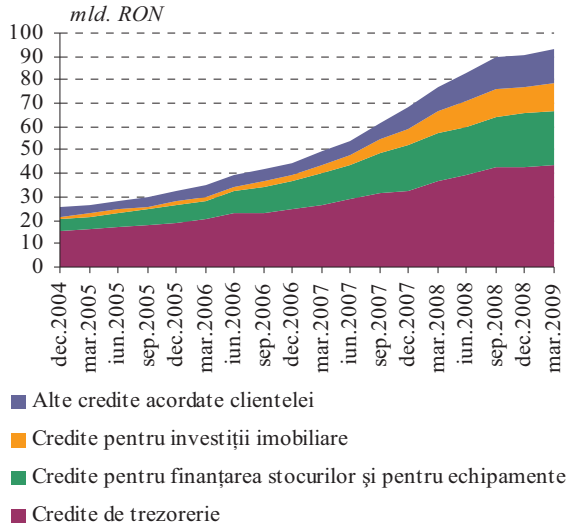
Caracteristicile principale ale creditării arată existența unor riscuri în creştere:

(i) Riscul valutar este foarte important. Îndatorarea în valută este de 70 la sută din total (decembrie 2008), mai ridicată în cazul companiilor (Grafic 4.2.4). Această valoare este chiar mai mare dacă

s-ar contabiliza şi creditele externalizate. În asemenea condiții, o evoluție nedisruptivă a cursului de schimb este esențială pentru menținerea stabilității financiare.

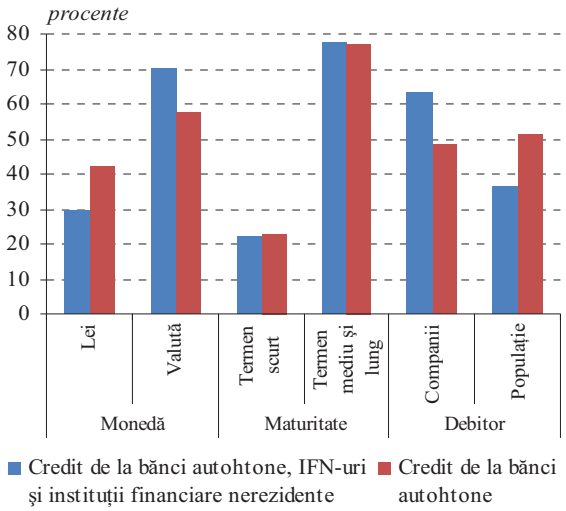
(ii) Companiile dețin aproape două treimi din totalul îndatorării şi o diversificare mai bună pe cele trei categorii de finanțatori (bănci autohtone, creditori externi şi IFN). Pe de altă parte, populația este relativ captivă față de sectorul bancar (reprezentând 92 la sută din totalul finanțării ei).

Grafic 4.2.3 – Evoluția creditelor acordate companiilor în funcție de destinație

Sursa: BNR

Grafic 4.2.4 – Structura creditării totale (interne şi externe) a sectorului privat, decembrie 2008

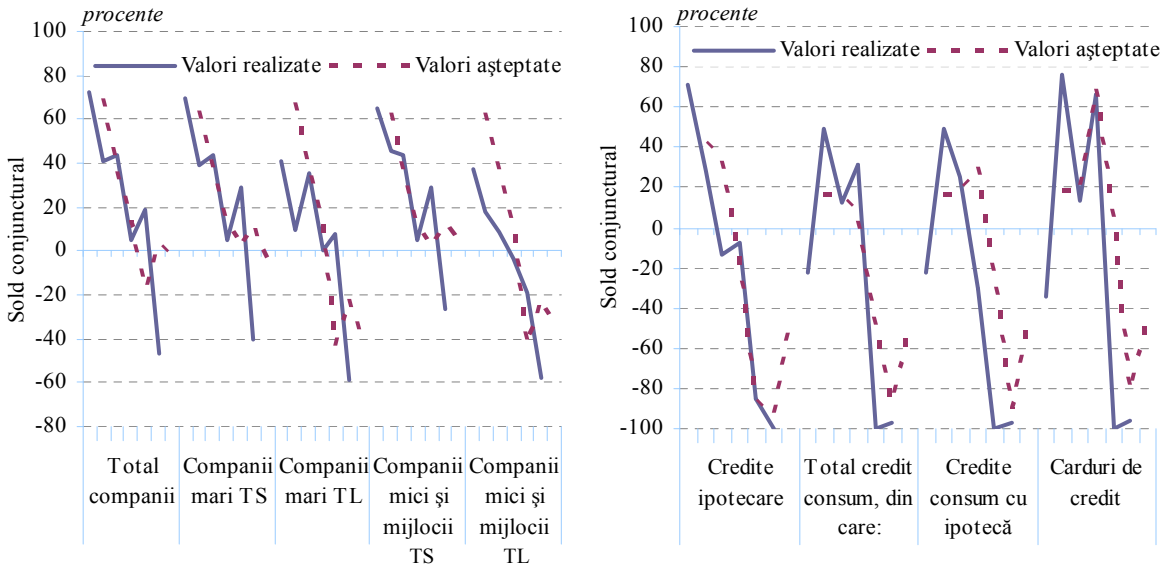
Sursa: calcule BNR

(iii) Îndatorarea este în special pe termen mediu şi lung (78 la sută din totalul îndatorării, Grafic 4.2.4). Pe acest orizont lung al duratei de viață a creditului, economia reală va cunoaşte schimbări structurale importante (inclusiv în contextul intrării în zona euro). Existența unui management performant este esențială, altfel creşte riscul ca un număr mai mare de companii să iasă de pe piață, inducând şi pierderi pentru creditori.

(iv) Cererea şi oferta autohtone de creditare au oscilații mari, în aceeaşi direcție şi sunt puternic prociclice. Dacă până în septembrie 2008 cererea şi oferta de creditare erau abundente, ulterior a avut loc o ajustare rapidă şi amplă. Oferta s-a redus ca urmare a: (i) majorării riscului debitorilor, (ii) existenței în multe cazuri a unui raport credite/depozite considerabil supraunitar, (iii) riscului de deteriorare a solvabilității pe măsură ce debitorii actuali vor avea dificultăți în onorarea serviciului datoriei şi (iv) scumpirii resurselor de finanțare ale băncilor. Majorarea costurilor cu finanțarea şi incertitudinile privind situația economică sunt factorii principali care au diminuat cererea de creditare din partea firmelor, indiferent de dimensiunea acestora (Grafic 4.2.5). În cazul cererii provenind de la populație, aşteptările băncilor privind toate tipurile de credite sunt şi mai pesimiste (Grafic 4.2.5). Majorarea costurilor cu dobânzile, reducerea gradului maxim de îndatorare şi anticipațiile privind scăderea în continuare a prețului imobilelor induc o notă de precauție sporită în comportamentul populației.

Grafic 4.2.5 – Modificarea trimestrială a cererii de credite în perioada T4 2007 – T1 2009 pentru:

companii **populație**

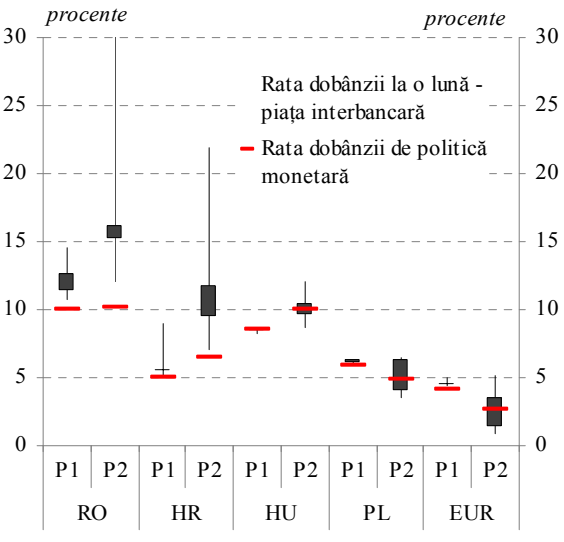

Notă: valorile pozitive ale soldului conjunctural indică o creştere a cererii de credite.

Sursa: Sondaj privind creditarea companiilor financiare şi a populației, mai 2009

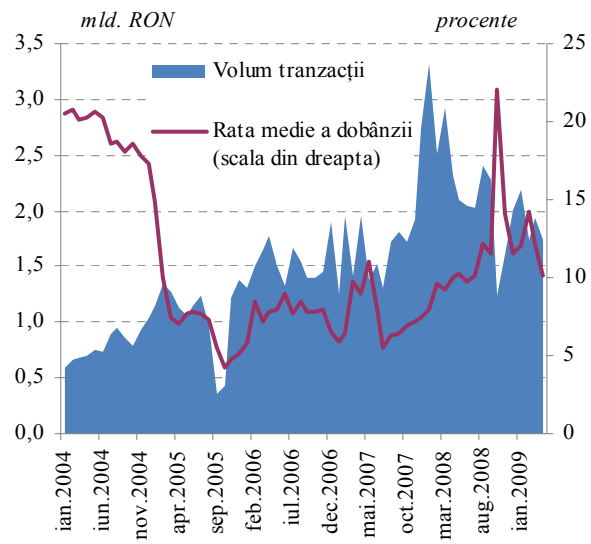
(v) Evoluțiile de pe piața monetară din a doua parte a anului au reflectat restrângerea treptată a lichidității. Volumul mediu zilnic al depozitelor interbancare s-a redus de la aproximativ 14,5 miliarde lei la circa 4 miliarde lei. Ratele dobânzii s-au menținut ridicate (peste rata de politică monetară – Grafic 4.2.6). Efectele s-au transmis şi către piața creditului acordat de bănci. Ratele dobânzii la creditele nou acordate au înregistrat o creştere importantă în intervalul septembrie-noiembrie 2008.

Grafic 4.2.6 – Distribuția ratelor de dobândă interbancare la o lună şi rata dobânzii de politică monetară (P1: mai 2008 - sep. 2008, P2: oct. 2008 - apr. 2009)

Sursa: Bloomberg, BNR

Grafic 4.2.7 – Volumul tranzacțiilor pe piața monetară şi rata medie a dobânzii

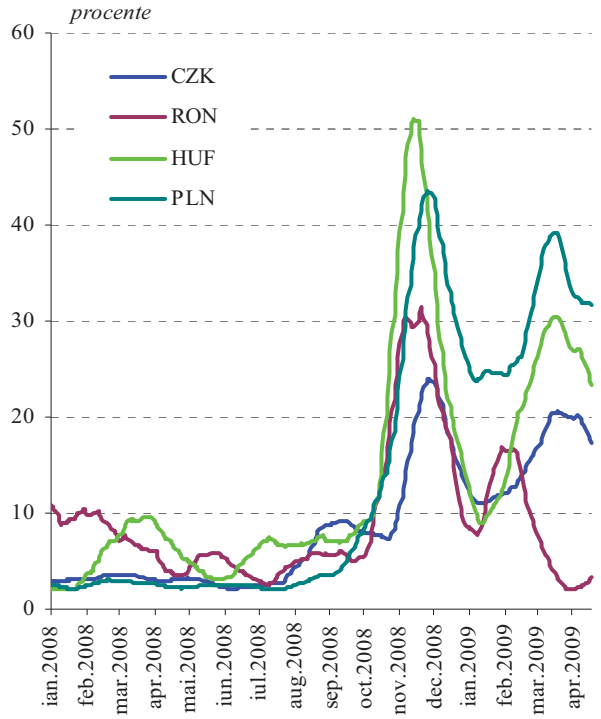
Sursa: BNR

Apariția temerilor privind o posibilă reducere a finanțărilor acordate de băncile-mamă unor filiale a sporit neîncrederea băncilor între ele (Grafic 4.2.7), acestea apelând facilitățile permanente. BNR a intervenit pentru menținerea funcționalității pieței monetare, folosind o gamă largă de instrumente (tranzacții *repo*, *swap*-uri, reducerea cu 2 puncte procentuale a rezervelor minime obligatorii aplicabile pasivelor în lei).

Eficiența intervențiilor băncii centrale poate fi îmbunătățită. Lărgirea sferei de operațiuni prin care este furnizată lichiditatea în piață, extinderea maturităților şi diversificarea paletei de colateral eligibil în operațiunile de politică monetară reprezintă soluții care pot fi avute în vedere.

4.2.2. Politica de curs de schimb şi implicațiile asupra stabilității financiare

Grafic 4.2.8 – Volatilitatea condiționată a principalelor monede CEE raportate la euro (procente, medie mobilă pe 20 de zile)

Sursa: calcule BNR, Bloomberg

Evoluția cursului de schimb din prima parte a anului 2008 a fost stabilă (randamentul mediu lunar pe primele 9 luni a fost de 0,3 la sută, iar volatilitatea medie a fost de sub 6 la sută). În perioada octombrie 2008 – aprilie 2009, leul s-a depreciat cu 12 la sută față de euro (şi cu 21 la sută față de dolar), în timp ce volatilitatea a depăşit 30 la sută (Grafic 4.2.8). Aceste contraste puternice între cele două perioade ale anului 2008 nu au putut fi anticipate, afectând considerabil capacitatea de reacție a mediului economic şi planurile de afaceri.

Factorii care au stat la baza acestei întreruperi de dinamică în evoluția cursului de schimb au fost: (i) globali – incertitudinea mare legată de situația sistemului financiar mondial şi de posibilele repercusiuni asupra țărilor emergente, (ii) regionali, cât şi (iii) specifici – înrăutățirea calificativului de credit al României (la *sub-investment*) de către două agenții de *rating* importante.

Intervențiile băncii centrale în această perioadă au vizat reducerea variațiilor excesive. Volatilitatea monedei naționale, deşi în creştere semnificativă, a rămas sub a altor monede din regiune, iar în prezent înregistrează niveluri dintre cele mai joase (Grafic 4.2.8).

Lichiditatea pieței valutare s-a diminuat semnificativ după octombrie 2008, datorită retragerilor nerezidenților. În noiembrie, volumul tranzacțiilor valutare s-a redus cu circa 60 la sută (față de luna octombrie 2008), moment ce a marcat debutul unei perioade cu activitate în scădere a pieței valutare (cel puțin până în martie 2009).

4.3 Echilibrul extern

4.3.1 Deficitul de cont curent şi finanţarea acestuia

Riscul identificat în *Raportul* anterior privind posibilitatea unei ajustări importante a deficitului de cont curent a început să se materializeze de la sfârşitul anului 2008. Deficitul se prognozează să se corecteze rapid şi semnificativ de la 12,3 la sută (în 2008) la 7,4 la sută în 2009. Această evoluţie se anticipează a se manifesta în toate ţările emergente ale UE, dar în proporţii diferite (Tabel 4.3.1).

Tabel 4.3.1 – Evoluţia deficitelor de cont curent în ţările emergente ale UE

procente în PIB

	BG	CZ	EE	LV	LI	HU	PL	RO
Medie 2002-2006	-9,0	-4,4	-12,2	-12,5	-7,4	-7,8	-2,4	-6,3
2007	-22,5	-1,5	-18,3	-22,5	-15,1	-6,2	-5,1	-13,5
2008	-24,8	-3,1	-9,1	-13,6	-12,2	-8,4	-5,3	-12,3
2009	-18,8	-3,2	-1,1	-1,5	-1,9	-5,0	-4,7	-7,4
2010	-17,2	-3,3	-3,1	-1,9	0,7	-4,8	-3,7	-6,1

Sursa: Comisia Europeană, previziunile de primăvară, mai 2009

Corecţia deficitului de cont curent aduce două provocări importante: (A) deteriorarea situaţiei financiare a companiilor, în special a celor cu activitate de import-export şi (B) riscul ca ajustarea să aibă loc în special prin diminuarea investiţiilor.

(A) Companiile de comerţ exterior resimt deja efectele diminuării activităţii cu străinătatea, inclusiv prin deteriorarea capacităţii de plată a obligaţiilor către finanţatori.

(A1) Companiile producătoare de bunuri intermediare şi angajate în activitatea de export-import au suferit o deteriorare rapidă a activităţii economice. Reducerea cererii externe a condus la scăderea importantă a exporturilor (piaţa acestor companii contribuind cu peste 90 la sută la corecţia exporturilor în perioada noiembrie 2008 – februarie 2009).

Sănătatea financiară a acestor firme, de asemenea, s-a deteriorat. Calitatea creditului bancar intern a consemnat cea mai rapidă şi semnificativă înrăutăţire (rata restanţelor a crescut mai mult decât triplu în câteva luni, de la 2 la sută în iunie 2008, la 7,5 la sută în martie 2009). Implicaţiile asupra sectorului bancar românesc sunt relativ limitate, pentru că aceste companii deţin 6 la sută din totalul creditelor acordate. Pe de altă parte, creditorii externi ar putea fi mai afectaţi: 85 la sută din resursele financiare ale acestor firme provin din străinătate.

(A2) Companiile de comerţ cu activitate exclusiv de import (care realizează 30 la sută din importuri şi reprezintă peste 50 la sută din numărul firmelor importatoare) s-au confruntat cu o diminuare a ratei de rentabilitate încă din prima jumătate a anului 2008 (de la 15,6 la sută în iunie 2007, la 10,3 la sută în iunie 2008). Cifra de afaceri a început să se ajusteze considerabil, ajungând să fie în cazul firmelor cu activitate de comercializare a autovehiculelor[79] cu aproape 40 la sută mai mică (T1 2009, faţă de T1 2008).

Companiile exclusiv importatoare s-au finanţat preponderent prin credite interne în valută (reprezintă peste 50 la sută din totalul finanţării de la creditori autohtoni şi străini). Expunerea sectorului bancar românesc este de 9 la sută din totalul creditelor acordate economiei (respectiv

[79] Indici lunari faţă de aceeaşi perioadă a anului anterior.

aproape 12 la sută din creditele acordate în valută, martie 2009). Finanțarea acestor companii din străinătate este de asemenea relativ redusă: 7 la sută din totalul datoriei externe private a României (din care 73 la sută pe termen mediu şi lung).

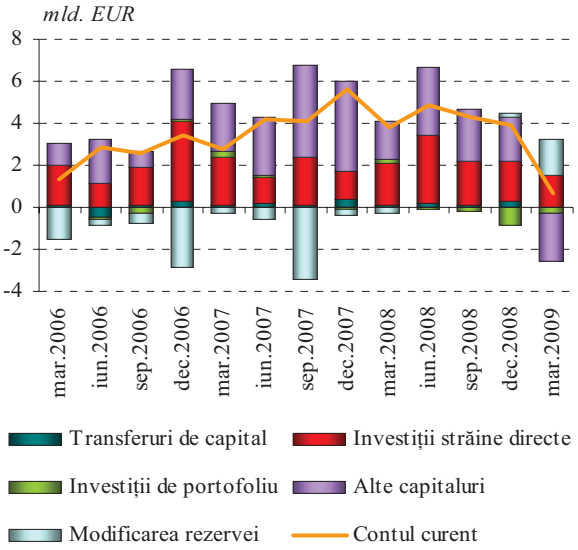
Deşi cifra de afaceri a companiilor cu activitate exclusiv de import s-a diminuat, efectul negativ nu s-a translatat şi asupra onorării serviciului datoriei. Rata restanțelor a crescut într-un ritm mai mic decât media pe economie, în condițiile în care se afla la un nivel modest (0,6 la sută, martie 2009). Este posibil ca restanțele să crească mai susținut în perioada următoare, pe fondul ajustării comportamentului de consum al firmelor şi populației.

Accesul mai dificil la finanțare, în special la creditele comerciale, rămâne o provocare pentru importatori. Creditele comerciale externe pe termen scurt s-au redus cu peste 73 la sută (respectiv cu 2,7 miliarde euro, septembrie 2008 – martie 2009[80]). Finanțarea externă pe termen scurt de tipul creditelor a fost mult mai stabilă (a înregistrat o stagnare în T4 2008 şi o uşoară creştere în T1 2009).

(A3) Companiile cu activitate de export au înregistrat cel mai rapid avans al restanțelor dintre firmele de comerț exterior (de la circa 1 la sută la 4 la sută în perioada decembrie 2007 – decembrie 2008). Atât sectorul bancar românesc, cât şi finanțatorii externi au expunere relativ importantă pe aceste companii (8 la sută din totalul creditelor acordate, respectiv 18 la sută din totalul datoriei externe).

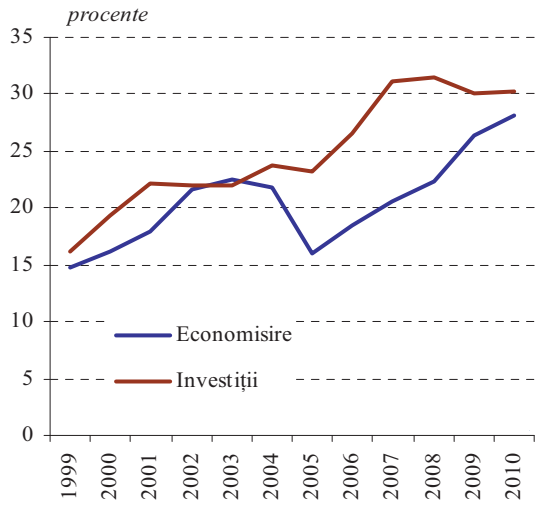
(B) Toate sectoarele economice (companii, populație şi autorități) au acumulat deficite de finanțare în ultimii ani, ce au fost suplinite prin economisirea externă. În contextul crizei, aceasta şi-a redus apetitul de a fi fructificată în România. Primele care s-au retras începând cu sfârşitul anului 2008 au fost investițiile de portofoliu şi alte capitaluri (Grafic 4.3.1). Investițiile străine directe au rămas consistente până în prezent (martie 2009).

Grafic 4.3.1 – Contul de capital şi deficitul de cont curent (date trimestriale, neajustate)

Sursa: BNR

Grafic 4.3.2 – Rata economisirii şi a investițiilor (pondere în PIB)

Notă: Linia întreruptă reprezintă valori estimate, iar valorile pentru 2009 şi 2010 sunt prognozate

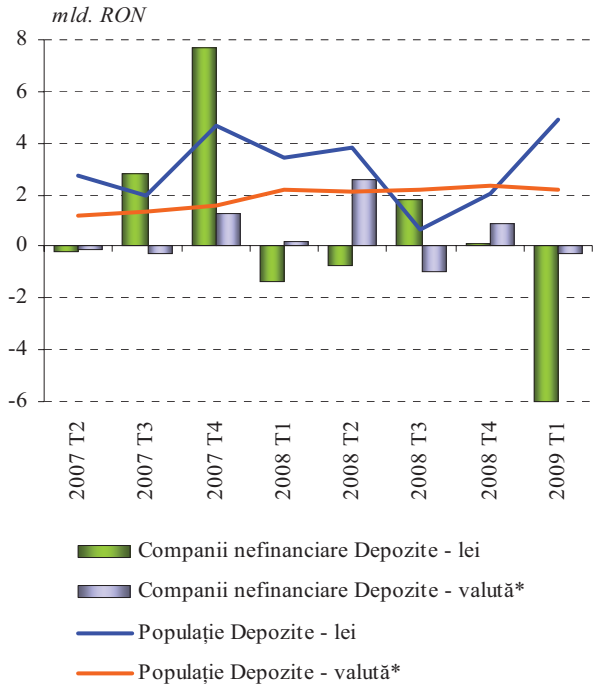
Sursa: EUROSTAT

[80] Datele sunt preluate din standardul SDDS şi reprezintă creditele comerciale pentru alte sectoare.

Aşteptările sunt ca ajustarea deficitului de cont curent să se realizeze prin plafonarea ratei investițiilor şi stimularea economisirii interne (Grafic 4.3.2). De altfel, rata de creştere a investițiilor în economie s-a redus puternic în T4 2008 (la 2,3 la sută, T4 2008 față de T4 2007). Reducerile de ritm au avut loc atât în cazul investițiilor în utilaje (3,6 la sută, T4 2008 față de T4 2007), cât şi în cazul investițiilor în construcții (7,3 la sută, T4 2008 față de T4 2007). Perspectivele se mențin asemănătoare[81].

Importurile de bunuri de capital[82] au contribuit cu peste 40 la sută la corecția importurilor (noiembrie 2008 – februarie 2009). Scăderea considerabilă a intrărilor de mijloace de transport este factorul principal ce a condus la rezultatul menționat. Acest lucru, dacă tendința se va menține şi în perioada următoare, mai atenuează din riscul ca importurile să se corecteze pe seama bunurilor de capital, esențiale creşterii productivității.

Grafic 4.3.4 – Modificarea depozitelor populației şi ale companiilor nefinanciare*

* modificările depozitelor în valută sunt ajustate pentru efectul de curs de schimb

Sursa: calcule BNR

Deteriorarea perspectivelor populației privind veniturile viitoare (efect de venit) şi deprecierea activelor (financiare şi nefinanciare – efect de avere) vor potența economisirea cu rol de precauție. Oferta bancară a crescut semnificativ în ultima perioadă, oferind randamente mulțumitoare. Populația a înregistrat o majorare consistentă a economisirii bancare, în special prin depozitele în lei (Grafic 4.3.4).

În cazul companiilor, reducerea perspectivelor de profit pe fondul diminuării cererii interne şi externe poate avea efecte mixte asupra economisirii. Firmele cu poziție financiară bună s-ar putea să amâne deciziile de investiții şi să economisească resursele astfel eliberate. Companiile îndatorate cu proiecte de investiții în derulare vor încerca finalizarea sau înghețarea acestora, în funcție de capacitatea de finanțare. Economisirea bancară a companiilor a fost mai volatilă, iar aşteptările sunt în sensul creşterii acestei volatilități dacă dificultățile în obținerea de lichidități se vor amplifica.

[81] Conform *Buletinului de conjunctură al BNR*, aprilie 2009. În al doilea rând, sondajul efectuat periodic de către Comisia Europeană în rândul companiilor din UE arată că gradul de utilizare a capacităților de producție s-a redus, ceea ce nu promovează inițierea de noi investiții. În al treilea rând, conducătorii băncilor româneşti se aşteaptă ca cererea de creditare pe termen lung (modul în care cel mai probabil se finanțează investițiile) să se diminueze considerabil (conform *Sondajului BNR privind creditarea companiilor financiare şi a populației*).

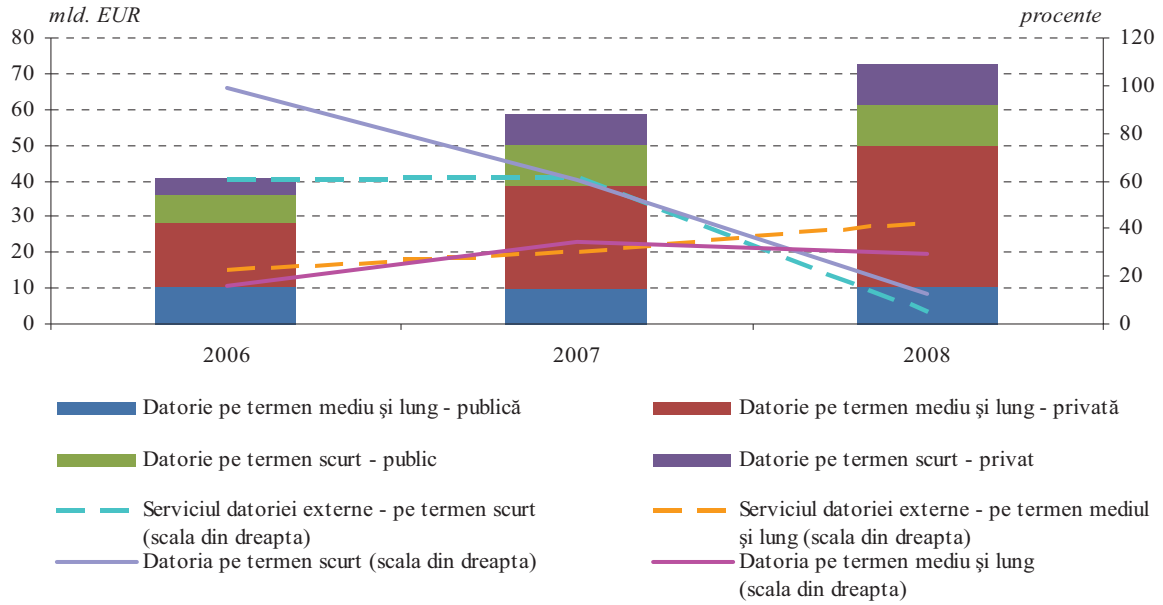
[82] Acestea includ şi mijloace de transport.

4.3.2. Datoria externă pe termen scurt

Stocul de datorie externă s-a majorat în 2008 la 73 miliarde euro (53,4 la sută în PIB). Ritmul de creştere s-a redus considerabil pentru că datoria externă pe termen scurt (DETS) şi-a încetinit puternic ritmul ascendent. DETS contabilizează 30,4 la sută din totalul datoriei externe. Sectorul privat este principalul beneficiar al acestor resurse (peste 80 la sută, Grafic 4.3.5).

Din octombrie 2008 (după falimentul băncii de investiții Lehman Brothers Inc.), accesibilitatea finanțărilor externe s-a redus foarte mult. În cazul în care creditorii nu vor reînnoi liniile de finanțare acordate sau le vor diminua rapid, debitorii autohtoni s-ar putea să întâmpine dificultăți în plata angajamentelor şi continuarea activității. Toate categoriile de debitori sunt la risc (A. bănci, B. IFN şi C. firme), dar în grade diferite. Concentrarea DETS este importantă, dar această caracteristică ar permite ca intervenția autorităților să fie individualizată în funcție de nevoile specifice.

Grafic 4.3.5 – Structura datoriei externe şi dinamica anuală a datoriei şi a serviciului datoriei externe

Sursa: BNR

(A) *Sectorul bancar* s-a finanțat puternic din exterior. Peste 30 la sută din pasive reprezintă resurse atrase din străinătate. Circa 40 la sută din acestea sunt fonduri cu maturități sub un an. Concentrarea în sectorul bancar a DETS este importantă, 10 instituții cumulând 90 la sută din stoc. Principalele bănci-mamă s-au angajat să mențină în principiu expunerea pe filialele din România, astfel că riscul de diminuare semnificativă a finanțării mamă-fiică este mai redus. Riscul rezidual rămas este mai mic comparativ cu alte țări din regiune (Republica Cehă şi Bulgaria au peste 70 la sută, România 37 la sută, Ungaria 29 la sută, Polonia 51 la sută[83]).

(B) *Instituțiile financiare nebancare* prezintă un risc de lichiditate externă mai mare decât în cazul băncilor. Datoria lor externă reprezintă peste 80 la sută din datoria totală a acestora, 34 la sută din aceasta având scadența în 2009. Concentrarea DETS este de asemenea importantă: primele 10 IFN

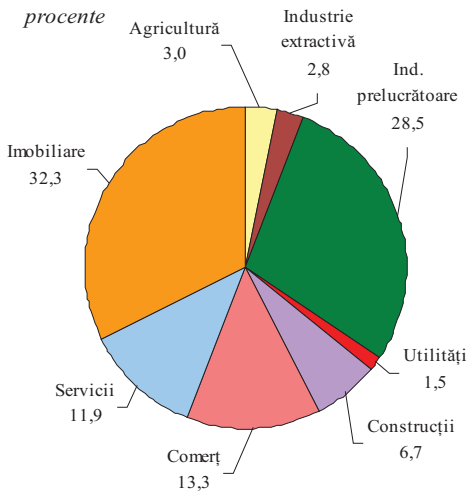
[83] Calculat ca ponderea DETS provenind din împrumuturi altele decât mamă fiică în total DETS cu maturitate inițială. Datele sunt la septembrie 2008. Sursa datelor este BRI.

cumulează 80 la sută din stoc. Ca factor atenuator, ponderea creditelor mamă-fiică în total DETS s-a dublat în ultimele trei luni din 2008 la 30 la sută (ajungând la peste 0,8 miliarde euro).

(C) *Companiile nefinanciare* şi-au majorat în 2008 stocul DETS la peste 11 miliarde euro (creditele financiare, cât şi cele de tip mamă-fiică înregistrând ritmuri similare). Concentrarea DETS în sectorul real este substanțială: (i) este generată de mai puțin de 2 la sută din companiile active din România; (ii) 2 000 de companii (din cele 600 000 active) dețin peste 90 la sută din respectiva datorie; (iii) la nivel sectorial, companiile din 3 subgrupe economice (imobiliar, construcții şi comerț) cumulează peste jumătate din DETS (Grafic 4.3.6).

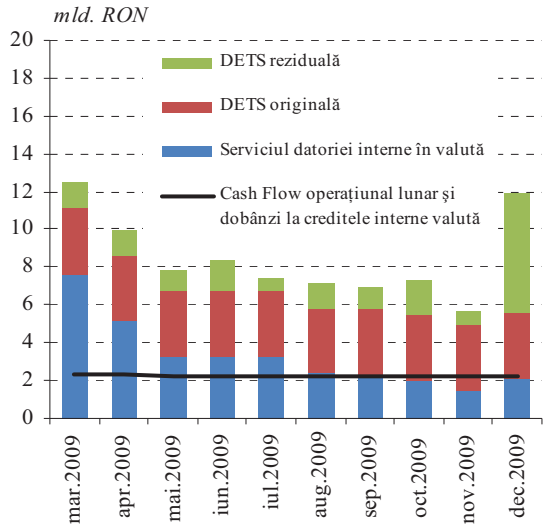
Companiile din sectoarele *non-tradables* continuă să dețină peste 65 la sută din DETS, acestea fiind mult mai vulnerabile la un şoc extern de lichiditate datorită: (i) încasărilor majoritar de pe piața internă; (ii) efectului de bilanț, mult mai prezent în acest sector (rata de creştere a activelor a fost de 71 la sută în 2008, comparativ cu doar 29 la sută în rest); (iii) schimbării de sentiment ca urmare a corecțiilor observate pe piețe similare în alte țări din regiune. Din grupul firmelor de *non-tradables*, cele din construcții şi imobiliare au cea mai importantă expunere (32 la sută din total DETS) şi sunt importante sistemic pentru economia şi sistemul financiar românesc (detalii au fost prezentate în secțiunea 4.1.2).

Grafic 4.3.6 – Structura DETS pe sectoare economice la decembrie 2008

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 4.3.7 – Serviciul datoriei în valută al companiilor nefinanciare şi fluxurile operaționale disponibile

Sursa: MFP, calcule BNR

Capacitatea companiilor de a face față plăților aferente datoriei externe în acest an poate fi serios afectată în cazul unei reduceri a ratei de reînnoire a DETS (Grafic 4.3.7). Fluxurile de lichidități provenind din *cash-flow*-ul operațional nu sunt suficiente pentru stingerea datoriilor. Serviciul datoriei în valută la creditele bancare interne este mai mare în prima parte a anului 2009, dar presiunea pe piața valutară ar putea creşte în a doua parte, în funcție de modul de concentrare pe scadențe a DETS.

4.4. Acordurile cu FMI şi Uniunea Europeană – suport pentru întărirea echilibrelor macroeconomice şi a sistemului financiar

Obiective generale

Acordurile de împrumut negociate cu Fondul Monetar Internațional şi Uniunea Europeană în această primăvară, precum şi cele cu Banca Mondială şi alte instituții financiare internaționale, urmăresc sprijinirea financiară a programului economic al Guvernului de consolidare macroeconomică şi financiară. Programul cu FMI, ca şi cel cu Uniunea Europeană au ca obiectiv nemijlocit ajustarea ordonată a deficitului extern, cu efecte directe pozitive asupra cursului de schimb şi, implicit, asupra poziției financiare a companiilor, populației şi sectorului bancar. Aceste acorduri au un pronunțat caracter preventiv asigurând, alături de resurse financiare pentru corectarea unor dezechilibre macroeconomice, şi un spor de credibilitate programului economic al Guvernului.

Pornind de la evaluarea generală pozitivă privind sectorul bancar, inclusiv adecvarea capitalului băncilor, acordurile cu FMI şi Uniunea Europeană îşi propun, în ceea ce priveşte sectorul financiar, întărirea solvabilității băncilor româneşti pentru a asigura o marjă de siguranță în fața unor posibile noi presiuni generate de criza financiară globală. Pentru aceasta, din motive prudențiale, solvabilitatea băncilor urmează a fi de minim 10 la sută pe perioada programului (2009-2010), față de nivelul de 8 la sută cât este reglementat. La inițiativa FMI şi a Comisiei Europene, au avut loc două întâlniri ale principalelor bănci-mamă care au subsidiare în România, în martie şi mai 2009, ocazii cu care aceste bănci au (re)confirmat hotărârea lor de a menține expunerile pe România, precum şi asigurarea unei solvabilități minime de 10 la sută.

Utilizarea rezultatelor scenariilor de stres

Evaluarea *ex ante* a eventualelor nevoi de capital corespunzătoare pragului de 10 la sută s-a stabilit a se realiza prin rularea, de către BNR, a unor scenarii de testare la stres a băncilor româneşti. Scenariul de stres central avut în vedere încorporează ca factori de risc indicatori macroeconomici la nivelurile prevăzute la construcția programului economic al Guvernului (dinamica PIB, inflația, evoluția cursului leului şi a dobânzilor în lei şi în euro). Impactul şocurilor asupra băncilor conduce la niveluri noi, mai scăzute, ale solvabilității şi, respectiv, indică nevoile potențiale de capitalizare pentru atingerea unei solvabilități minime de 10 la sută.

S-a stabilit ca rezultatele rulării pe fiecare bancă a scenariilor de testare la stres să fie comunicate şi discutate prin întâlniri bilaterale organizate de BNR. Băncile sunt invitate ca, până la finele lunii septembrie 2009 şi lunii martie 2010, să asigure capitalizarea necesară pentru menținerea solvabilității minime de 10 la sută pe întregul an 2009 şi, respectiv, 2010.

În condițiile acestui scenariu, performanța financiară a contrapartidelor instituțiilor de credit se reduce, în general, cu o categorie. Deteriorarea capacității de rambursare a creditelor de către companii conduce la migrarea unei părți a creditelor în categorii superioare de risc. Ca rezultat, pe ansamblu cresc şi cheltuielile cu provizioanele, cu 60 la sută în anul 2009 şi cu 20 la sută în 2010, iar fondurile proprii existente la finele anului 2008 se diminuează cu circa 21 la sută.

Conform rezultatelor scenariului avut în vedere, 12 bănci înregistrează, în condițiile factorilor de risc, niveluri ale solvabilității mai mici de 10 la sută, urmând să-şi suplimenteze fondurile proprii. Suma totală aferentă recapitalizării acestor bănci presupusă de scenariul aplicat este de circa 1 miliard euro. Mai multe bănci au majorat deja fondurile proprii, toate băncile în cauză anunțând volumul de fonduri ce va fi suplimentat, sursa şi forma de capitalizare.

Caseta 3. Modelul de testare la stres a băncilor

Modelul de testare la stres folosit de BNR pentru estimarea costurilor de recapitalizare pentru fiecare bancă a fost introdus cu ocazia FSAP din 2003 şi îmbunătăţit ulterior. Metodologia cuprinde două componente: modulul macroeconomic şi modulul de contagiune bancară şi acoperă un orizont de doi ani, respectiv 2009 şi 2010.

Modulul macroeconomic de testare la stres calculează impactul simultan al şocurilor macroeconomice asupra solvabilităţii băncilor individuale, folosind ca factori de risc creşterea economică, inflaţia, cursul de schimb, rata medie anuală a dobânzii la creditele în lei şi cea la creditele în valută. Şocurile afectează sectorul bancar pe canale directe şi indirecte. Canalele directe sunt reprezentate de poziţiile valutare deschise nete şi diferenţele dintre activele şi pasivele purtătoare de dobânzi variabile. Canalul indirect este dat de calitatea portofoliului de credite. Riscul de credit rezultă dintr-o gamă de şocuri macroeconomice care afectează performanţa financiară a companiilor. Efectul indirect se măsoară ca pierderi aşteptate din portofoliul de credite cu un orizont de un an, pe baza creşterii provizioanelor, calculate pentru fiecare expunere de credit.

Efectul înrăutăţirii calităţii portofoliului de credite este cuantificat prin suplimentarea volumului de provizioane aferente şocurilor. Baza calculelor acestui efect este constituită de valoarea maximă între provizioanele efectiv constituite de către bănci şi cele recomandate de nivelul creditelor restante şi îndoielnice. Creşterea provizioanelor este calculată pe baza raportului între valoarea provizioanelor estimate în condiţii de stres şi valoarea provizioanelor estimate conform condiţiilor actuale.

Ratingurile înainte şi după şoc sunt derivate din aplicarea unor modele proprii de *scoring* asupra unor indicatori financiari obţinuţi. Evaluarea performanţei în condiţii de stres este bazată pe 15 ecuaţii-punte, care permit recalcularea principalilor indicatori bilanţieri şi ai contului de profit şi pierdere depinzând de şocurile macroeconomice luate în considerare.

Impactul total al scenariului macroeconomic asupra fondurilor proprii ale băncilor este suma efectului direct al cursului de schimb, efectului direct al ratei dobânzii şi efectului indirect al riscului de credit.

Impactul net al scenariului macroeconomic asupra fondurilor proprii derivă din diferenţa dintre capacitatea medie de câştig şi impactul total definit mai sus. Pierderea netă se reflectă în nivelul fondurilor proprii ale băncii: fondurile proprii după şoc (modulul macroeconomic) reprezintă suma dintre fondurile proprii înainte de şoc şi impactul net al scenariului macroeconomic.

Modelul de *contagiune interbancară* evaluează efectul de contaminare directă în eventualitatea în care băncile se confruntă cu insolvabilitate iminentă, ca urmare a şocurilor macroeconomice. Se utilizează informaţiile obţinute în urma testării la stres la nivel macroeconomic, împreună cu matricea expunerilor bilaterale interbancare, pentru derivarea impactului pierderilor provocate de băncile aflate potenţial în insolvabilitate asupra băncilor creditoare în urma efectului de contaminare directă.

În esenţă, modelul cuantifică nivelul impactului şocurilor asupra fondurilor proprii şi potenţialele cerinţe de capital pentru restabilirea nivelului de solvabilitate dorit.

Măsuri adiționale

Acordurile cu FMI şi Uniunea Europeană prevăd şi alte măsuri cu caracter temporar (valabile pe perioada programului – 2009-2010) sau permanent. Băncile care se angajează să mențină expunerea pe România pe durata programului şi îşi sporesc fondurile proprii pentru asigurarea unei solvabilități peste pragul de 10 la sută nu vor mai trebui – tot pe perioada programului – să constituie rezerve minime obligatorii pentru împrumuturile subordonate provenind de la acționari sau instituții financiare internaționale.

Deşi sectorul bancar este în prezent stabil şi sănătos, cadrul de reglementare bancară va fi modificat pentru a întări mijloacele de acțiune şi capacitatea de reacție ale autorității de supraveghere, inclusiv în domeniul rezolvării crizelor bancare. De asemenea, cadrul de siguranță financiară şi, în particular încrederea în sistem, vor fi întărite şi prin creşterea nivelului garantat al depozitelor bancare în linie cu practica europeană şi scurtarea perioadei de rambursare a depozitelor la 20 de zile lucrătoare; în a doua jumătate a anului 2008 noul nivel s-a majorat la 50 000 euro pe deponent pe bancă.

Alte măsuri incluse în acordurile în discuție privesc trecerea, la momentul considerat potrivit de autorități, la reglementarea nivelului minim al capitalului la 10 la sută şi la adoptarea – într-un orizont de timp mediu (1,5 – 2 ani) – de standarde contabile pentru instituțiile de credit conform Standardelor Financiare de Raportare Internaționale (IFRS).

CAPITOLUL 5. SECTORUL COMPANIILOR ŞI AL POPULAȚIEI

5.1. Riscurile generate de companiile nefinanciare

Companiile au intrat în criza economică cu o sănătatea financiară relativ bună, care le-ar permite să facă față unor şocuri moderate, dar pe termen scurt. Riscul din creditare s-a majorat, pe fondul unei ajustări bruşte a cererii şi ofertei de finanțare. Un şoc pe lichiditate ar avea efecte importante asupra sectorului companiilor, în timp ce un şoc pe cifra de afaceri generează implicații moderate spre severe. De altfel, evoluția incidentelor de plată se situează pe un trend ascendent puternic, ceea ce reclamă atenție sporită.

5.1.1. Performanța economică şi financiară a companiilor

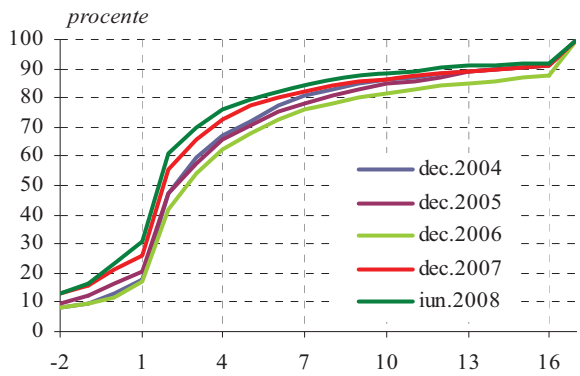
Sănătatea financiară a companiilor s-a menținut relativ bună în 2008. Profitabilitatea ridicată şi îndatorarea la niveluri relativ gestionabile arată că economia este capabilă să facă față unor şocuri moderate. Provocările provin din direcția reducerii cifrei de afaceri şi a apelării ample la finanțare pe termen scurt.

(A) Profitabilitatea capitalurilor (ROE) s-a păstrat ridicată, în jurul valorii de 20 la sută.

(B) Îndatorarea totală (raportul dintre datorii şi capitaluri proprii) a crescut uşor, însă a rămas la niveluri gestionabile (indicatorul având valoarea 2 la nivel agregat în iunie 2008, față de 1,7 în decembrie 2007). Ponderea mare a datoriilor bancare pe termen scurt în totalul finanțării bancare este preocupantă. Procentul de utilizare a liniilor de credit se apropie de sută la sută, ceea ce arată că acestea sunt folosite mai mult ca sursă de finanțare permanentă şi mai puțin ca tampon de lichiditate. În aceste condiții, restrângerea accesului la resursele bancare ar putea afecta considerabil managementul lichidității companiilor.

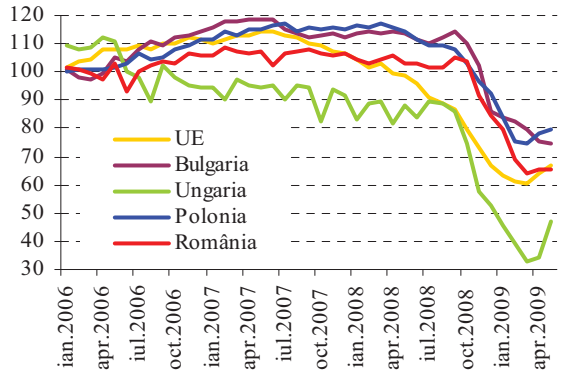
(C) Gradul de acoperire a cheltuielilor cu dobânzile prin profituri s-a deteriorat uşor de la *Raportul* anterior (Grafic 5.1.1). Creditul bancar a ajuns într-o proporție mare să fie în portofoliul companiilor ce înregistrează o capacitate nemulțumitoare de acoperire a cheltuielilor cu dobânzile din EBIT (peste 30 la sută din cazuri, față de circa 15 la sută în decembrie 2006).

Grafic 5.1.1 – Distribuția cumulativă a creditului bancar intern în funcție de rata de acoperire a cheltuielilor cu dobânzile prin profituri

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 5.1.2 – Evoluția sentimentului de încredere în rândul firmelor din UE (solduri conjuncturale)

Sursa: Comisia Europeană

La nivel sectorial, serviciile, construcţiile şi imobiliarele înregistrează deteriorări semnificative. Pentru companiile din ultimul sector, rata de acoperire a dobânzilor din EBIT este subunitară încă din decembrie 2007.

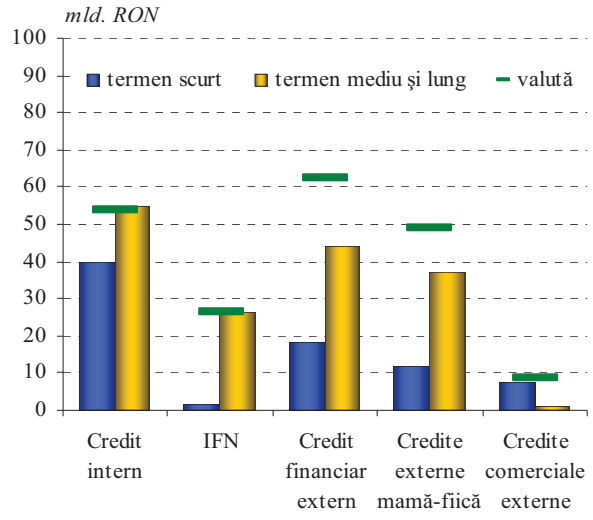
(D) Expunerea externă este mare şi în creştere. O contribuţie importantă revine investiţiilor străine directe, ceea ce mai limitează din riscurile unei retrageri a finanţării. Cel mai expus sector este cel imobiliar. Companiile de acest tip care au expunere externă înregistrează o pondere a datoriilor externe în capitalurile proprii de 250 la sută (în timp ce media pe economie este de 8 la sută). Cel mai probabil, situaţia se datorează investiţiilor străine care se realizează prin intermediul unor companii special create, deţinute integral de nerezidenţi şi care au o capitalizare redusă.

(E) Numărul companiilor nou înfiinţate în 2008 rămâne superior celor radiate. Numărul cererilor de protecţie faţă de creditori a cunoscut o creştere de 56 la sută în 2008 faţă de 2007[84]. Cele aproape 18 500 de companii care au intrat sub incidenţa *Legii nr. 85/2006 privind insolvenţa* (în perioada ianuarie 2008 – martie 2009) nu au o importanţă sistemică: circa 1 la sută reprezenta contribuţia lor în cifra de afaceri, la numărul de salariaţi din economie şi în ponderea datoriilor bancare.

(F) Sentimentul de încredere în rândul managerilor s-a deteriorat din toamna anului 2008. Evoluţia este generalizată la nivelul UE (Grafic 5.1.2). Riscul este ca investiţiile să scadă, iar şomajul să se majoreze, translatându-se astfel efectele şi în rândul sectorului populaţiei.

5.1.2. Riscul în rambursarea creditelor bancare

Grafic 5.1.3 – Structura datoriilor financiare ale companiilor, decembrie 2008

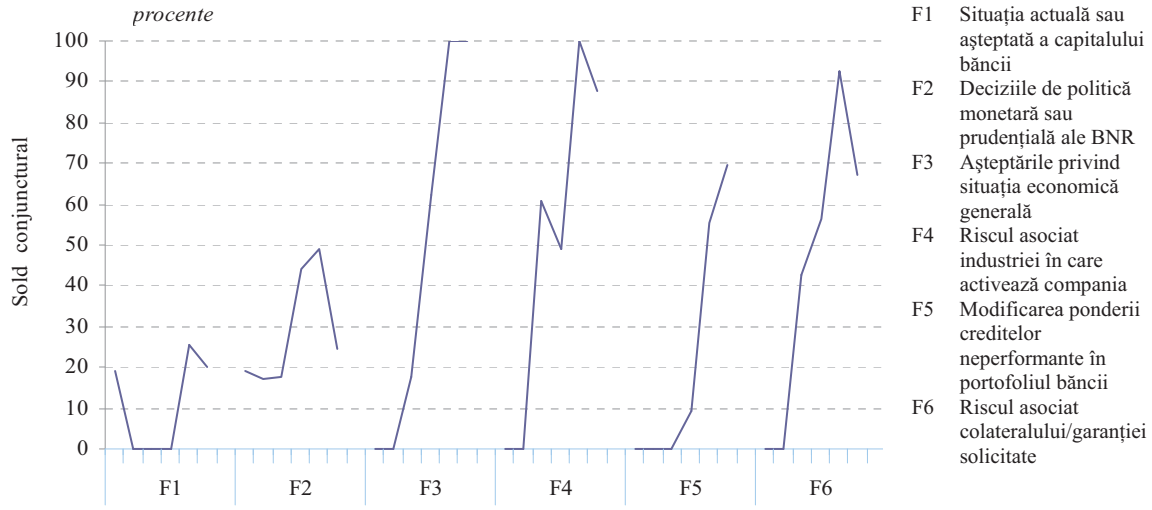
Sursa: MFP, calcule BNR

Băncile autohtone reprezintă sursa principală de finanţare pentru companii, dar băncile străine şi creditarea mamă-fiică au un rol în creştere, în special pe componenta pe termen lung (Grafic 5.1.3).

Creditul furnizat de băncile româneşti s-a majorat în 2008 cu 22 la sută (termeni reali), dar în primele 3 luni ale anului 2009 rata reală de creştere a fost aproape zero. Este rezultatul atât al scăderii cereri de credite, cât şi al ofertei, prin înăsprirea standardelor şi a termenilor de creditare în 2008. Situaţia este probabil să se păstreze şi în 2009.

[84] Conform Oficiului Naţional al Registrului Comerţului.

Grafic 5.1.4 – Factori care au contribuit la modificarea standardelor de creditare, evoluţie trimestrială T4 2007 – T1 2009

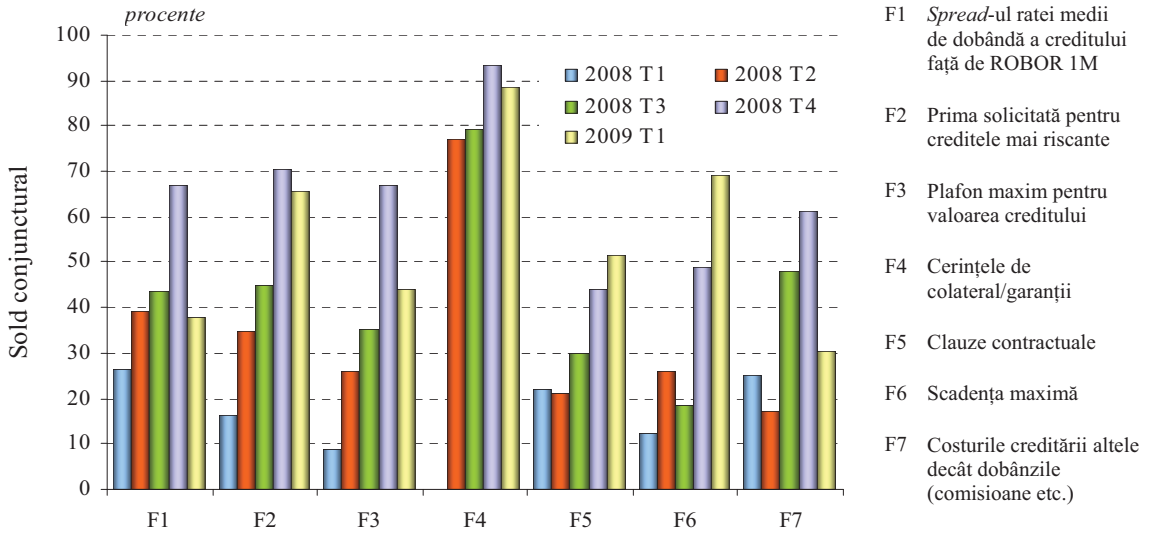

Notă: valorile pozitive ale soldului conjunctural indică o înăsprire a standardelor de creditare

Sursa: Sondaj privind creditarea companiilor financiare şi a populaţiei, mai 2009

Standardele de creditare s-au înăsprit, în special pentru IMM. Creditele pe termen lung sunt percepute de bănci ca având un risc ridicat, ceea ce ar putea afecta finanţarea pentru investiţii. Factorii care în opinia băncilor au condus la limitarea accesului la credit sunt: (i) aşteptările nefavorabile privind situaţia economică generală, (ii) riscul în creştere asociat industriei în care activează compania, (iii) majorarea ponderii creditelor neperformante în portofoliul băncilor şi (iv) riscul ascendent asociat colateralului/garanţiei (Grafic 5.1.4). Cel mai probabil, aceşti factori vor continua să acţioneze în aceeaşi direcţie nefavorabilă şi în anul 2009.

Grafic 5.1.5 – Modificarea termenilor contractelor de creditare

Notă: valorile pozitive ale soldului conjunctural indică o înăsprire a termenilor de creditare

Sursa: Sondaj privind creditarea companiilor financiare şi a populaţiei, mai 2009

Termenii de creditare au devenit de asemenea restrictivi în ultima parte a anului 2008. Cei care s-au înăsprit cel mai mult au fost: (i) solicitarea de colateral suplimentar, (ii) reducerea scadenţei maxime de acordare a creditelor şi (iii) majorarea primei solicitate pentru creditele mai riscante (Grafic 5.1.5).

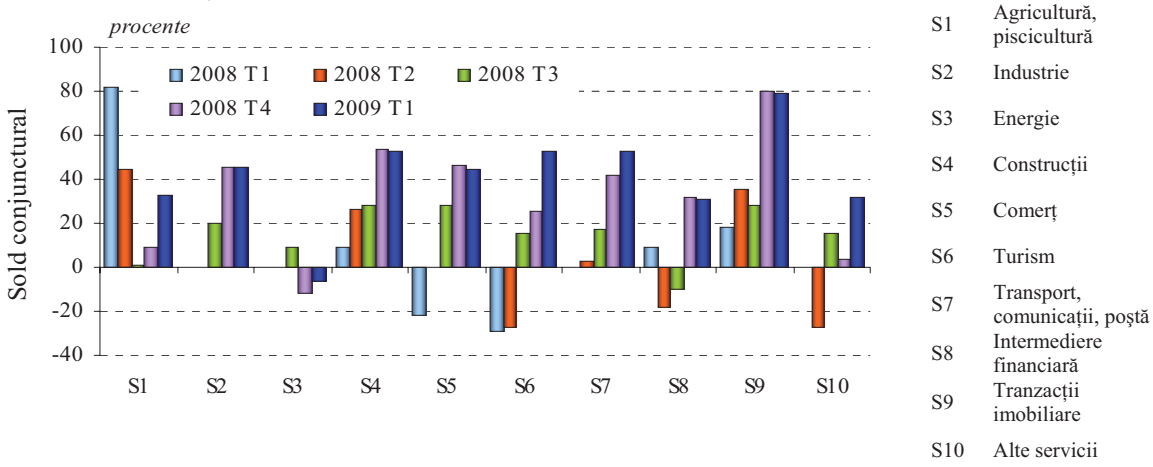
În aceste condiţii, principalele provocări identificate în procesul de creditare bancară a companiilor sunt:

(A) Gradul de reînnoire a liniilor de credit acordate firmelor ar putea să se reducă. După ce în cea mai mare parte a anului 2008 lichiditatea oferită companiilor a fost abundentă, sfârşitul anului s-a caracterizat printr-o inversare bruscă şi amplă a ofertei bancare. Efectul nu a constat în special în nereînnoirea creditelor acordate, ci în diminuarea maturităţilor şi creşterea gradului de colateralizare a expunerilor. Scopul băncilor a fost acela de a avea acces la cât mai multă lichiditate şi de a se proteja în cazul unei deteriorări ulterioare mai grave a situaţiei economice, cu impact asupra capacităţii debitorilor de a-şi rambursa datoriile.

Riscul ca băncile să nu mai reînnoiască o parte importantă a creditelor credem că este mai mic. Până la sfârşitul anului 2009 au scadenţă credite în valoare de peste 40 miliarde lei, respectiv 44 la sută din stocul creditului acordat companiilor. Nereînnoirea acestor expuneri ar diminua covârşitor rolul băncilor în economie. De altfel, nici companiile nu ar avea lichidităţi pentru a rambursa integral aceste linii de credit. *Cash-flow*-ul operaţional al firmelor (valoarea medie lunară este de circa 2,5 miliarde lei) ar acoperi doar circa 40 la sută din ratele de capital aferente anului 2009. Această capacitate este distribuită asimetric pe parcursul anului 2009: este mai mică în prima parte şi din luna august 2009 depăşeşte 50 la sută.

(B) Percepţia băncilor vizavi de riscul de credit al companiilor s-a deteriorat, ceea ce va scumpi finanţarea. Firmele din sectorul imobiliar, construcţii, transporturi, comunicaţii, poştă şi turism sunt nominalizate ca fiind cele mai riscante (Grafic 5.1.6).

Grafic 5.1.6 – Evoluţia riscului de credit pe ramuri de activitate

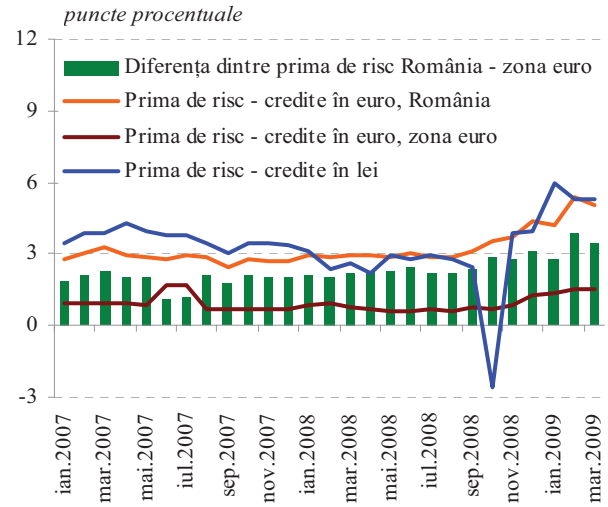
Notă: valorile pozitive ale soldului conjunctural indică o creştere a riscului de credit

Sursa: Sondaj privind creditarea companiilor financiare şi a populaţiei, mai 2009

După dimensiune, IMM sunt considerate a fi companiile care au riscul cel mai mare. Întreprinderile mijlocii, care în 2008 se situau între corporaţii şi microîntreprinderi din punct de vedere al riscului de credit, nu mai comportă diferenţieri faţă de cele din urmă.

Prima de risc[85] este în creştere (Grafic 5.1.7), reflectând atât constrângerile de lichiditate ale băncilor, cât şi aşteptările privind majorarea ratei creditelor neperformante. Din noiembrie 2008, diferenţa dintre prima de risc aferentă creditelor acordate în zona euro şi a celor din România a început să se majoreze, după ce a fost relativ constantă pe parcursul anului 2008.

Grafic 5.1.7 – Evoluţia primei de risc în România la creditele în lei

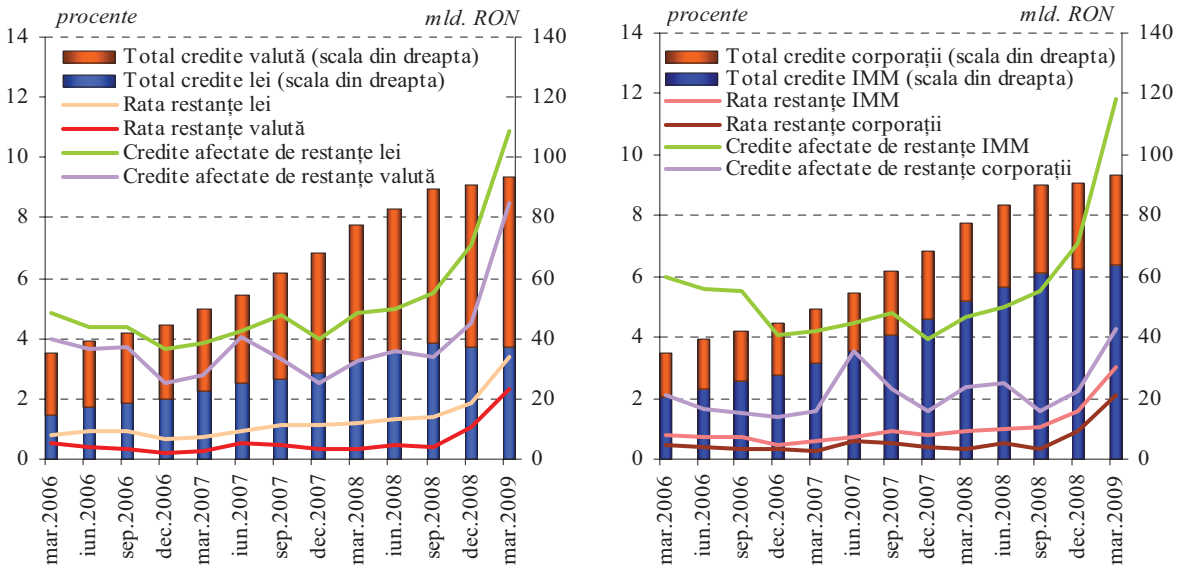

Sursa: BCE, calcule BNR

Rata dobânzii la creditele în lei nou acordate a înregistrat o creştere semnificativă, aproape dublându-se de la data ultimului *Raport*. Evoluţiile urmăresc oarecum piaţa interbancară (ce reflectă prima de lichiditate), la care se adaugă prima de risc[86]. Prima de risc la creditele în lei a avut în 2008 evoluţii similare celei pentru creditele în valută. Din ianuarie 2009 asistăm la o dinamică mai pronunţată în cazul celei dintâi (atingând valoarea de 6 la sută, Grafic 5.1.7).

(C) Creditele neperformante au o dinamică îngrijorătoare. Până în septembrie 2008, rata restanţelor a înregistrat o creştere moderată, păstrându-se la valori benigne. Ulterior, ritmul de majorare a ratei restanţelor devine important pentru companiile din toate sectoarele economiei (dar mai accentuat în imobiliare şi industria prelucrătoare), atât pentru IMM, cât şi pentru corporaţii. Rata restanţelor la creditele în valută înregistrează cea mai accentuată dinamică (de la 0,4 la sută în septembrie 2008, la 2,3 la sută în martie 2009). Rata restanţelor la creditele în lei consemnează o evoluţie asemănătoare (de la 1,4 la 3,4 la sută, septembrie 2008 – martie 2009, Grafic 5.1.8).

Grafic 5.1.8 – Evoluţia creditării şi a ratei restanţelor

Sursa: calcule BNR

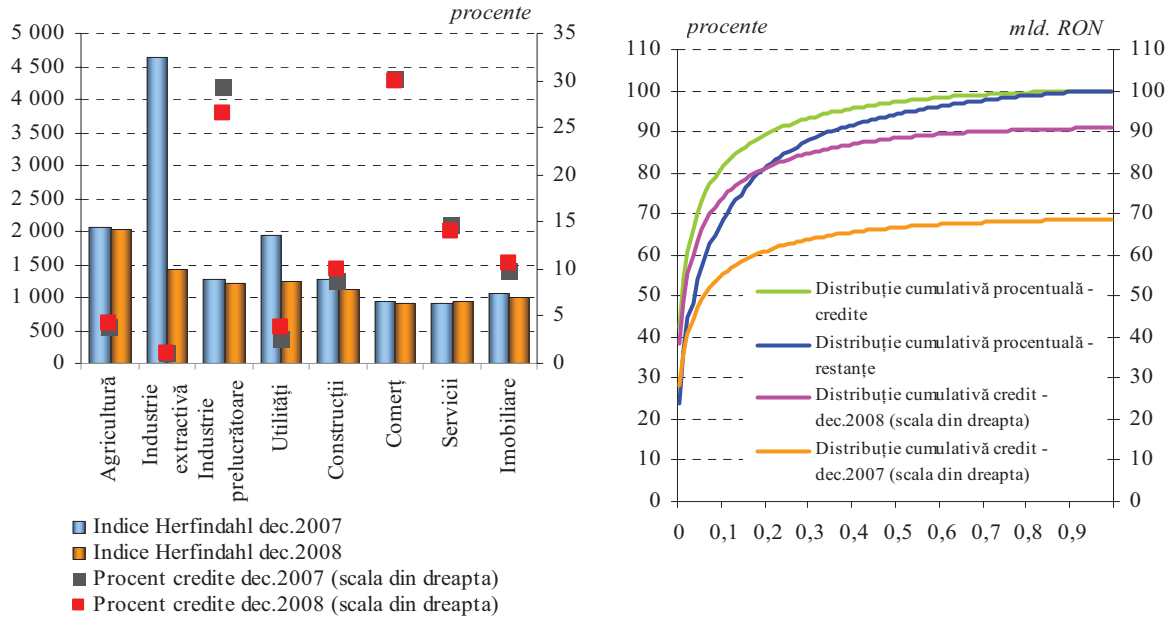
[85] Calculată ca diferenţă între rata dobânzii la creditele acordate şi rata dobânzii interbancare la 3 luni. Scăderea abruptă a primei de risc în lei din octombrie 2008 se datorează majorării semnificative a ROBOR 3M.

[86] În octombrie 2008 s-a înregistrat o primă de risc negativă datorită blocării pentru o scurtă perioadă a pieţei interbancare, ceea ce a avut ca rezultat creşterea accelerată a ROBOR.

După volumul creditelor afectate de restanţe, companiile din servicii şi sectorul imobiliar sunt cele mai afectate (în cel din urmă caz, ponderea creditelor afectate de restanţe aproape s-a dublat în doar o lună). După criteriul dimensiunii, IMM sunt cele mai vulnerabile (Grafic 5.1.8).

(D) Gradul de concentrare a creditelor şi restanţelor bancare a crescut. Creditul este tot mai concentrat pe sectoarele imobiliar şi construcţii, în detrimentul industriei prelucrătoare. De altfel, ponderea creditelor acordate primelor 10 companii, deşi este semnificativă pentru fiecare sector al economiei, are valori mai ridicate tot în sectoarele menţionate. Având în vedere evoluţiile recente de pe piaţa imobiliară şi importanţa companiilor din sectorul *tradables* (cum sunt cele aparţinând industriei prelucrătoare) în ajustarea deficitului de cont curent, rezultă că situaţia înregistrată de la data *Raportului* anterior s-a deteriorat.

Grafic 5.1.9 – Gradul de concentrare a creditelor şi restanţelor

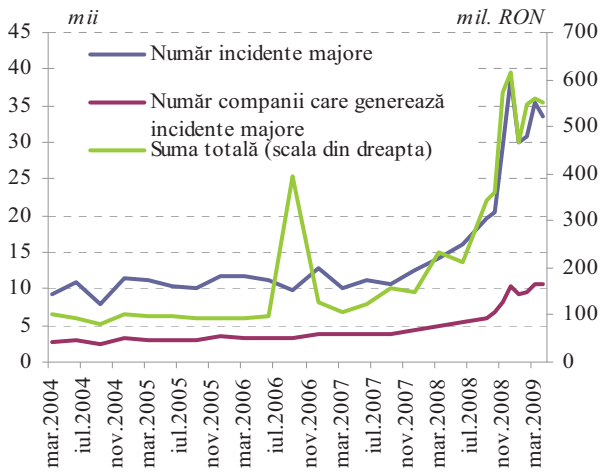

Sursa: calcule BNR

Concentrarea este ridicată şi după criteriul numărului de companii care primesc finanţare: 1 la sută din firmele cu credite cumulează peste 40 la sută din expunerea băncilor. Distribuţia cumulativă a creditului în decembrie 2008 este foarte asemănătoare celei din decembrie 2007, ceea ce denotă o menţinere a gradului de concentrare. Restanţele sunt mai puţin concentrate decât creditele, ceea ce arată că sunt generate mai mult de companiile care au credite cu valori mai mici. Cu toate acestea, concentrarea restanţelor este în creştere, arătând o sporire a vulnerabilităţii companiilor mari (Grafic 5.1.9).

Riscul creditării companiilor este mai dispersat între băncile româneşti, ceea ce este un lucru pozitiv. Concentrarea instituţională a creditării a scăzut uşor (indicele Herfindahl la nivel de economie reducându-se de la valoarea de 1 026 la 976, decembrie 2007 – martie 2009).

Grafic 5.1.10 – Dinamica incidentelor majore de plată

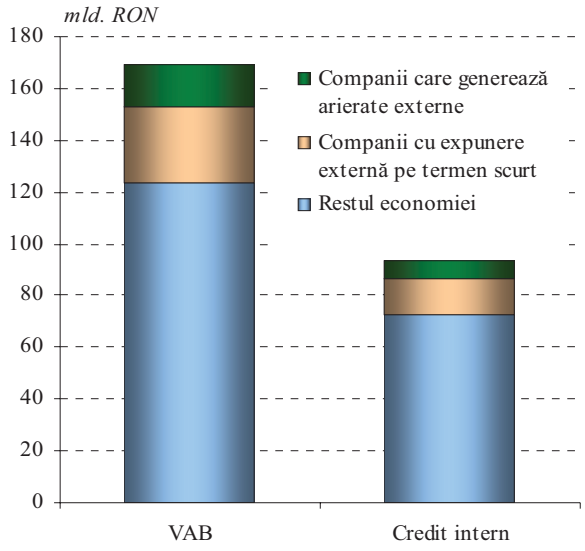
Sursa: BNR

(E) Evoluţia incidentelor de plată reclamă atenţie sporită. Disciplina în plăţi s-a deteriorat puternic din a doua parte a anului 2008: numărul incidentelor majore de plată a crescut cu 165 la sută, iar valoarea acestora mai mult decât s-a triplat (în perioada decembrie 2007 – aprilie 2009, Grafic 5.1.10). Companiile care generează asemenea probleme partenerilor de afaceri au dificultăţi şi în onorarea serviciului datoriei la bănci (peste 60 la sută din restanţe provin de la aceşti debitori). Aceste firme devin ca grup tot mai importante pentru stabilitatea financiară: deţin peste 8 la sută din valoarea adăugată din economie şi din numărul salariaţilor şi cumulează peste 10 la sută din creditele bancare.

5.1.3. Capacitatea companiilor de a face faţă şocurilor[87]

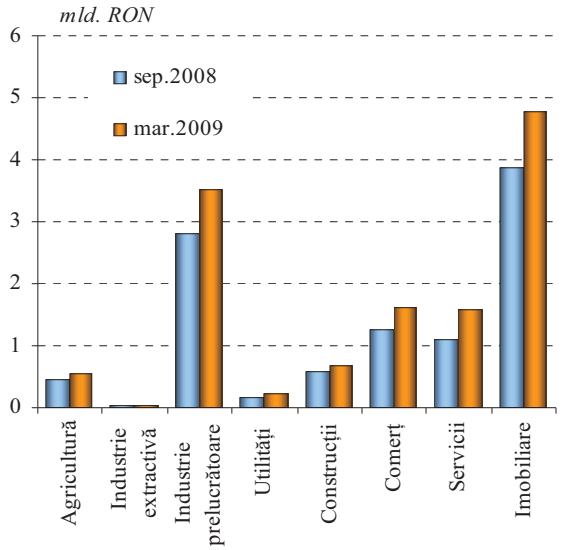
(A) Un şoc pe lichiditatea externă ar avea efecte severe asupra economiei reale. Acesta s-ar concretiza în condiţiile în care creditorii externi ai companiilor şi ai băncilor autohtone nu ar mai reînnoi în proporţie semnificativă liniile de finanţare. Companiile pot fi afectate prin: (i) *canalul direct*, corespunzător propriei expuneri externe pe termen scurt şi (ii) *canalul indirect*, prin intermediul expunerii pe termen scurt către băncile autohtone cu probleme de lichiditate externă, care, pentru a accesa lichidităţi, nu şi-ar mai reînnoi expunerea pe termen scurt către sectorul companiilor.

Grafic 5.1.11 – Impactul şocului de lichiditate externă asupra companiilor nefinanciare

Sursa: MFP, calcule BNR

Grafic 5.1.12 – Arierate externe pe sectoare

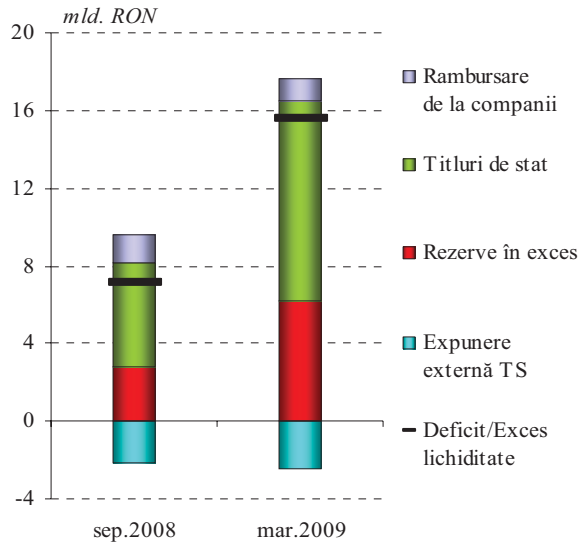
Sursa: MFP, calcule BNR

[87] Şocurile prezentate în această secţiune analizează impactul asupra stabilităţii financiare doar prin canalul indirect, respectiv prin intermediul economiei reale.

(A1) **Canalul direct** poate genera probleme mai mari, deoarece companiile nefinanciare sunt puternic expuse pe termen scurt către nerezidenţi. Companiile cu o asemenea expunere atrag şi 20 la sută din creditele bancare interne; pentru economie generează peste 25 la sută din VAB (în SI 2008). Concentrarea expunerii externe este ridicată (detalii au fost prezentate în capitolul 4.3.2). În cazul materializării şocului pe lichiditate[88], sumele care nu ar mai putea fi rambursate ar depăşi 50 la sută. Companiile cu dificultăţi în rambursarea creditelor externe sunt importante pentru economie, generând aproape 10 la sută din VAB (Grafic 5.1.11). Cele mai afectate sectoare ar fi cel imobiliar şi industria prelucrătoare. Consecinţele scenariului nefavorabil au devenit mai mari în martie 2009 faţă de septembrie 2008 (Grafic 5.1.12).

(A2) **Canalul indirect** afectează mai puţin companiile[89], pentru că sectorul bancar este mai bine poziţionat pentru a face faţă unui şoc de lichiditate (şi astfel transmiterea şocului către economia reală ar avea intensitate mai mică). Creşterea rezervelor în exces, a deţinerilor de titluri de stat negajate şi diminuarea gradului de concentrare a lichidităţilor la bănci sunt factorii principali care ar atenua consecinţele materializării unui şoc extern pe lichiditate. Aceşti factori s-au îmbunătăţit din septembrie 2008 până în martie 2009. În condiţiile în care băncile cu excedent de lichidităţi le-ar împrumuta băncilor cu deficit, impactul prin canalul indirect ar dispărea (Grafic 5.1.13).

Grafic 5.1.13 – Implicaţiile la nivel agregat ale unui şoc de lichiditate prin canalul indirect

Sursa: calcule BNR

(B) Un şoc pe cifra de afaceri poate avea efecte moderate sau severe, în funcţie de viteza cu care se produce. Companiile ar putea rezista unor şocuri mai severe dacă acestea s-ar produce într-un timp mai îndelungat care să permită ajustarea poziţiei financiare şi a structurii costurilor.

Din perspectiva structurii costurilor, companiile sunt vulnerabile datorită cheltuielilor fixe care nu se pot ajusta uşor pe termen scurt. La nivel agregat, companiile pot suporta o deteriorare bruscă a cifrei de afaceri în jurul valorii de 20 la sută pentru a nu intra pe teritoriul negativ al profitabilităţii. Companiile din comerţ ar putea face faţă unei deteriorări a cifrei de afaceri de circa 30 la sută, datorită ponderii mai mari a cheltuielilor variabile. La polul opus se află companiile din industrie.

[88] În *Raport* sunt prezentate doar consecinţele scenariului în care liniile de finanţare acordate companiilor ar fi reînnoite doar în proporţie de 60 la sută.

[89] În *Raport* sunt prezentate doar consecinţele scenariului în care liniile de finanţare acordate băncilor ar fi reînnoite doar în proporţie de 90 la sută.

5.2. Riscurile generate de populaţie

Riscurile semnalate în Raportul anterior s-au materializat, dar cu o intensitate mai mare decât cea anticipată: îndatorarea populaţiei şi-a continuat trendul ascendent, rata restanţelor s-a majorat, iar averea netă s-a deteriorat. Riscurile generate de sectorul populaţiei asupra stabilităţii financiare sunt în creştere, nivelul de alertă fiind mediu-ridicat.

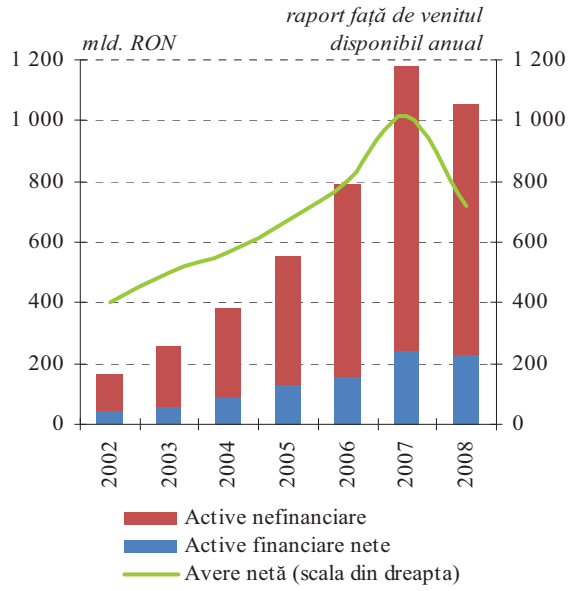
5.2.1. Poziţia bilanţieră a populaţiei şi economisirea

După majorările semnificative din ultimii ani, **averea netă**[90] a populaţiei a scăzut în 2008, pe ambele componente: avere financiară, respectiv nefinanciară (Grafic 5.2.1). Motivul principal îl reprezintă evoluţia nefavorabilă a preţului activelor din portofoliul populaţiei.

(A) În *dinamică,* activele financiare au crescut, dar mai lent decât pasivele (6 la sută, faţă de 43 la sută). Capacitatea populaţiei de a face faţă unui eventual şoc pe venituri sau pe serviciul datoriei s-a redus ca urmare a diminuării stocului de active financiare nete.

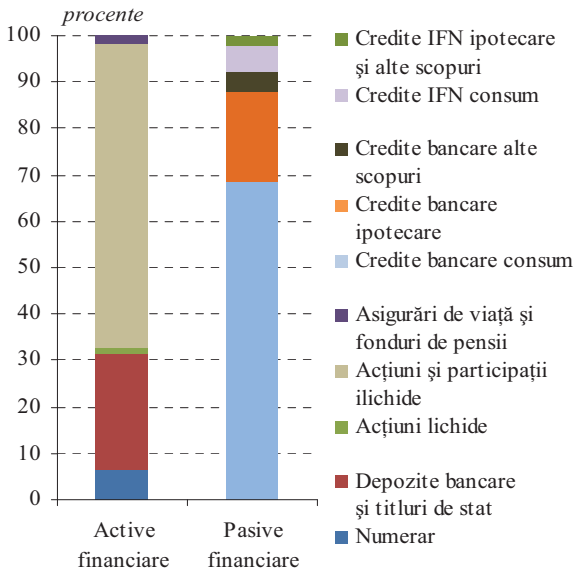
(B) În *structură*, riscul semnalat în *Raportul* anterior s-a materializat. Averea populaţiei s-a deteriorat şi datorită faptului că activele achiziţionate prin credit (bunuri de consum în cea mai mare parte) se depreciază fizic şi moral mult mai rapid decât se amortizează pasivele (datoriile la creditori). Mai mult, preţul acestor active a cunoscut scăderi importante (neanticipate), contribuind şi prin acest canal la deteriorarea averii. Dacă populaţia va avea un comportament de conservare a nivelului averii financiare, economisirea bazată pe instrumente cu risc mai scăzut de reevaluare (de exemplu: depozite bancare) ar putea creşte.

Grafic 5.2.1 – Averea netă a populaţiei

Sursa: BNR, INS, CNVM, CSA, CSSPP, calcule BNR

Grafic 5.2.2 – Structura activelor şi pasivelor financiare ale populaţiei în 2008

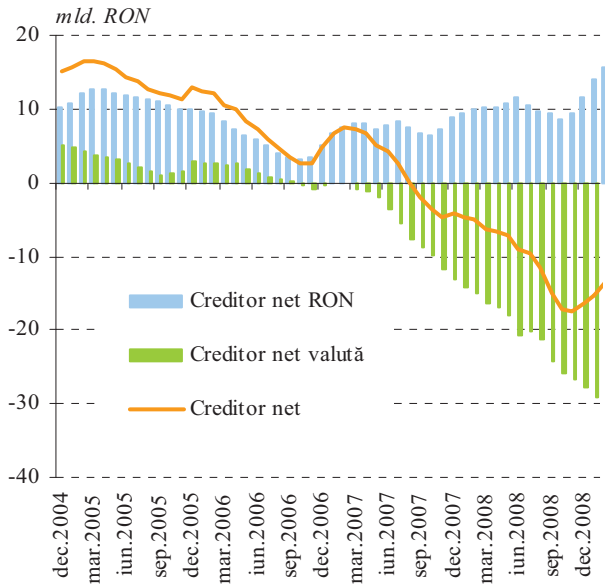

Sursa: BNR, INS, CNVM, CSA, CSSPP, calcule BNR

[90] Averea netă se compune din activele financiare nete (calculate ca diferenţa între activele financiare şi pasivele financiare) şi activele nefinanciare (au fost considerate doar activele imobiliare, pentru că acestea sunt cele mai importante; detalii despre activele imobiliare ale populaţiei a se vedea în Capitolul 4.1.2 – Sectorul imobiliar).

Structura lichidităţii activelor financiare a consemnat o oarecare îmbunătăţire în 2008, ceea ce ar permite o mai bună onorare a obligaţiilor de plată. Acţiunile şi participaţiile nelichide[91] constituie în continuare principala componentă a activelor financiare ale populaţiei (Grafic 5.2.2), având o pondere relativ constantă în ultimii ani (circa 65 la sută). Totuşi, populaţia s-a orientat în 2008 mai mult către deţineri de active lichide care au un risc mai redus de reevaluare (numerar, depozite şi titluri de stat – 95 la sută din activele lichide[92]), în detrimentul acţiunilor lichide. Ponderea acestora din urmă în portofoliul populaţiei s-a redus semnificativ (4,5 la sută din activele lichide în 2008, faţă de 18 la sută în 2007), atât ca urmare a efectului de preţ (valoarea de piaţă s-a redus puternic către sfârşitul anului 2008), cât şi de cantitate (numărul acţiunilor lichide deţinute de populaţie a scăzut).

Grafic 5.2.3 – Poziţia de creditor net a populaţiei faţă de sectorul bancar

Sursa: calcule BNR

(C) *Poziţia populaţiei faţă de sectorul bancar* s-a înrăutăţit. Riscurile asociate poziţiei valutare şi celei de debitor net s-au majorat (Grafic 5.2.3). Riscurile sunt segmentate la nivel geografic: doar 5 judeţe[93] creditau net sectorul bancar (februarie 2009), iar populaţia din Bucureşti şi-a înjumătăţit poziţia de creditor net comparativ cu începutul anului 2008. Judeţele debitoare sunt şi cele cu rata şomajului cea mai mare (detalii în secţiunea 5.2.3).

În aceste condiţii, creşterea economisirii active[94] devine tot mai importantă. Gradul mare de incertitudine din prezent nu permite însă conturarea unei tendinţe. Situaţia este mixtă, existând factori care înclină balanţa în ambele direcţii (economisire, respectiv dezeconomisire):

1. Veniturile au avut o evoluţie ascendentă. Au crescut cu peste 20 la sută (în termeni nominali) în ultimii 5 ani, rezultând o majorare cumulativă de aproape 3 ori în perioada menţionată. Chiar şi ajustând cu rata inflaţiei, rezultă o creştere medie reală anuală de peste 13 la sută. Dacă actuala criză va diminua veniturile populaţiei (de exemplu: rata şomajului se prognozează a creşte de la 5,8 la sută în 2008, la 8,0 la sută în 2009[95]), atunci şi economisirea ar putea fi afectată.

[91] Acţiunile şi participaţiile nelichide includ: (i) acţiunile şi titlurile necotate şi părţile sociale la alte tipuri de societăţi comerciale decât cele pe acţiuni, (ii) acţiunile cotate dar care nu sunt tranzacţionate (inclusiv acţiunile distribuite prin programul de privatizare în masă).

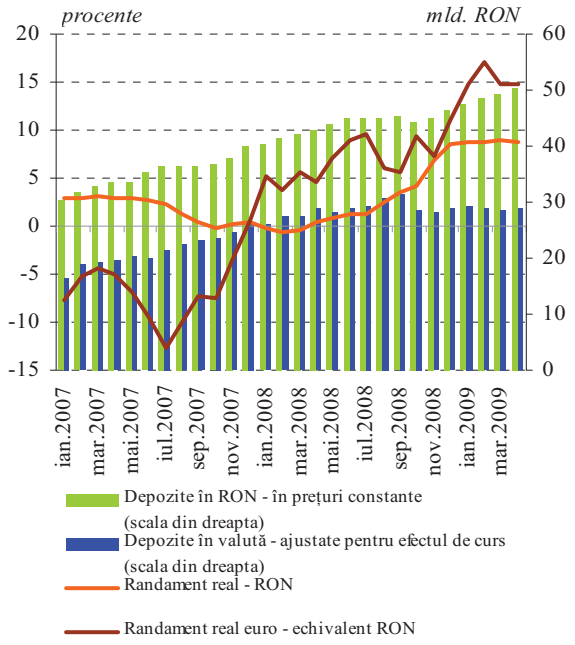
[92] Activele lichide includ: (i) numerar, depozite bancare şi titluri de stat, (ii) acţiuni lichide (acţiuni şi titluri cotate şi tranzacţionate şi acţiuni/unităţi de fond aparţinând fondurilor închise/deschise de investiţii).

[93] Bucureşti, Bacău, Dâmbovita, Harghita şi Mureş.

[94] Majorarea averii nete ca urmare a efectului cantitativ (achiziţii de active financiare) este considerată economisire activă, în timp ce efectul preţ (reevaluare favorabilă a activelor deja achiziţionate) generează economisire pasivă. Creşterea averii nete a populaţiei în intervalul 2002-2007 s-a datorat cu precădere economisirii pasive.

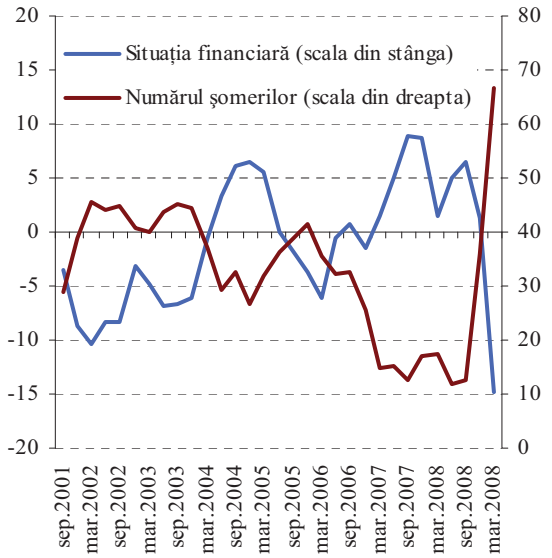
[95] Comisia Europeană, previziunile de primăvară, mai 2009.

Grafic 5.2.4 – Evoluţia economisirii bancare a populaţiei

Sursa: calcule BNR

Grafic 5.2.5 – Aşteptările populaţiei privind situaţia financiară şi şomajul în următoarele 12 luni

Sursa: Comisia Europeană, calcule BNR
(medie mobilă pe 3 luni a soldurilor conjuncturale)

2. Randamentul la depozitele populaţiei a devenit din 2008 favorabil economisirii. Până în primăvara anului trecut, rata inflaţiei nu întotdeauna inferioară ratei dobânzii oferite de bănci la depozite sau aprecierea monedei naţionale nu au încurajat populaţia să economisească. Cu toate acestea, volumul depozitelor, atât în lei, cât şi valută, s-a majorat (Grafic 5.2.4). Criza financiară a crescut semnificativ importanţa resurselor interne. În consecinţă, băncile au început să ofere rate atractive ale dobânzii la depozite, pentru atragerea economisirii populaţiei. Deprecierea monedei naţionale a făcut ca şi plasamentul în valută să fie rentabil. Economisirea în lei şi-a reluat trendul ascendent, după ce a fost întrerupt de momentul de panică din octombrie 2008 (detalii în secţiunea 5.2.2). Cel mai probabil, randamentele reale la depozitele în lei şi valută se vor mai reduce, dar efectul asupra economisirii nu credem a fi major din această perspectivă.

3. Aversiunea la risc este în creştere (Grafic 5.2.5). Aşteptările populaţiei privind propria situaţie financiară pe următoarele 12 luni au o volatilitate considerabilă şi au intrat, din februarie 2009, din nou pe segmentul negativ. Deteriorarea actuală este însă cea mai amplă şi depăşeşte minimul istoric înregistrat în martie 2002. Aşteptările privind economisirea în 2009 rămân pe teritoriul negativ, dar în uşoară îmbunătăţire. În aceste condiţii, economisirea în scop de precauţie s-ar putea majora într-o oarecare măsură, fiind preferate activele cu risc mai redus (de exemplu depozitele bancare).

4. Înăsprirea standardelor şi termenilor de creditare presupune accesul mai greu la finanţarea bancară. Avansul care este cerut potenţialilor debitori devine mai mare, iar gradul de îndatorare acceptat de bănci este în scădere. Factorii menţionaţi pledează pentru o majorare a economisirii, pentru că aportul cu care trebuie să contribuie debitorii este în creştere.

5. O evoluție disruptivă a crizei financiare ar putea conduce la o fugă importantă a depozitelor bancare. Chiar dacă gradul de acoperire a garantării depozitelor s-ar majora la 100 000 euro (echivalent), în continuare aproape 25 la sută din valoarea depozitelor populației în sectorul bancar ar rămâne peste plafonul garantat. Comparativ cu restul deponenților, deținătorii acestor economii au, de regulă, capacitate mai bună să monitorizeze pe baze curente riscul, astfel că o eventuală intensificare a neîncrederii în sistemul financiar ar putea genera o fugă a acestor economii.

5.2.2. Comportamentul deponenților din România în perioada diminuării încrederii în sectorul bancar (octombrie 2008)

În octombrie 2008, pe fondul acutizării crizei internaționale şi apariției unor disfuncționalități ale pieței interbancare domestice (inclusiv datorită unor zvonuri că o bancă importantă ar putea să aibă unele dificultăți majore), în rândul deponenților s-a manifestat un sentiment de neîncredere. Retragerile de depozite din sectorul bancar au fost considerabile: 4,7 miliarde lei într-o singură lună (octombrie 2008). Procentual, suma a reprezentat o reducere cu 3,5 la sută a volumului depozitelor. Pentru prima dată (în ultimii 4 ani) populația a avut ieşiri nete de depozite. Acest lucru demonstrează că efectul negativ asupra volumului depozitelor a fost indus în special de comportamentul populației.

Principalele caracteristici în comportamentul deponenților au fost:

a) *Dimensiunea băncii* (mare/mijlocie/mică) şi *forma de desfăşurare a activității* (sucursală/filială) nu prea au contat, pentru că ieşirile de depozite au fost înregistrate în toate cazurile (Grafic 5.2.6). Oarecum contraintuitiv, băncile mari au înregistrat cele mai mari ieşiri de depozite (în unele cazuri, aceste ieşiri au fost importante nu doar ca sumă absolută, ci şi ca procent din propriul portofoliu). După ce încrederea a revenit în sistem (decembrie 2008), tot băncile mari au redevenit principalii beneficiari de depozite. *Forma de proprietate* pare însă a conta în percepția la risc a deponenților. Banca cu capital exclusiv al statului român a fost considerată o entitate sigură şi a primit o bună parte din retragerile de la celelalte bănci.

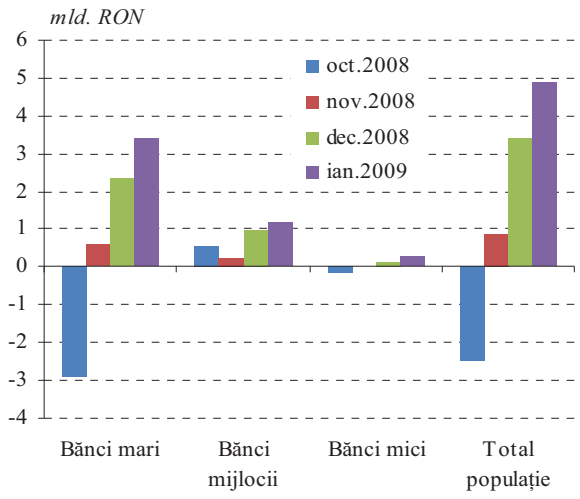
b) Populația, în special cea cu depozite de mare valoare (peste 100 000 euro echivalent), a avut reacția cea mai puternică (a se vedea Caseta 5.2.2).

c) Banii retraşi au avut preponderent următoarele destinații: (i) păstrarea lor sub formă de numerar (deținerile de numerar s-au majorat cu 0,8 miliarde lei), inclusiv în casete de valori la bănci (cererea de asemenea casete a crescut în luna octombrie semnificativ, a se vedea Caseta 5.2.2), (ii) achiziționarea de titluri de stat (0,5 miliarde lei), (iii) constituirea de depozite în străinătate (1,3 miliarde lei), (iv) achiziție de valută.

d) Lipsa de încredere a durat aproximativ 3 luni. Volumul depozitelor a reuşit abia în decembrie 2008 să depăşească nivelul anterior panicii. Deşi volumul agregat al depozitelor a revenit la nivelul din septembrie 2008, rezidenții au continuat să plaseze depozite în străinătate inclusiv în luna decembrie.

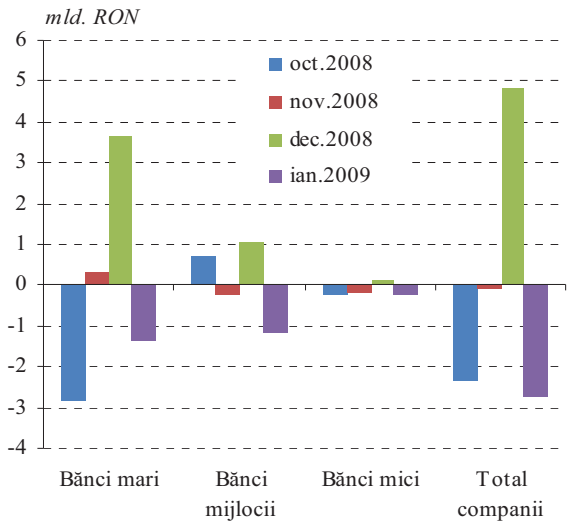
Grafic 5.2.6 – Fluxurile lunare ale depozitelor

populaţiei

Sursa: calcule BNR

companiilor nefinanciare

Sursa: calcule BNR

Concluziile şi lecţiile care pot fi desprinse sunt:

1) Banca statului român a fost percepută de către cei cu depozite mici şi medii mai sigură decât sucursalele sau filialele băncilor străine. Ca urmare, în condiţiile actuale de criză, această bancă trebuie să se protejeze de eventuale probleme care să-i afecteze credibilitatea.

2) Eventuala majorare a plafonului de garantare a depozitelor de la 50 000 la 100 000 euro s-ar putea să aibă o eficienţă redusă comparativ cu costurile asociate. În perioada scăderii încrederii în sectorul bancar autohton, principalele depozite retrase au fost cele de peste 100 000 euro. Având în vedere şi comportamentul reliefat la punctul anterior, rezultă că dezvoltarea pieţei secundare a titlurilor de stat ar putea avea un raport cost/beneficiu mai bun decât soluţia majorării plafonului de garantare.

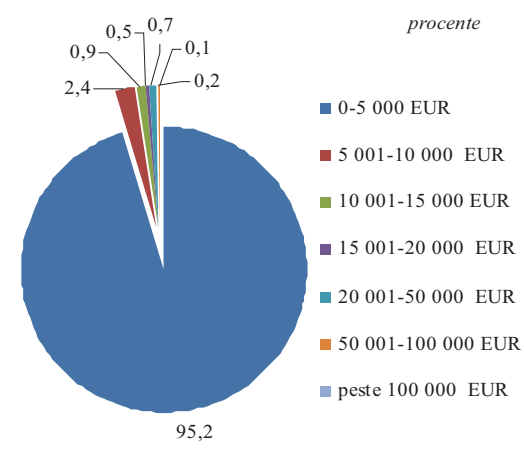
3) Politica Fondului de garantare a depozitelor în sistemul bancar (FGDSB) privind necesarul de disponibilităţi poate ar trebui să încorporeze şi scenarii legate de implicaţiile unei crize bancare asupra băncilor mari. În prezent, o regulă empirică stabileşte ca necesarul de disponibilităţi al fondurilor de garantare ar trebui să poată acoperi plata pentru aproximativ 3-5 bănci mici sau medii. Panica din octombrie 2008 a arătat că cele mai afectate bănci au fost cele mari (iar acestea concentrează şi cele mai mari deţineri de depozite). Asemenea scenarii ridică însă şi problema identificării necesarului de disponibilităţi şi a managementului acestora de către FGDSB.

Caseta 4. Caracteristici ale depozitelor populaţiei

Populaţia este principalul deponent, iar aportul său este în creştere (de la aproape 46 la sută în decembrie 2005, la 57 la sută din totalul depozitelor, ianuarie 2009).

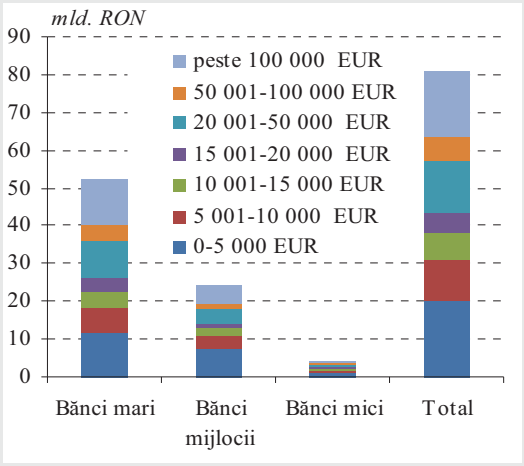
Granularitatea depozitelor populaţiei este foarte ridicată. Populaţia deţinea în noiembrie 2008 aproximativ 17 milioane de depozite, concentrarea fiind pe depozitele de mică valoare (Grafic 1). Media unui depozit constituit de populaţie era de circa 4 700 lei, dar în creştere cu 60 la sută faţă de sfârşitul anului 2006.

Grafic 1 – Structura numărului de depozite ale populaţiei în funcţie de mărimea depozitului, 15.11.2008

Sursa: chestionar BNR

Grafic 2 – Structura depozitelor populaţiei în funcţie de mărimea depozitului şi de categoria băncii, 15.11.2008

Sursa: chestionar BNR

Structura numărului de depozite pe categorii de mărime s-a menţinut relativ constantă de-a lungul ultimilor doi ani, însă volumele depozitelor constituite au crescut în favoarea categoriilor 10 000-100 000 euro (Tabel 1).

Structura volumului de depozite pe categorii de mărime indică o dominanţă a depozitelor de până la 5 000 euro în special pentru băncile mijlocii şi mici (Grafic 2). Băncile mari asigură prin depozitele de peste 100 000 euro aproape 23 la sută din volumul depozitelor constituite la acestea, cu doar 0,1 la sută din numărul depozitelor deţinute.

În perioada diminuării încrederii în sectorul bancar, retragerea depozitelor populaţiei s-a asociat şi cu o creştere a numărului de casete de valori (majorare cu 7 la sută în octombrie faţă de septembrie 2008). Casetele de valori sunt concentrate la nivelul băncilor mari (aproximativ 75 la sută) şi au atras cel mai probabil clienţii persoane fizice cu depozite de peste 100 000 de euro, această categorie având cea mai accentuată scădere a numărului de depozite (cu precădere la băncile mari).

Tabel 1 – Structura numărului de depozite şi a volumului depozitelor constituite la bănci de către populaţie

procente

		31.12.2006	31.12.2007	30.06.2008	31.10.2008	15.11.2008
Număr depozite cu valori între:	0-5 000 EUR	96,9	95,8	95,4	95,1	95,2
	5 001-10 000 EUR	1,7	2,2	2,4	2,5	2,4
	10 001-15 000 EUR	0,6	0,8	0,9	0,9	0,9
	15 001-20 000 EUR	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5
	20 001-50 000 EUR	0,4	0,6	0,7	0,7	0,7
	50 001-100 000 EUR	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
	peste 100 000 EUR	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Volumul depozitelor cu valori între:	0-5 000 EUR	31,9	25,0	23,7	23,4	24,8
	5 001-10 000 EUR	14,0	12,8	12,8	13,7	13,5
	10 001-15 000 EUR	8,2	8,0	8,3	8,9	8,9
	15 001-20 000 EUR	5,0	5,3	5,6	6,5	6,5
	20 001-50 000 EUR	12,7	13,8	14,5	16,6	16,7
	50 001-100 000 EUR	6,7	8,3	8,4	8,4	8,3
	peste 100 000 EUR	21,5	26,7	26,7	22,4	21,3

Sursa: chestionar BNR

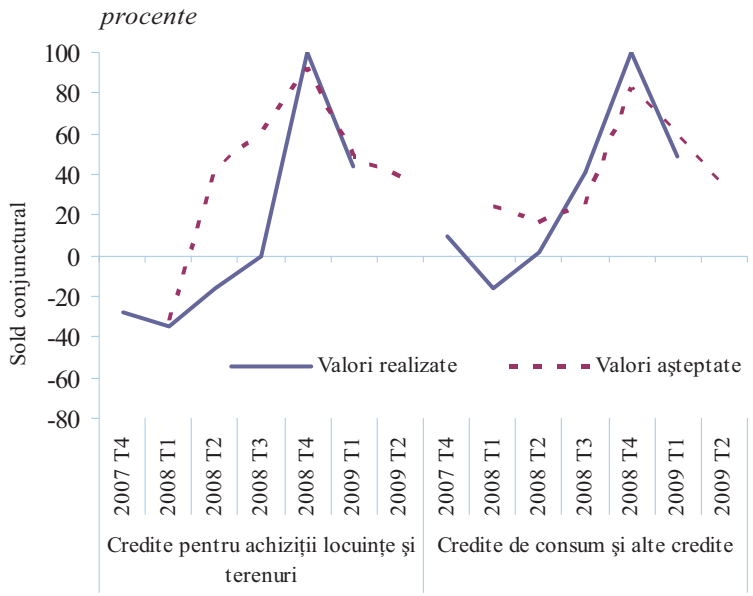
5.2.3. Îndatorarea populaţiei

(A) Riscurile generate de dinamica şi structura îndatorării populaţiei

(A1) Dinamica îndatorării populaţiei s-a mai temperat în 2008 faţă de anii anteriori, dar s-a menţinut viguroasă (creştere de 30,5 la sută, în termeni reali, 2008). Ponderea creditului populaţiei în PIB a ajuns la circa 20 la sută.

Sfârşitul anului 2008 marchează o modificare structurală în evoluţia creditului. *Oferta de finanţare* s-a contractat, pe fondul înăspririi standardelor şi termenilor de creditare (observată începând cu ultima jumătate a anului 2008). La rândul ei, *cererea de credit* din partea populaţiei s-a diminuat pe fondul deteriorării optimismului asupra situaţiei financiare şi al înrăutăţirii perspectivelor creşterii şomajului (Grafic 5.2.5). Acţiunea concertată a scăderii cererii şi ofertei de creditare a condus la reducerea finanţării acordate populaţiei cu 3 la sută în termeni reali în primul trimestru al anului 2009.

Grafic 5.2.7 – Modificarea standardelor de creditare a populaţiei

Notă:

– valorile pozitive ale soldului conjunctural indică o înăsprire a standardelor de creditare

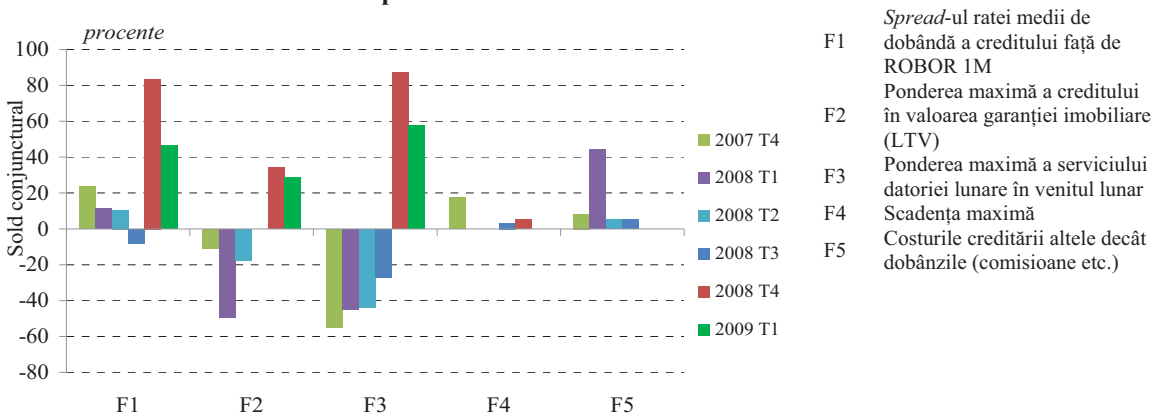
– valorile aşteptate privesc atât standardele, cât şi termenii creditării

Sursa: Sondaj privind creditarea companiilor financiare şi a populaţiei, mai 2009

Standardele de creditare s-au înăsprit considerabil, atât în cazul creditelor pentru achiziţia de locuinţe şi terenuri, cât şi pentru creditele de consum (Grafic 5.2.7). Factorii principali evidenţiaţi de bănci în explicarea acestei tendinţe au fost: (i) rata restanţelor în creştere şi (ii) prognozele nefavorabile privind şomajul şi veniturile populaţiei.

Termenii creditării s-au înăsprit la rândul lor. Principalii factori care au îngreunat accesul populaţiei la finanţarea bancară sunt: (i) diminuarea ponderii maxime a serviciului datoriei lunare în venit, (ii) creşterea *spread*-ului ratei medii de dobândă (faţă de ROBOR 1M) şi (iii) scăderea ponderii maxime a creditului în valoarea garanţiei imobiliare (Grafic 5.2.8 pentru termenii creditării ipotecare).

Grafic 5.2.8 – Termenii creditării ipotecare

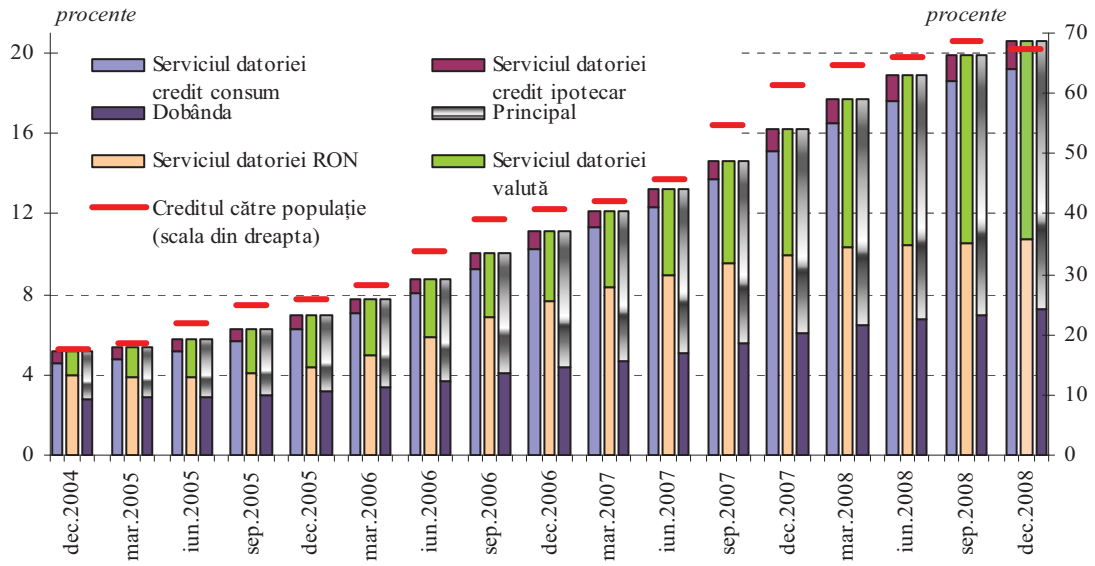

Notă: valorile pozitive ale soldului conjunctural indică o înăsprire a termenilor creditării
Sursa: Sondaj privind creditarea companiilor financiare şi a populaţiei, mai 2009

(A2) Structura îndatorării

Gradul de îndatorare a populaţiei şi-a continuat tendinţa ascendentă în 2008 (Grafic 5.2.9), ceea ce majorează impactul unui posibil şoc pe cursul de schimb, rata dobânzii sau venitul disponibil asupra capacităţii de onorare a serviciului datoriei.

Grafic 5.2.9 – Evoluţia serviciului datoriei bancare a populaţiei şi a creditului către populaţie ca pondere în venitul disponibil anual

Sursa: calcule BNR

a) După venit

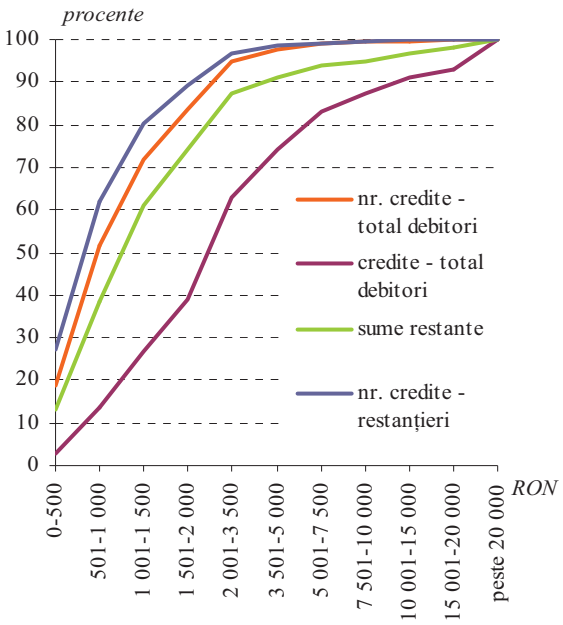
Cele mai multe credite (circa 85 la sută) sunt acordate persoanelor care au un venit lunar sub 2 000 lei[96]. Acestea generează şi majoritatea semnificativă a restanţelor (Grafic 5.2.10). Pentru că populaţia cu venituri mai mici este posibil să fie mai afectată în contextul crizei, rezultă că şi impactul asupra restanţelor bancare va fi mai mare. În volum, există o distribuţie relativ echilibrată

[96] Conform unui chestionar completat de 10 bănci pentru decembrie 2008. Datele furnizate acoperă 63 la sută din creditul bancar acordat populaţiei, respectiv 41 la sută din restanţele bancare ale populaţiei. Clasa de venit este aferentă debitorului, iar în cazul în care la acordarea creditului s-au luat în considerare şi veniturile codebitorilor, clasa de venit corespunde venitului cumulat al debitorului şi codebitorilor.

a creditării de-a lungul subcategoriilor de venit cuprinse între 500 şi 5 000 lei. Populaţia cu venituri mici sau medii pare că deţine cea mai mare parte a creditelor de mică valoare.

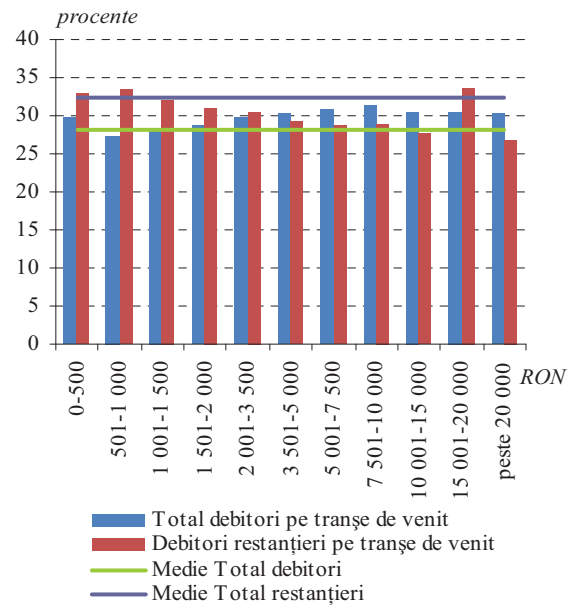
Băncile nu au diferenţiat foarte mult gradul de îndatorare a debitorilor în funcţie de nivelul veniturilor acestora[97] (Grafic 5.2.11). Gradul mediu de îndatorare se situează la circa 28 la sută[98] (decembrie 2008). Profilul debitorilor restanţi scade relativ liniar în funcţie de tranşa de venit, astfel că abordarea de a stabili un grad de îndatorare superior pentru persoanele cu venituri mai mari se dovedeşte a nu fi foarte prudentă.

Grafic 5.2.10 – Distribuţii cumulative ale indicatorilor de îndatorare a debitorilor pe tranşe de venit lunar, decembrie 2008

Sursa: chestionar BNR

Grafic 5.2.11 – Gradul de îndatorare a debitorilor băncilor pe tranşe de venit[99], decembrie 2008

Sursa: chestionar BNR

b) După mărime

Cele mai multe credite (aproximativ 85 la sută) sunt de mică valoare (sub 20 000 lei). Acestea însă reprezintă doar 27 la sută din totalul creditelor acordate (decembrie 2008, Grafic 5.2.12), în scădere faţă de decembrie 2007 (când însumau 35 la sută).

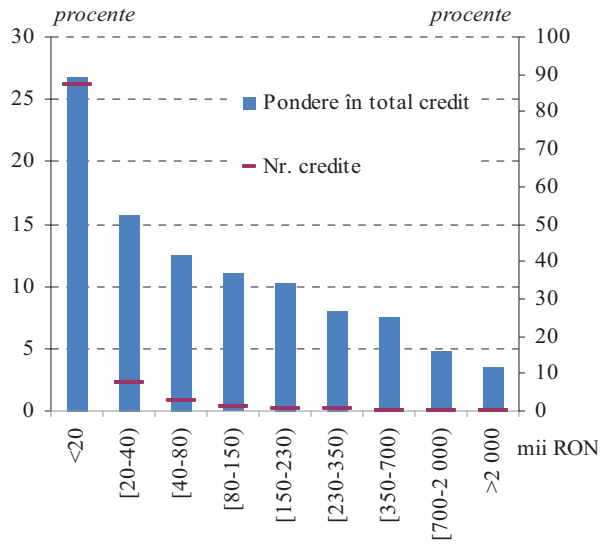
Creditele acordate de bănci au valori tot mai mari. Evoluţia se datorează majorării veniturilor populaţiei şi extinderii scadenţelor de creditare (ponderea creditului pe termen lung a ajuns la 82 la sută în decembrie 2008).

[97] Gradul de îndatorare pe tranşe de venit (agregat pe cele 10 bănci respondente) ar putea fi subevaluat, având în vedere că aceiaşi debitori pot avea credite la mai multe bănci, iar fiecare bancă a raportat îndatorarea existentă la banca respectivă.

[98] Cifra diferă faţă de cea exprimată în Graficul 5.2.7, pentru că în acest caz îndatorarea populaţiei s-a calculat folosind venitul disponibil al întregii populaţii a României (inclusiv al celor neîndatoraţi).

[99] Gradul de îndatorare este raportat de băncile respondente la chestionar şi reprezintă raportul între serviciul datoriei lunare (principal, dobândă, alte comisioane) şi venitul lunar.

Grafic 5.2.12 – Distribuţia numărului şi a valorii creditelor acordate de bănci populaţiei, decembrie 2008

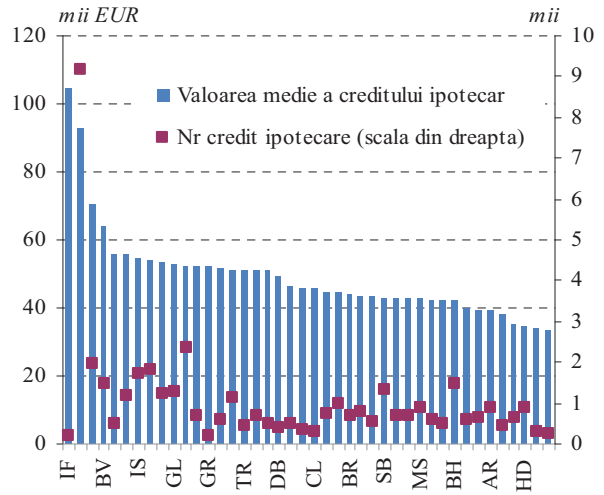
Sursa: BNR, instituţii de credit

Această evoluţie are următoarele consecinţe: (i) o sensibilitate mai ridicată a volumul serviciului datoriei lunar la modificarea ratei dobânzii sau a cursului de schimb şi, (ii) în următorii ani, populaţia va plăti tot mai mult pentru achitarea dobânzii, în timp ce datoria efectivă faţă de bănci (principalul) se va diminua mai puţin. Dacă în viitor condiţiile privind şomajul şi veniturile se vor deteriora, iar populaţiei îi va fi tot mai dificil să-şi onoreze serviciul datoriei, va constata că datoria către bănci nu s-a redus decât marginal (pentru că în fapt plăţile până la momentul respectiv au acoperit în special dobânzile). În aceste condiţii, este posibil ca rata de nerambursare să crească şi mai mult prin efectul psihologic descris.

c) După destinaţie

Creditele de consum domină în volumul total al creditelor acordate populaţiei (74 la sută în decembrie 2008), generând în continuare peste 90 la sută din serviciul datoriei.

Grafic 5.2.13 – Distribuţia geografică a valorii medii şi a numărului de credite ipotecare acordate în 2008

Sursa: BNR (credite peste 20 000 lei)

Creditul ipotecar a avut dinamica cea mai accentuată în 2008. Ultimele luni ale anului au adus temperarea atât a cererii, cât şi a ofertei de creditare ipotecară, iar aşteptările sunt în sensul continuării acestei tendinţe cel puţin în prima parte a anului 2009. Numărul creditelor ipotecare nou acordate în 2008 a fost mai scăzut decât în 2007 (aproximativ 43 000), pe fondul incertitudinii asociate evoluţiei pieţei imobiliare. Asimetria geografică în alocarea noilor credite ipotecare s-a menţinut în 2008, zona Bucureşti-Ilfov deţinând cele mai multe credite, cu o valoare dublă faţă de alte judeţe (Grafic 5.2.13).

d) După tipologia garantării

Creditele garantate cu ipoteci au devenit dominante în 2008. Riscurile asociate acestui tip de garantare au crescut odată cu evoluţiile negative ale pieţei imobiliare. Băncile raportează un LTV (*loan-to-value*) mediu pentru creditele ipotecare de aproape 70 la sută (decembrie 2008), ceea ce ar însemna că dacă valoarea imobilelor se va reduce cu peste 30 la sută, creditul nu mai este acoperit în totalitate prin garanţie.

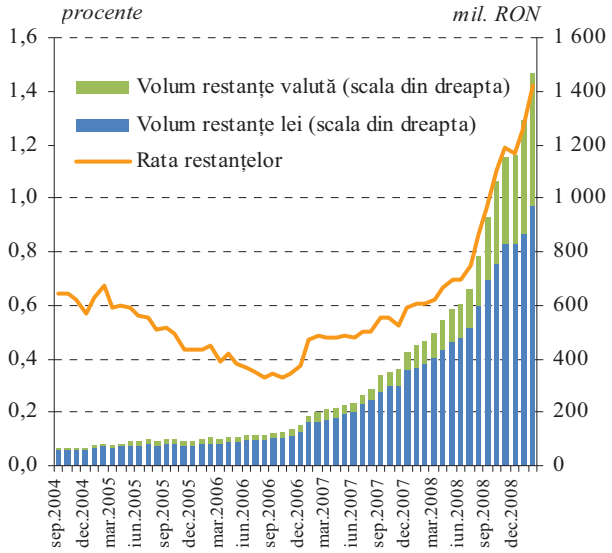
e) După tipul dobânzii

Creditele cu dobândă promoţională au luat o amploare mare în 2008. Ponderea celor cu o rată fixă a dobânzii pe cel mult 5 ani a ajuns să fie de peste 50 la sută din totalul creditelor nou acordate în 2008. Scadenţele acestor credite sunt în general pe termene lungi. Băncile au folosit o asemenea soluţie de promovare şi pentru a genera un grad de îndatorare mai mare pentru clienţi. Efectele acestor produse se vor resimţi în anii următori când expiră perioada promoţională şi când serviciul datoriei ar putea creşte semnificativ. În plus, riscul de rata dobânzii sau de curs de schimb rămâne ridicat, întrucât cea mai mare parte a creditelor existente în sold sunt cu rate variabile şi acordate în valută. Dacă venitul disponibil al debitorilor nu va putea acomoda creşterea serviciului datoriei după perioada promoţională, s-ar putea înregistra o majorare a ratei restanţelor. BNR a adoptat în 2008 măsuri prudenţiale care să limiteze din efectele negative menţionate[100].

(B) Riscul de credit

(B1) Dinamica şi structura restanţelor

Grafic 5.2.14 – Evoluţia restanţelor bancare

Sursa: BNR, date bilanţiere

Rata restanţelor s-a dublat în ultimul an, ajungând la 1,42 la sută[101] (februarie 2009). Deteriorarea accelerată a început din a doua parte a anului 2008 (Grafic 5.2.14). Dacă nivelul nu este încă alarmant, trendul puternic crescător îngrijorează.

Volumul restanţelor s-a triplat în aceeaşi perioadă, în timp ce creditul către populaţie a încetinit semnificativ. Restanţele la creditele în valută au ajuns să reprezinte o treime din total (de la 18,3 la sută în februarie 2008), deprecierea monedei naţionale afectând capacitatea de onorare a serviciului datoriei.

Numărul persoanelor cu restanţe având credite de peste 20 000 lei s-a majorat cu 87 la sută.

Sumele afectate de restanţe sunt de asemenea importante (12,2 la sută din total credite, martie 2009), ceea ce arată că există premise şi prin acest canal ca rata restanţelor să-şi continue tendinţa ascendentă.

Restanţele sunt concentrate la nivelul debitorilor cu venituri de până la 1 500 lei (61 la sută din totalul sumelor restante, respectiv 80 la sută din numărul creditelor restante), ceea ce amplifică riscurile (Grafic 5.2.10). De altfel, rata restanţelor pentru categoria debitorilor cu venituri de sub 500 lei este de aproximativ 5 ori mai mare decât media ratei restanţelor.

Amplificarea unor şocuri valutare, de dobândă sau de venit ar putea avea impact semnificativ asupra capacităţii de rambursare a creditelor. În ipoteza unor şocuri importante[102], restanţele

[100] Regulamentul nr. 11/din 19 august 2008 pentru modificarea şi completarea Regulamentului Băncii Naţionale a României nr. 3/2007 privind limitarea riscului de credit la creditele destinate persoanelor fizice.

[101] În decembrie 2008, rata restanţelor era 1,17 la sută.

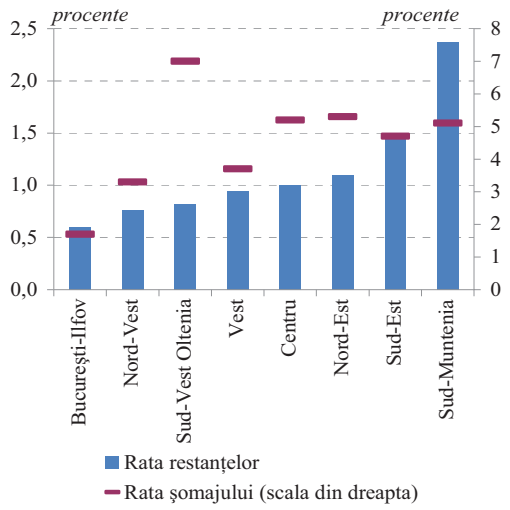
[102] Aplicate expunerilor raportate prin chestionarul transmis unui eşantion de 10 bănci (decembrie 2008).

aproape s-ar dubla, iar gradul mediu de îndatorare s-ar majora cu până la 17 puncte procentuale. Un factor atenuator ar fi că provizioanele constituite de bănci pentru portofoliul de *retail* ar acoperi o parte din creşterea ipotetică a restanţelor şi că rata actuală a nerambursărilor este încă scăzută.

(B2) Tipologia creditelor şi riscul de credit

Cardurile de credit înregistrează cea mai ridicată rată a restanţelor (aproximativ 4,5 la sută, martie 2009), însă au o pondere redusă în creditul de consum. La polul opus sunt creditele ipotecare ce au rata restanţelor foarte redusă (0,3 la sută, martie 2009), dar se situează de asemenea pe trend ascendent.

Grafic 5.2.15 – Distribuţia geografică a ratelor restanţelor, decembrie 2008

Sursa: BNR, Biroul de Credit, INS

Comportamentul de neplată este mai pregnant în cazul creditelor de mică valoare (sub 20 000 lei), rata restanţelor atingând 4,3 la sută (martie 2009). Aceste credite sunt în general destinate consumului şi sunt negarantate. Cauzele apariţiei restanţelor sunt diferite, dar pot să se manifeste simultan: (i) incapacitatea obiectivă de onorare a serviciului datoriei (ca urmare a unor şocuri de dobândă, curs de schimb şi/sau diminuarea venitului) şi (ii) gradul mai redus de cultură financiară a debitorilor în privinţa mecanismelor de recuperare a creanţelor, alături de alţi factori de natură psihologică (inexistenţa unor garanţii ce pot fi executate imediat conferă debitorului iluzia imposibilităţii de fi tras la răspundere de către creditor).

Creditele de mare valoare (peste 20 000 lei) înregistrează o rată a restanţelor mai scăzută (aproximativ 0,68 la sută, martie 2009), băncile fiind acoperite într-o proporţie de 68 la sută prin existenţa diferitelor tipuri de garanţii.

(B3) Concentrarea restanţelor

Restanţele populaţiei sunt dispersate la nivelul întregului sector bancar. Concentrarea pe bănci a volumului restanţelor este redusă, indicele Herfindahl fiind 930 (martie 2009). Distribuţia ratei restanţelor în funcţie de mărimea băncilor[103] indică un management al riscului mai lax în cazul băncilor de talie mică, ca urmare a orientării ofensive a acestora spre majorarea cotei de piaţă. Băncile mici înregistrau o rată a restanţelor aproape dublă faţă de băncile mari (2,6 la sută, faţă de 1,3 la sută, martie 2009).

Distribuţia geografică a indicatorilor privind rata restanţelor şi rata şomajului relevă o corelaţie puternic pozitivă[104] pentru majoritatea regiunilor (Grafic 5.2.15). Zona Sud-Muntenia este cea mai riscantă, având cea mai mare rată a restanţelor. Pe de altă parte, zona Bucureşti-Ilfov pare a atenua din riscuri, pe fondul unei rate reduse a şomajului, dar încorporează totuşi cea mai mare parte din volumul restanţelor populaţiei (23 la sută, decembrie 2008).

[103] Mărimea băncilor este delimitată în funcţie de cota de piaţă a activelor: băncile mari peste 5 la sută; băncile mijlocii între 1 şi 5 la sută; băncile mici sub 1 la sută.

[104] Coeficientul de corelaţie între rata restanţelor şi rata şomajului este 0,62 (a fost exclusă regiunea Sud-Vest Oltenia).

CAPITOLUL 6. INFRASTRUCTURA PIEȚELOR FINANCIARE

6.1. Liberalizarea contului corespondent

Eliminarea restricțiilor privind utilizarea de către instituțiile de credit autorizate de BNR a aranjamentelor de cont corespondent în lei reprezintă, din perspectiva monitorizării sistemelor de plăți şi a sistemelor de decontare, un factor de stabilitate în industria plăților fiind, în acelaşi timp, şi un concurent direct al sistemelor ReGIS şi respectiv SENT, dar şi o alternativă la acestea, constituindu-se într-un suport (*back-up*) al acestora, dacă ocazional respectivele sisteme nu funcționează sau nu funcționează în conformitate cu parametrii proiectați.

Având în vedere existența şi necesitatea respectării cerințelor de acces la sistemele ReGIS şi SENT, liberalizarea aranjamentelor de cont corespondent în lei permite acelor instituții financiare nebancare, aflate în proces de transformare în instituții de credit, să beneficieze de şi să presteze servicii de plăți interbancare în lei, pe perioada de tranziție, asigurându-se continuarea activității acestora, urmând ca, după finalizarea perioadei de tranziție, respectivele instituții de credit să poată să devină, la inițiativa lor, participanți la sistemele ReGIS şi SENT, dacă acestea îndeplinesc permanent criteriile de acces şi condițiile de participare la sisteme.

Mecanismul de decontare a plăților prin intermediul aranjamentelor de cont corespondent în lei va reprezenta un suport şi pentru instituțiile de credit din Spațiul Economic European, inclusiv când acestea acționează printr-o sucursală înființată în Spațiul Economic European care operează pe teritoriul României şi care nu doresc să devină participanți la sistemul ReGIS, permițându-le acestor instituții să transmită plăți denominate în lei către sistemul bancar național, respectiv să primească încasări denominate în lei de la acesta.

6.2. Stabilitatea sistemului de plăți ReGIS

Sistemul de plăți ReGIS este solid şi stabil, capabil să absoarbă şocuri de lichiditate de intensitate medie, iar restrângerea resurselor financiare determinată de turbulențele internaționale nu a afectat funcționarea acestuia.

Promovarea şi monitorizarea bunei funcționări a sistemelor de plăți pentru asigurarea stabilității financiare reprezintă una dintre principalele atribuții[105] ale BNR. Aceste preocupări includ: (i) dezvoltarea şi modernizarea sistemelor de plăți (în vederea atingerii unui raport optim între caracteristicile definitorii ale acestora, respectiv siguranță, fiabilitate şi eficiență în funcționare); (ii) identificarea riscurilor potențiale şi ineficiențelor determinate de arhitectura şi/sau modul de operare a sistemelor de plăți şi (iii) luarea măsurilor necesare pentru eliminarea sau controlul acestor riscuri şi ineficiențe.

Necesitatea analizării componentelor de importanță sistemică ale sistemului național de plăți a condus la evaluarea tehnicilor de simulare, care permit construirea unor modele de „reproducere" a mediului de operare real, ce pot fi utilizate pentru testarea şi observarea scenariilor în vederea evaluării capacității de absorbție a şocurilor.

[105] Legea nr. 312/2004 privind Statutul Băncii Naționale a României (art. 21, 22 şi 23).

Prima analiză în domeniul plăţilor a avut ca temă „*Riscurile operaţionale în sistemul ReGIS – sistem de importanţă sistemică*”[106] şi a fost realizată cu ajutorul unui instrument care să ofere posibilitatea simulării unor situaţii speciale, în condiţii de stres, pornind de la date reale, şi anume simulatorul pentru sistemele de plăţi şi de decontare BoF PSS2[107], construit de Banca Finlandei.

În România, sistemul ReGIS este considerat de importanţă critică pentru stabilitatea financiară, deoarece acesta asigură decontarea: (i) operaţiunilor de politică monetară ale băncii centrale, (ii) a plăţilor aferente operaţiunilor de pe piaţa interbancară, (iii) a poziţiilor nete calculate de toate sistemele de plăţi care asigură compensarea fondurilor, precum şi (iv) a transferurilor de fonduri aferente tranzacţiilor cu instrumente financiare din toate sistemele de decontare a operaţiunilor cu instrumente financiare. ReGIS[108] este un sistem *RTGS* destinat procesării şi decontării pe bază brută[109], în timp real, a instrucţiunilor de plată de mare valoare (peste 50 000 lei) sau urgente (indiferent de valoare) iniţiate de participanţi[110], precum şi a instrucţiunilor aferente altor sisteme auxiliare[111].

În analiză s-au utilizat datele din perioada 1 septembrie – 31 decembrie 2008, iar obiectivele avute în vedere au fost: (i) evaluarea riscului de lichiditate în sistemul de plăţi ReGIS în condiţiile producerii unor evenimente operaţionale severe; (ii) observarea comportamentului participanţilor la sistemul de plăţi: instituţii de credit, BNR, Trezoreria Statului; (iii) determinarea gradului de concentrare şi a posibilelor efecte negative ale contagiunii în condiţii de stres; (iv) identificarea modificărilor riscului de credit perceput la nivelul participanţilor în perioadele de restrângere a lichidităţii.

Analiza s-a concentrat pe estimarea lichidităţii în sistemul de plăţi după ce s-a produs evenimentul operaţional şi pe capacitatea acestuia de a se autoregla, de a absorbi şocul de lichiditate. Evenimentele operaţionale, care se produc de regulă la nivelul unui singur participant, se manifestă iniţial prin restrângerea accesului la sistem, dar gradul ridicat de interconexiune dintre participanţii la sistemul de plăţi poate antrena fenomenul de contagiune, determinând disfuncţionalităţi ale fluxurilor financiare la nivelul întregului sistem. Deşi scenariile de tip *stress test* construite pe evenimente operaţionale extreme au o probabilitate redusă de apariţie, datorită existenţei unor instrumente de *back-up* şi a unei proceduri de rezervă la banca centrală, caracterul imprevizibil al acestora impune monitorizarea permanentă a sistemelor de plăţi de importanţă sistemică. În plus, acest tip de analiză exacerbează vulnerabilităţi ale sistemului ce nu pot fi identificate în condiţii normale, când riscurile par aproape inexistente.

Pentru a analiza capacitatea sistemului de plăţi ReGIS de a funcţiona în cazul unor incidente operaţionale şi a cuantifica volumul suplimentar de lichiditate ce ar permite funcţionarea sistemului în condiţii de stres au fost utilizate scenarii pentru incidentele operaţionale pornind de la diverse ipoteze privind reacţiile comportamentale ale participanţilor neafectaţi direct de incidentul

[106] Vezi *website*-ul BNR, secţiunea Stabilitate Financiară

[107] Simulatorul BoF PSS2 este, în acest moment, cel mai apreciat instrument de pe piaţa internaţională, în domeniul analizei sistemelor de plăţi, din perspectiva riscurilor – în special a celor de lichiditate şi de contagiune – şi a rezistenţei sistemelor de plăţi de importanţă sistemică la anumite şocuri, fiind folosit de bănci centrale şi institute de cercetare din peste 60 de ţări.

[108] Operaţional din aprilie 2005.

[109] Procesarea şi decontarea se realizează instrucţiune cu instrucţiune, cu finalitate imediată, în limita fondurilor existente în contul de decontare.

[110] Participanţii la ReGIS sunt instituţii de credit, Trezoreria Statului, BNR.

[111] Sistemele auxiliare sunt SENT, SaFIR, RoClear, PCH, MasterCard, Visa.

operaţional, momentul şi durata evenimentului operaţional, numărul participanţilor care intră în incapacitate de plată şi modalităţile de reglare a nivelului de lichiditate din sistemul de plăţi.

Principalele concluzii desprinse din analiză decelează stabilitatea sistemului de plăţi naţional:

1) Sistemul de plăţi are capacitatea de a absorbi şocuri de lichiditate de intensitate medie ce pot fi generate de incidente operaţionale, iar rezistenţa sistemului poate fi îmbunătăţită prin injecţiile de lichiditate ale băncii centrale.

2) Producerea unui incident operaţional la nivelul unui participant important poate avea efecte sistemice. Prin contagiune, riscul de lichiditate se poate propaga către ceilalţi participanţi datorită fenomenului de reciclare a resurselor de lichiditate în cadrul sistemului de plăţi.

3) Unii participanţi la sistem amână plăţile de valoare mare către finalul programului de operare a sistemului de plăţi pentru a reduce costurile de finanţare. Acest tip de comportament măreşte dependenţa de resursele financiare obţinute ca încasări de la ceilalţi participanţi în a doua parte a zilei, amplificând astfel impactul unui eventual incident operaţional.

4) Întreruperea accesului în sistem a unui participant important, fără ca ceilalţi participanţi să fie informaţi, să observe disfuncţionalitatea sau să dispună de exces de lichiditate, poate avea un impact semnificativ asupra stabilităţii sistemului de plăţi, în ansamblu. Impactul, în termeni relativi, este direct proporţional cu importanţa participantului la sistemul de plăţi. Sistemul de plăţi reuşeşte să absoarbă şocul atunci când lichidităţile neintroduse în sistem reprezintă aproximativ 11,5 la sută din totalul plăţilor (al treilea participant din sistem), însă o creştere a lichidităţilor neintroduse în sistem până la 14,2 la sută din totalul plăţilor (primul participant din sistem) generează şocuri cu efecte accentuate. Un sistem este cu atât mai vulnerabil în cazul unui astfel de scenariu, cu cât gradul de concentrare este mai ridicat.

5) Creşterea resurselor iniţiale din conturile participanţilor la sistemul de plăţi reduce semnificativ valoarea ordinelor de plată aflate în cozi de aşteptare, însă există o categorie de participanţi care utilizează, în principal, fonduri atrase în timpul zilei de pe piaţa interbancară. O posibilă explicaţie pentru această strategie ar fi creşterea eficienţei în utilizarea resurselor, ce implică însă un risc de lichiditate.

6) Restrângerea lichidităţii din perioada 13-31 octombrie 2008 nu a fost însoţită şi de o creştere a riscului de credit receptat la nivelul participanţilor din sistemul de plăţi. Volatilitatea soldurilor conturilor deţinute de principalii participanţi a avansat, dar un număr nesemnificativ de instituţii de credit au înregistrat creşteri ale volatilităţii frecvenţei introducerii ordinelor de plată în sistem sau reduceri ulterioare ale frecvenţei.